

Tóth Ildikó • Ajtó, ablak nyitva van

Tóth Ildikó

Ajtó, ablak nyitva van

Ághegy Könyvek

Tóth Ildikó

AJTÓ, ABLAK NYITVA VAN...

Tóth Ildikó

AJTÓ, ABLAK NYITVA VAN...

NIS KIADÓ
2011

Sorozatalapító szerkesztő: Tar Károly

© Tóth Ildikó, 2011

© Ághegy-Liget Baráti Társaság

ISBN 978-91-979627-8-0

NIS KIADÓ Kolozsvár

Május 1 tér 4-5 szám

igazgató: Nistor György Gáspár

Nyomdai kivitelezés:

Granjon Digitális Nyomda

Tel.: 0040-264-438775

*Öcsém,
Tóth Imre István emlékére*

ELŐSZÓ

Ajtó, ablak nyitva van...

Ajtó, ablak nyitva van, bejöhet akárki.

És egy nagyot toppantott, s bejött Sári néni.

Ej, Sári néni, maga csúnya néni,

éjjel, nappal, holdvilágban almát akar lopni.

Ez a kis dalocska, gyermekkorom egyik kedvenc körjátékának dallama mocorog bennem. Dúdolgatom, s közben azon töprengök, vajon unokáim, meg az a sok gyerek, akiket megtanítottam erre a játékra, miért is kedvelik? Hiszen dallama réges-régi, egyszerű kis dallam, a szövege pedig nem éppen a legvidámabbak közül való. Mégis szeretik, soha nem unnak rá ezt játszani. Ajtó ablak nyitva van...

Hetek óta görnyedek gyerekkori emlékeimet idéző írásaim fölött, és javítgatom a betűhibákat, igazítok a szórenden, próbálom megjegyezni a magyar helyesírás legújabb szabályait, szóval nyakig benne vagyok a nemszeretem *aprómunkában*. Javítás közben újabb és újabb történetek bukkannak fel emlékezetemben, és nagyon nehéz ellenállnom a kísértésnek, hogy ne bővítsek, átírjak, vagy ne bolygassam meg a fejezetek nagy nehezen kialakított sorrendjét. És közben azon gyötrődöm, vajon egyáltalán érdemes-e – a mai modern világban már régiessé vált szóval élve – *sajtó alá rendeznem* ezeket az írásokat?

Mintegy válaszul kétségeimre, az interneten futó naplók egyikében olvastam egy mondatot: *Egy írás akkor ér valamit, ha élményből fakad, és ezért élményt ad.* Ha csak ennyi kell ahhoz, hogy egy írás olvasmányos, érdekfeszítő legyen, akkor jó. Mert élményekben igazán gazdag vagyok, és parányi tehetséggel azon munkálkodom, hogy a valóságnak megfelelően, és kellő mértéktartással rögzítsem a velem megtörténtekeket.

Első könyvemben, a *Múltbanézőben* többnyire gyermekkorom derűs és boldog szakaszáról, unokatestvéreim társaságában, anyai nagyszüleim birtokán eltöltött nyarokról írtam. És természetesen arról a környezetről, melybe anyám családja, kalotaszegi őseim beleszülettek. Jelen könyvemben mindkét szülőmről, és gyerekkorom hétköznapijairól írok.

Emlékeimet első sorban drága gyermekeim és unokáim okulására elevenítettem fel, és tettem ezt a nélkül, hogy biztattak volna rá, vagy kérdezősködtek volna a hajdanvolt időkről. De hát a mai rohanó világban ugyan melyik gyermeknek jutna eszébe dédszülei, nagyszülei gyerekkoráról érdeklődni? Én sem tettem annak idején, amit családukra tudok, azt annak köszönhetem, hogy idősebb rokonaim amolyan *mesélős* fajták voltak, és regéltek a családról akkor is, ha nem kérdeztem. Most vagyok hálás ezekért a sokszor hallott történetekért. Megkönnyítették a dolgom, mert könyvem írása közben nekem csak annyit kellett tennem, hogy megnyitottam emlékezetem nyílászáróit, és hagytam előbuzogni az emlékképeket. Szépeket, csúnyákat, vegyesen.

Ajtó, ablak nyitva van. A régi körjátéknak íme, ilyen volt a környezete. Ajtó, ablak nyitva van, és várom, toppanjon be az erre járó, és legyen emlékmáimból. Szívesen adom.

Sölvesborg,
Svédország, 2011-ben

APÁM (1913-1996)

A családom eredete

Két nagy tájegység: Kalotaszeg és Szilágyság alkotják családom felmenőinek életterét. Szigorúan véve ez nem éppen így igaz, hiszen Tóth nagyapám nagykunsági, némi tót vérrel keveredett kun-magyar eredetű. De azáltal, hogy benősült az ősi szilágysági Fodor családba, eladta szüleitől örökölt kisújszállási földjeit, és a Szilágyságban vásárolt birtokon gazdálkodott, lelkileg ő is szilágyságivá vált. Unokáinak Kisújszállásról soha nem mesélt, csak a Tanyáról, a szeretett, és elvesztett érszentkirályi birtokáról, és a Fodor családdal kapcsolatos emlékekről. Megfogta a vén Szilágyság.

Ha még jobban visszamegyünk az időben, az anyai ágról is megállapítható, hogy nem tősgyökeres kalotaszegi a família, a Tamások valamikor az 1600-as években Kunmadarasról kerültek Erdélybe. Anyai nagyanyám famíliája, a Sztojka család Máramarosról.

Anyám családja, a Tamások, Kalotaszegen (Nyárszó, Kalotadámos, Méra, Kajántó, Kolozsvár) és az azzal határos Mezőségen éltek (Kolozsborsa, Kolozs, Szépkényerűszentmárton). Az évszázados jelenlét részesévé tette őket a tájnak. Az ivadékok szétszóródása a második világháborút követően kezdődött el.

Anyai ükapám Tamás Ferenc Szilágybagosról nősült, és innen számíthatom családtörténetünkben a két említett tájegység vérségi kötelék általi összefonódását.

A Fodor família, körülbelül az 1930-as évekig, földrajzilag elég szűken behatárolható helyen élt évszázadokon át. Ha Nagykároly és Zilah között meghúzzunk egy képzeletbeli egyenest, a vonal mentén, illetve attól hol kicsit jobbra, hol kicsit balra kitérve fekszenek a rokonságom-lakta helységek: Nagykároly, Érszentkirály, Ákos, Csög, Tasnád, Bagos, Érszakácsi, Zálnok, Kusaly,

Szilágyosmlyó, tőle délnyugatra a Fodor család predikátumát (nemesi előnév) szolgáló falvak: Szilágyborzás és Szilágybagos, végül Zilah. Az első világháborút követő nagy változás évei a Fodor családra is hatással voltak. Megindult az elvándorlás. Eleinte csak Kolozsvárra, Budapestre, a második világháborút követően lassan egyre távolabbra. Szétszóródott a család: Nagybányára, Martonvásárra, Ajkára, Gödöllőre, Grätzba, Lundba, Malmöbe, Sölvesborgba, csak amiről én tudok!

Így jutott édesapám, Tóth Imre József is – Ady Endrével szólva –, az álmos, furcsa árok, az Ér partjáról, ahol született, a Keleti tenger, így tulajdonképpen az Óceán partjára, ahol örök nyugovóra tért. Hosszú volt az út...

Érszentkirálytól Zilahig

Józsi, hivatalos nevén Tóth Imre József ötéves. Izmos, zömök, amolyan magának való *mokány* gyerek. Állandóan kísérletezik, próbálgatja erejét. Vándorcirkusz érkezik a faluba, Józsinak legjobban az erőművész bemutatója tetszik meg. Attól kezdve súlyokat emelget. A cél saját súlyának megfelelő test felemelése. A mázsáló mérlegen az egyik béres segítségével gondosan lemérik két kosár, vagy rúd vagy bármilyen emelésre alkalmas tárgy súlyát, és nap mint nap emelgeti, edzi magát a kitűzött cél elérésének érdekében. Hetek munkájába kerül, míg végre boldogan állapítja meg, hogy sikerült! Fel tud emelni egy saját súlyával megegyező tárgyat. És akkor jön el az ideje a tulajdonképpeni eredeti elképzelésnek. Ráül a hokedlire, megmarkolja az ülőkét, és megpróbálja felemelni magát. Nem sikerül. Józsi csodálkozik, leszáll a székről, odamegy edzősúlyaihoz, felemeli. Sikerül. Újra próbálkozik a hokedlivel. Nem sikerül. Leméreti a széket, saját magát. És sehogyan sem érti, miért nem sikerül a kísérlet. Kerek fejét konokul leszegve lát neki újra a feladatnak. Ismerkedik a hatás-visszahatás elvével. Ez egyelőre nehezen megy.

Öt és fél éves, mikor a nála csak egy évvel idősebb nagynénjével, Magdával megkezdí a tanulást az érszentkirályi elemi iskolában. Ő csak úgy *lógóban* jár, bizonyára azért, hogy ne legyen láb alatt otthon, és Magda se érezze egyedül magát az ismeretlen gyerekek között. Az osztatlan osztályban hamar megtanulnak írni,

olvasni mindketten. Végül Józsi Magdával egyszerre végzi el az elemít, bizonyítványt is kap róla, felsőbb osztályba léphet. Így történik, hogy mikor érettségiznek, ő majdnem két évvel fiatalabb osztálytársainál.

Józsi nyilat, dárdát készít, a birtokukhoz tartozó erdőt bújja naphosszat. Vadászik. Álma vágya meglőni a nagy rétisast, az ő *kondorkeselyűjét*.

Apját behívják katonának, Józsi úgy érzi, a családfő helyett az ő kötelessége a munkára felvigyázni. Anyja hagyja, hadd önállósodjon a gyerek. Naphosszat az istállóban, a földeken segédkezik, a béresekkal jól érzi magát, az öreg intéző igazi nőtafa, Józsi népdaltudásának alapjait ő rakja le. Szereti az állatokat, mindenik lovuk személyes jó barátja. A kedvence Manci, egy széles hátú, nagydarab csontos igásló, mely türelmesen hagyja, hogy hol harci ménnek, hol táltos paripának, hol a legkisebb királyfi paraszat zabáló nyeszlett gebéjének nevezze ki kis gazdája. A lovaglás igazi szerelmesévé Józsi akkor válik, mikor a háború (az első világháborúról van szó) alatt, egy csapat orosz hadifoglyot vezényelnek ki a birtokukra munkaszolgálatra. A csapat vezetője egy kozák tiszt, akinek Józsihoz hasonló korú kisleány maradt a távoli Volgamentén. A tiszt irányításával Józsi megtanul kozákmódra lovagolni, még öreg korában is büszkén és csillogó szemmel mesél a merész vágatakról, melyekhez persze már nem a Mancit, hanem rendes hátszlovakat használnak.

Még nincs nyolcéves, mikor az Ér annyira megárad, hogy vize majdnem a házukig ér. Józsi lelkesedik, elhatározza, ezt a lehetőséget nem hagyja ki: elcseni a nagy mosótekenőt, a kenyérbevető lapátot kinevezi evezőnek, a *hajóba* beülteti a hatéves hűgát is, és nekivágnak az áradatnak: – *Előre, egészen az Óceánig!* Olyan ügyesen forgatja az evezőt, hogy haladnak. Mire a felnőttek észreveszik, mi történik, már benne is vannak az áradat sodrában. Nagy nehézségek árán mentik ki a két tengerre vágyót.

Gyerekként, a tanyasi élet minden előnyét kihasználja. Mikor majd gyerekeinek mesél gyerekkoráról, sokszor úgy tűnik, a tanyasi életnek csakis előnyei vannak! Szüleivel bejárja a Szilágyságot. A rokon családok hetente találkoznak, névnap, születésnap ünneplésére vagy csak egyszerűen beszélgetésre, kártyapartira gyűlnek össze. A falvak közötti távolság nem nagy, az akkor még alig ismert autós közlekedés helyett kétes kényelmű hintókon jutnak el a kívánt

helyre, még az időjárás szeszélyei sem gátolják meg az összejöveteleket. Ám Józsiék minden kiruccanása felér egy veszélyes kalanddal. Az egyik parádés lovukban túlteng a versenyszellem. Egyszerűen képtelen elviselni azt, hogy megelőzzék. Lovak, mint versenytársak nem is jöhetnek számításba, azokat könnyedén megelőzi, akkor van baj, ha a hátuk mögött autó tűnik fel. Akkor megbokrosodik a ló, tartja az iramot. A családnak már nagy rutinja van: amint meghallják, hogy mögöttük egy autó közeledik, azon nyomban leugrálnak a kocsiról, szabadjárá engedve a lovat, hadd élje ki versenyzőstönét.

Szeret Csögön lenni, nagyszülei birtokán, mely szinte második otthona. Nagyapja zálnoki birtokára is haza megy, és ez a hely még izgalmasabb Józsi számára, mert a Fodor család itteni erdőbirtoka kicsit különbözik az érszentkirályitól. Sokkal öregebb. A hatalmas évszázados fák törzse mögé bújva lövöldöz nyilával a képzeletbeli ellenségre. És az ellenség már nem a távoli amerikai indiánok hordája, hanem *valóságos*! Nagyapja meséinek nyomán már besenyőkkal, kunokkal, tatárokkal, sőt István király keresztes lovagjaival harcol! Mert Józsi természetesen Koppány vezér híve!

Nagyapja, ki élete végéig gyászolja Istvánt, két éves korában meghalt egyetlen fiát, unokájában látja meg a bagosi Fodor család méltó férfiutódját. Józsi öröklí a családi pecsétgyűrűt, és a köré fűződő legendákat. Nagyapja sokat mesél a család eredetéről. Ezen regék egyike, hogy a bagosi Fodor család tagjai Kaplyon vezér leszármazottai lennének, és a honfoglalás óta élnek a Szilágyságban. Másik rege szerint oldalági rokonai Árpád vezérnek, erre szerveztüknek egy érdekes genetikai elváltozása a bizonyíték: szívük enyhén deformált alakja. Én nem tudom, ellenőrizte-e valaha valaki, hogy ez így van-e. Hallottam, továbbadom. Boncolási jegyzőkönyvet még egyet sem láttam!

1924-ben nagy változás történik az egész család életében. Józsi apja, idősebb Tóth Imre egy rosszul sikerült külföldi üzletkötés következtében elveszti nemcsak saját, de felesége vagyonának nagy részét is. Egy angol céggel kötött szerződést nagybani almaszállításra. A vonatszerelvényt a román határnál rakományostól félreállítják, a téli hidegben megfagy az egész készlet. Üzlettársa a megmaradt készpénzzel Amerikába szökik, a banknak vissza kell fizetni a felvett kölcsönt. A hitelezők kezén elúszik a birtok, hogy valahogy megéljen a család, beköltöznek Zilahra. Apja tisztviselő lesz egy

vállalatnál, a maradék birtok gondozása már nem olyan nagy feladat, de nincs is sok hasznuk belőle. Józsi számára is véget ér a gondtalan gyerekkor, mert a történetekkel nagyjából egy időben nagyapja is elhatározza, megváltik csögi birtokától, és beköltözik zilahi házába. Talán nem tenné meg ezt a lépést, ha küzdelmes életének legnagyobb hajtóereje, egyetlen fia élne. De sok a kényszerítő körülmény is: felesége, Ágnes megvakult, egyedül egyre nehezebben megy a gazdálkodás. Legidősebb lánya, Ilonka után következő két lány, Piroska és Ibolya eladósorba kerülnek, a legkisebb, Magda tanulni szeretne. Az örökös küzdelembe belefáradt, idősödő Fodor Ferenc megelégszik zilahi szőlőbirtoka és gyümölcsöse munkáltatásával. Az ezekből származó jövedelem, ha nem is bőséges, de tisztességes megélhetést biztosít a családnak. Az eladott birtokok árából kiházasítja lányait.

Zilahon Józsit beíratják a Wesselényi Kollégiumba, Magdát a református leánynevelő intézetbe, mely sajnos hamarosan megszűnik, és Magda kénytelen román iskolában folytatni tanulmányait.

Józsi sokáig az egyetlen fiú a Fodor családban, ő a lányok dédelgetett kedvence. A kísérletező vadócból fess fiatalemberré érik, ő a gyengéknek védelmezője, erőseknek méltó ellenfele, és briliáns eszű, szorgalmas, nagyon jó tanuló. Józsi atletizál, Józsi bokszol, Józsi tornászik. Józsi énekel, citerázik, zongorázik, szaval, táncol, rajzol, fest, szobrászkodik. Nagyapja szeme fénye, ifjúkori titkos művészi vágyainak megvalósítója! Józsinak egyetlen titkos fájdalma, hogy termete alul marad a nagyapjáénak. Még idős korában is fel-felemlgeti: – Hej, ha én legalább 5 centivel magasabb lettem volna! De társainak, barátainak, a lányoknak így, középtermetűen is imponál. Felnéznek rá! Óriásnak látják!

Az ötvenéves érettségi találkozóra összegyűl a világon szétszéledt osztály minden élő tagja. Találkozáskor, az üdvözlés utáni első mondata mindeniknek:

– Te, Józsi, hát te csak ekkora vagy? Pedig hogy féltünk mi tőled!

Ő az osztály legfiatalabb tagja, de vállas, kisportolt termete, határozott, *görögösen* metszett arcvonásai, tömött bajusza idősebbnek mutatják. Érett férfinak. Szívesen látott vendége a szalonoknak. Szilágyssomlyóra is gyakran hívják, egyszer azért, hogy szórakoz-

tassa az egyik családnál vendégeskedő, a nála egy évvel fiatalabb, ígéretes tehetségű Fischer Annie zongoraművésznőt.

Csak szorgalmának, jól tanulásának köszönheti, hogy tanárai közbenjárnak érdekében, mikor az ellenőrzésre érkezett román tanfelügyelő ki akarja rúgtni a kollégiumból, mert Józsi az iskola előtt fel-alá sétáló nagyon elegáns, csinos nőnek, akiről egyébként kiderült, hogy a tanfelügyelő felesége, az ablakba kiülve, citeráját pengetve elénekli a divatos Eisemann-slágert:

*A szívemben egy szoba kiadó,
egy fess lakót keresek én,
ki stramm gyerek, csinos és izgató
és bőkezű a csók terén.
Száz puszi csupán a foglaló,
annak is a felét fizetem én,
a szívemben egy szoba kiadó,
egy fess lakót keresek én.*

Ez a, mondhatni banális eset egyike a nagymúltú iskolát érő zaklatásoknak. A román állam a Wesselényi Kollégiumtól megvonja a nyilvánossági jogot. A kollégium épületét, melyért jelen pillanatban (2011) is folyik a pereskedés, a református egyház építtette, és saját tulajdonát képezi. Az iskolát is a református egyház működteti. Nagyon nagy szálla ez a hatóságok szemében!

Szemelvények Veégh Samu, a Zilahi Kollégium 1927 és 1939 évek közötti igazgatójának Gramantik Margit budapesti író-újságíróhoz írott leveleiből:

„Az általános viszonyok és állapotok jellemzésére csak ennyit: A magyar iskolák leggonoszabb, szinte mániákus ellensége Pteancu Alexandru vezérfelügyelő volt. Eszes, tanult, talpraesett, minden hájjal-zsirral megkent, szofisztikában-rabulisztikában járatos igazi tanügyi finánc volt. A Wesselényi Kollégiumra különös buzgósággal utazott. Sűrűn látogatta, zaklatta, a harmincas években egyszer egy különös nagy offenzívát indított. Agyafűrt kifogásokkal és körmonfont kitalálásokkal állott elé. De amikor minden állítását megfelelő érvel, bizonyítékkal visszavertem, összecsapta az irattáskáját, elment, és többé soha nem került a szemem elé”.

„Pteancunak hallotta hírét. Ő volt Anghelescu gonosz szelleme, akit a magyar iskolák Heródese névvel jelölt a kultúrtörténelem. Pteancunak külön, privát szálla volt a Wesselényi Kollégium (az unokahúga a helybeli román liceum igazgatójának volt a felesége, s a román liceumnak nem volt helyisége) s ezért utazott proprio motu is a kollégiumra. Mindegyre kötődött velünk, de azt meg kell adni, hogy amikor kötődéseire én paragrafusokkal igazoltam az eljárásomat, vette az irattáskáját, és elment”.

A nyilvánossági jog megvonása a diákokra nézve azt jelenti, hogy a Kollégium saját tanáraitól kapott érdemjegyeket senki nem veszi figyelembe, érettségi vizsgát idegen városokból delegált román bizottság előtt kell tenniük. Zilahon az 1931-es évi érettségi vizsga mindössze három diáknak sikerül. Az egyik közülük Józsi.

Ezt csak az 50 éves találkozón tudom meg, mikor mindenik hajdani diák így kezdi beszámolóját: – Mint tudjátok, nekem nem sikerült az érettségi vizsgám, nem úgy, mint Tóth Józsinak és Fejér Miklósnak (a harmadik sikeresen érett a találkozó idején már nem élt). Józsi ezzel soha nem dicsekedett, de nagyon sokat mesélt csodával határos szerencséről.

Legérdekesebb a francia nyelvvizsgálója. A vizsga előtti éjszakán alig tud valamit pihenni, annyira izgul. (Ez a tantárgy nem tartozik éppen a Józsi kedvencei közé, és pont ez az a tantárgy, amely a legtöbb problémát okozza. A vizsgáztató bizottság tagjai jól felkészült tudós tanárok, nem csak tantárgyukhoz értenek. A francia nyelvben egyenesen otthon érezik magukat, és élvezettel gúnyolják ki a bikkfanyelvű szilágysági fiúk kiejtését). Józsi csak forgolódik az ágyában, végül hajnali kettőkor felkel, felöltözik, és sétálni indul. Történetesen a vasútállomás felé. Mikor az állomásra érkezik, a postavagonból pont akkor rakják át a napi postát egy szerény kis lovaskocsira. Józsi elbeszélget a rakodómunkásokkal, éppen tovább menne, mikor észreveszi, hogy a postát szállító lovas kocsi tetejéről lepottyan egy még összecsavart állapotában is eléggé terjedelmes paksaméta. A kocsis elhajt, nem veszi észre. Józsi lehajol, felveszi, és megnézi, mi az? A *Le Monde* című francia újság legfrissebb száma volt. Józsi megnyugtatta a rakodómunkásokat, hogy beviszi az újságot a városba az újságárushoz, mire az kinyitja a boltját, ott lesz a hiányzó lap. Csak azon bosszankodik, hogy pont ennek, a francia nyelvű újságnak kellett

lepotyognia, valamilyen olvashatóbb helyett. A nyitásig bőven van ideje, hát leül a Népkerthben egy padra, és, hogy valahogy elüsse az időt, olvasni kezdi a vezércikket. Elolvassa egyszer, kétszer, háromszor, majd félhangosan, a kiejtésre figyelve, hangosabban, a hangsúlyozásra vigyázva, addig próbálkozik, míg tökéletesen megy az olvasás. Még mindig rengeteg ideje van. Akkor megpróbálja lefordítani. Ezzel is eltelik jó adag idő. Mire nyit az újságos, Józsi szinte kívülről fújja a nehézkes vezércikket. Az újságáros boldogan köszöni meg Józsi szívességét, mondja is, nagy baj lenne, ha nem került volna meg az újság, mert ebből csak két példány érkezik a városba, és mindkettőnek előkelő román az előfizetője: a rendőrfőnök és a polgármester, aki történetesen az érettségiztető bizottság egyik elnöke.

Józsi hazamegy, átöltözik, és nehéz szívvel megy az iskolába. Megkezdődik a francia nyelvvizsga. Aznap arat a bizottság. Egytől-egyig mindenkit elvág. Józsi kerül sorra. Kihúzza a tételt, de még nem jut hozzá, hogy elolvassa, mikor az elnök felemeli a kezét, és kedvesen mosolyogva megkérdezi, mit szólna hozzá, ha a tétel helyett valami mást kellene megoldania. Józsi halált megvető bátorsággal vágja rá:

– Semmi probléma, Excellenciás uram, kérdezzen bármit.

A polgármester sunyi mosollyal nyitja ki aktatáskáját, előveszi a *Le Monde* tulajdonát képező példányát, Józsi elé teszi és azt mondja:

– Akkor talán olvassa fel a vezércikket.

Józsi nem akar hinni a fülének, a szemének! Mindazonáltal eléggé borongós, szorongó arccal úgy tesz, mintha akkor és ott próbálna ismerkedni a betűkkel. Kis hatásvadász szünet után aztán elkezdi olvasni a cikket. Tökéletes kiejtéssel, egy gyakorlott előadó magabiztosságával. A bizottság szájtátva hallgatja. Mikor befejezi a felolvasást, felnéz a polgármesterre, és tisztelettudó hangon megkérdezi:

– Mit óhajt, Excellenciás uram? Fordítsam le szóról szóra, vagy foglaljam össze az olvasottakat?

Semmit sem kell tennie. A bizottság kelletlenül, de megadja neki a legmagasabb érdemjegyet. Józsival madarat lehet fogatni! Alig hiszi el, hogy ilyen szerencséje lehet! Ezt nem is lehet túlszárnyalni!

Lehet!

(Kisdiák korától nagyon érdekelte az archeológia. Az egyik önképzőkori előadás valamilyen ókori történelmi eseménnyel kapcsolatos, akkoriban nagy port felkavaró ásatás leleteiről szólt. Az előadást Józsi tartotta, és alaposan felkészült rá. Tanárával tökéletes értekezést dolgoztak ki, és hogy a tanfelügyelő ne hogy beleköthesse a magyar nyelvű előadásba, kinkeservesen lefordította románra, és minden eshetőségre készen bemagolta a szöveget.)

A történelemvizsgán a vizsgáztató tanár türelmetlenül megszakítja Józsi alig megkezdett feleletét, és meglehetősen gúnyos hangon azt mondja:

– Aki úgy tud franciául, ahogy azt a minap tapasztalhattuk, annak bizonyára szélesebb körű ismeretei vannak történelemből is. Ha megkérhetem, a tétel helyett talán inkább mesélne a történelemmel kapcsolatos aktuális tudományos felfedezésekről?

Józsi udvariasan meghajol a tanár felé, és csak arra kell vigyáznia, hogy az e témáról szóló önképzőkori előadásának annak idején bemagolt román fordítását kellő pontossággal és megfelelő dikcióval adja elő.

Zilahon élénk társadalmi élet folyik. Bár nyilvánossági jogától megfosztották a Wesselényi Kollégiumot, rangos, komoly feladatokat vállaló önképzőkörét nagyon korlátozza a román ellenőrzés, az mégis működik. Vagy talán éppen a tiltások teszik, hogy diákjai hihetetlen lelkesedéssel, híres színészeket megszégyenítő szereptudással és alakítással adnak elő klasszikusokat. A nagy tudású tanári kar tudományokat népszerűsítő előadásokat rendez. Működik a Zilahi Dalkör, Olvasókör, a Református Legény- és Leányegylet. Egyik összejövetelt rendezik a másik után, színházi előadással, operett előadással egybekötött táncestélyek, bálók pótolják a nagyobb városok talán gazdagabb szórakozási lehetőségeit. A zilahi szülő és gyümölcszüretek is jó alkalmak a családi, baráti találkozókra.

Zilahtól Kolozsvárig

A sikeres érettségi vizsgát követően Józsi beiratkozik a Kolozsvári Református Teológiára. Pályaválasztását családjának anyagi körülményei is meghatározzák. Mivel a Teológia (és egyedül csak a Teológia!) elismeri a Wesselényi Kollégium saját tanárai által

értékelt tanulmányi eredményeit, ösztöndíjat, bentlakást és teljes ellátást kap.

A teológia tudós professzorainak kissé szokatlan, hogy új tanítványuk nem csupán a lelkiekben mélyül el, hanem szigorúan tartja magát a latin bölcsességhez: *mens sana in corpore sano* – *ép testben ép lélek!* És ennek érdekében nap mint nap edzi magát, sőt még olyasmire is vetemedik, melyre teológusok között (legalább is a kolozsvári teológusok között) nem volt még példa: az ökölvívás, kardvívás szerelmese lesz! A kardvívás még elmenne, na de az ökölvívás!!! Tanárai elképednek, és nagyon-nagyon rosszallják ezen sportágak művelését. Kivált, mikor megtudják, hogy a sport népszerűsítése érdekében tanítványuk fellép a kolozsvári volt Nemzeti Színház (mely akkor már román színház) színpadán rendezett bemutató ökölvívó versenyen!

Józsai díjat nyer az Európai Egyetemi Kardvívó versenyen! Az ökölvívásban is jeleskedik. Kijut Egyiptomba, de versenyezni már nem tud, a szokatlan ivóvíz vagy étel miatt hasgörcsökkel kórházba kerül.

Szorgalmas látogatója a kolozsvári filharmonikusok előadásainak. Bartók Béla hangversenye felejthetetlen élmény, a két órásnak hirdetett előadás éjjel kettőkor ér véget, mivel Bartókot olyanmire megalapítja a kolozsvári közönség tomboló lelkesedése, hogy egyik ráadást játssza a másik után. Józsai a népzene és egyáltalán a népi művészet eddig is érdekli, de Kriza, Kodály és Bartók példáján fellelkesedve szorgalmas tanulmányozója lesz ezeknek. A gyűjtést sajátosságosan értelmezi: nem írja, nem jegyzi le a népdalokat, balladákat, hanem megtanulja, később ilyen módon adja tovább tanítványainak, gyermekeinek. Azt vallja, így hiteles, így ad igazi élményt a népdal. Tagja lesz a Magyar-Japán baráti társaságnak, a Finn-Magyaroknak is, ugyanakkor nagy szittya-eredet párti.

1933-ban kitűnő eredménnyel végzi a teológiát. Kéri, mehesse Moldova, Bukovina tájaira missziós lelkésznek. Jászvásáron (Iasi) bérel lakást, innen vág neki a nagy kalandnak: gyalog bejárja rendre a vidék magyarok-lakta tájait, elbeszélget az emberekkel. Szabadidejét is hasznossá teszi: művészettörténetet hallgat a jászvásári egyetemen. Egyetemi kollégái, kik többnyire moldovai bojárcsemeték, megkedvelik, általuk bejáratos lesz a felsőbb román körökbe. Csak bámul az erdélyi szemnek annyira furcsa szokásokon:

a társalgás nyelve ugyan művelt francia, de Jászvásár elitje, meg a vidék gazdag bojárása nem székre ülnek, hanem török módra, párnákra telepednek az alacsony asztalok körül, és többnyire közös tálból étkeznek, kézzel, de legfeljebb kanállal!

Missziós munkája tulajdonképpen az lenne, hogy felkutassa a reformátusokat, ígét hirdessen, szükség szerint kereszteljen, eskessen, temessen. Jóval többet tesz annál. Vallási hovatartozástól függetlenül összeírja a magyarokat, mesélteti az öregeket, mit tudnak ősikről, mikor telepedtek le azok a Kárpátok keleti felén. A román hatóságok nem tűnnek ilyen tevékenységet, hiszen a magyarok számának pontos felméréseivel és annak kiderültével, hogy a csángók tulajdonképpen őslakosok Moldova földjén, sokévi abbeli igyekezetük veszne kárba, hogy bizonyítsák, a csángók elmagyarosított románok! Józsit izgatás és kémkedés vádjával letartóztatják. Három hónapig tartják fogva, fűtetlen cellában, télidőben. Úgy próbálják vallomásra bírni, hogy cellája cementpadlójára időnként egy-egy vödör vizet öntenek, mely a hidegben jéggé fagy. Így teszik elviselhetetlenné körülményeit. Mikor megtudják, hogy egyetemista korában ökölvívóbajnok volt, öreinek kedvenc szórakozása lesz az ökölvívás, olyan módon, hogy ketten-hárman lefogják a rabot, a többi meg rajta gyakorolja a különböző ütőfajtákat. Egy garázdaságért ismételten elfogott cigánycsapatnak köszönheti szabadulását, akik felismerik benne a falujáró lelkészt. Ezek kezdenek el lármázni, követelve, hogy engedjék szabadon a Tiszteletes urat! A rendőrség ejti a vádat, bizonyíték hiányában amúgy is kénytelen elengedni, de Moldova és Bukovina területéről azonnali hatállyal kiutasítják. Néhány hónapig Bukarestben szolgál az ottani magyar misszióban, majd Kolozsvárra visszatérve folytatja tanulmányait, vallástanári oklevelet szerez. Megpályáz egy angol ösztöndíjat, melyet missziós munkával egybekötött régészeti ásatásokra írnak ki. Az állás betöltésének van egy, a magánéletét érintő feltétele is, elvárják, hogy a missziós lelkész nős legyen. Benyújtja pályázatát a párizsi Sorbonne egyetem által kibocsátott ösztöndíjra is.

Kinevezik segédlelkésznek a kolozsvári Monostor úti *kakasos* templomba. Egy összejeövetelen megismerkedik Tamás Irma kántortanítónővel. Irma fél arcát megtámadó orbáncból, egy hosszas, kellemetlen betegségből lábadozni. Józsit először a lány elesettsége, megközelíthetetlenlensége fogja meg, majd gyönyörű járására figyel fel.

Családi kép.

A csögi birtokon készült, 1923-ban. Hátul áll bagosi Fodor Ferenc. Elöl, balról jobbra: legfiatalabb lánya, Magda, felesége, hodosi Hódossy Ágnes, unokája Tóth Ica, legidősebb lánya Ilona, ölében a legkisebb unoka, Katalin, veje Tóth Imre és unokája Tóth Imre József

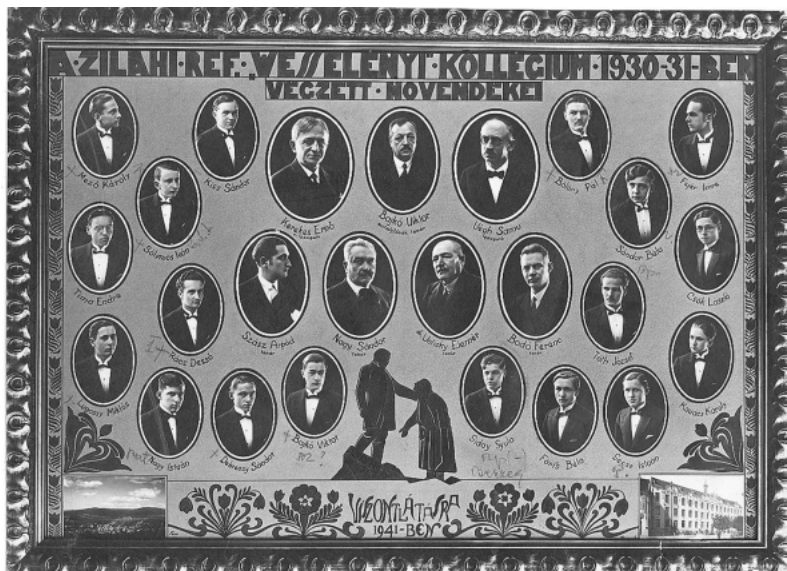
Wesselényi Kollégium az 1990-es években

Imre József és a lányok: húga, Tóth Ica, unokatestvére, Maksai Borica, másodunokatestvére, Vass Gizi, nagynénje, Fodor Magda, unokatestvére, Ségercz Nóra

Imre József és a rokon lányok

Érettségi tábló

Imre József 1932

Teológusok

Teológiai tabló

Tóth család 1938

AZ ERDÉLYI REFORMÁTUS PÜSPÖKI HIVATAL

E. E. L. 194. D. p. sz.

Segédlelkésközi kinevezési okmány.

Tiszteletes András Tóth Imre atyánkifűt, aki az
1881 az január hó 25 napján Bentlakás községben,
Kolozs vármegyében született, a folyó évi december hó
1 -én, tanügyi intézkedésig terjedő időre kinevezem a Kolozsvár
 egyházmegyében fekvő Kolozsvár - Bethlen egyházközségbe
 segédlelkésznek, felhatalmazván a szakramentumok
 kiszolgáltatására és az összes lelkesi teendők végzésére.

A helyvelmes Isten legyen áldásosod működésed!

Kolozsvár, 1942. december hó 25 -én.

Marashelyi
 püspök.

Whitney H. Károly: 1942

Kinevezés

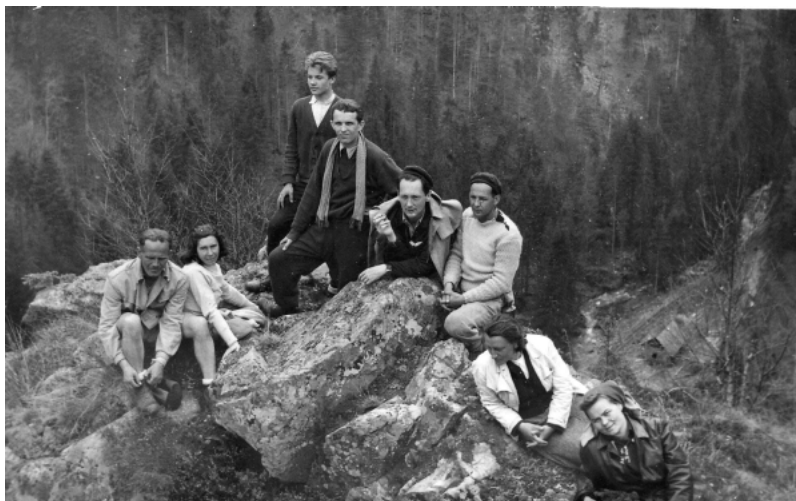
Katedrán-1942

Imre-1953

A tanügyi táncscsoport

Túrán a tanári karral 1954-ben

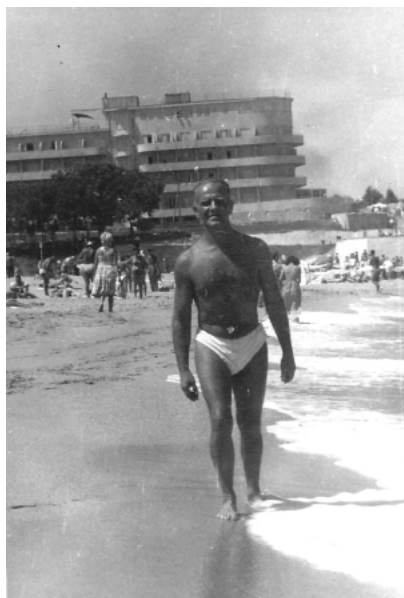
Kiránduláson

Biciklitúrán 1960-ban

Sátorlakók

A Fekete tengeren 1960-ban

Imre József apja, az idős Tóth Imre, és felesége, Katica

Irma szomorú. Nemrégén szakított vőlegényével, egy mondhatni banális okból. A fiú Irma által is szeretett, tisztelt mamája, mikor rájött, hogy Irma idősebb a fiánál, addig mesterkedett, míg sikerült éket vernie a fiatalok közé. Irma büszke, nem viseli el a mama ellenérzését, hiába könyörög a vőlegény, megszakítja jegyességüket. A lelki válság után hirtelen fellobbanó szerelmet talán a dac is áthatja, a *majd én megmutatom* bizonyítás kényszere. Ki tudja? Tény, hogy Józsi és Irma rövid udvarlási idő után összekötik az életüket. És teszik ezt annak ellenére, hogy mindketten érzik, valahogy nem egymásoz valók. Nem *passzolnak*. A Tóth család csalódott. Józsi nősülésétől a család anyagi fellendülését várják, de Józsi nem hajlandó érdekből nősülni, még imádott családjá kedvéért sem. A család adósságainak egy részét magára vállalja a fiatal házaspár, és Irma szülei. Ez a már eleve anyagi gondokkal teli kezdés nem kedvező házasságuk boldoggá válásához.

Többek között ez (is) az oka annak, hogy Irma nem igazán szereti a Tóth családot. Anyósát, Ilonkát igen, őt könnyű szeretni, meg idősebbik sógornőjét, Icát. Ellenszenvének első, talán benne nem is tudatosuló jele az, hogy az addig minden rokon, barát által második keresztnévén, Józsinak szólított férjét kezdi első keresztnévén, Imrének szólítani. Meglehet, Imrát azért is zavarta a József név, mivel ez volt a keresztnéve előző vőlegényének is. (Apám élet-történetének ez az a pontja, mikor a családias *Józsi*t lassan-lassan felváltja a hivatalosabban hangzó *Imre* keresztnév. A család és a szilágysági barátok Józsija, a Meszesen túl egyre inkább Imrévé válik. Ezt követve én is egyre inkább Imréről írok a továbbiakban).

Imrának elege van a falusi élet kényelmetlenségeiből, hallani sem akar arról, hogy férje falusi parókiát foglaljon el, ő Kolozsváron akar élni. Kívánsága teljesül. Ő is a Monostor úti református gyülekezet alkalmazottja lesz, mint a kakasos templom kántora és a templomhoz tartozó református elemi iskola tanítónője. A parókia földszintjén kapnak lakást. Gyereket szeretnének, de Irma többször is elvetél.

1939 végén megérkezik Angliából a válasz: Józsi elnyerte az ösztöndíjat, egy éven belül kell elfoglalnia kijelölt munkahelyét. Irma tétovázik, bár annak idején nem csak megígérte, hogy adott esetben követi férjét, hanem lelkesedett is a világtárási lehetőségétől. De ismét terhes, fél elindulni az idegenbe. Józsi halasztást kér,

melyet visszautasítanak, így fájó szívvel lemond az ösztöndíjról, utazásról. Aki helyette foglalja el az állást, 1943-ban a Húsvét-Szigetéről ír neki köszönő levelet.

Észak-Erdély visszacsatolása a házaspár életében is nagy változást hoz. Imre Józsefet kinevezik a Levente Hadtest lelkészének. Lelkes leventevezető, kajaktúrákat szervez, a kolozsvári Kis-Szamoson elindulva Aradig jut el a levente csapattal. Anyagi helyzetük is javult. Horthy Miklós kolozsvári bevonulása alkalmával Imre Józsefet vitézzé avatják. 1941-ben megszületik első gyermekük, Ildikó-Irma. Mikor megkezdődik a zsidók megkülönböztetése, mindketten tüntetően vállalják zsidó ismerőseiket. Imre József minden hozzá fordulón segít, gyártja a hamis, keresztény származást feltüntető születési bizonyítványokat. A püspökségről jó indulatúan figyelmeztetik, nem nézik jó szemmel a keresztlevelek körüli manipulálását. Imre-József nem hajlandó változtatni magatartásán, inkább lemond hivatásáról, ott hagyja állását, az EMGE-nél (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesülés) lesz állatfelvásárló. A Parókiáról elköltöznek. Nem hívják be katonának. A közeledő háború elől Mérába, Irma szüleihez menekülnek. 1944 novemberében megszületik második gyermekük, Imre István.

A háború utáni évek

A háború után a kolozsvári Hídelve Református gyülekezetében, Bíró Mózes lelkész mellett kap segédlelkészi, a Mariánium Katolikus Leánygimnáziumban, és a Református Fiúgimnáziumban vallásstanári kinevezést. Kinevezési okiratában már csak az első keresztnéve, az Imre szerepel.

Teszi a dolgát. Ismét elemében érzi magát. Tanít, prédikál, az íriszi reformátusokkal felkarolja Kolozsvár csodálatos tehetségű, de nyomorgó magyar színészgárdáját. Egyik szeretetvendégséget szervezi a másik után, Poór Lili, Csóka József, Imrédi Géza stb. vendégszereplésével. Később szervezője, vezetője lesz a magyar tanügyi tánccsoportnak, tagja az énekkarnak, különböző sporttevékenységek lelkes népszerűsítője, résztvevője, és kihasznál minden továbbfejlesztési lehetőséget. A Tanügyi Minisztérium a második világháború következtében előállott tanárhiány orvoslására amolyan *gyorstalpaló* egyetemi képzéseket indít. Imre jelentkezik, jókedvűen, felszaba-

dultan tanul, vizsgázik, újabb és újabb diplomákat szerez. És minden szabad percében kirándul, túrázik. Diákjaival rendszeresen járja Kolozsvár környékét, az Árpád csúcson gerendákból kilátót építenek, olyan jót, hogy az a 70-es évekig kitart.

Csakhogy Imrének ez a felfokozott, tevékeny életmódja mind jobban és jobban eltávolítja egymástól a házastársakat. Irma nem érti, talán nem is akarja megérteni, hogy nem csak a férje kénytelen ezt, a tanítás mellett rengeteg társadalmi munkával, hiábavaló, szócséplő gyűlésekkel tűzdelt életvitelt elfogadni. Nem érti, mert az először egy évre igényelt fizetés nélküli szabadságát újra és újra meghosszabbítja, így lemarad az úgynevezett *átnevelő* kurzusokról, és mire elhatározná magát arra, hogy visszamenjen tanítani, már késő. Az addig is tartózkodó, visszahúzódó, enyhén depressziós alkutú Irmából tipikus otthonülő, szűklátókörű háziasszony válik, aki értetlenül figyeli az új államvezetés különféle megnyilvánulásait. Személyes sértésnek veszi, hogy apósa fölbirtokos múltja újra hátrányosan befolyásolja életüket. Hogy a vitézi kitüntetés, melyre ő is olyan büszke lehetett, szintén titkolni való szégyenfoltta válik. Egyre magányosabb, egyre sértődöttebb, egyre keserűbb. Bevezetik a tanügyi reformot, államosítják az iskolákat. Imrének választani kell a papi palást és a tanári katedra között. Ha a lelkészi hivatást választja, nem maradhatnak Kolozsváron, rengeteg üres falusi parókia vár gazdára, falun Irma is taníthatna, vagy kántor lehetne. De Irma nem akar költözni. Legdöntőbb érve, aggodása gyermekei jövőjéért. Mert akkor már tudni lehet, hogy a lelkészgyerekek hátránnyal indulnak az iskola, hivatás, foglalkozás választásánál. Imre szüleinek földbirtokosi múltja, gyerekeik klerikális neveltetése több mint hiba. Bűn.

A család marad Kolozsváron, mert Imre végül a katedrát választja, de hivatalosan nem mond le a papi hivatásról. Megmarad a palástjoga, ami azt jelenti, hogy szolgálhat. Teszi is, amint el tud szakadni tanári munkájától. Rendre bejárja a lelkész nélkül maradt református falvakat, és prédikál. Ingyen. Még ajándékot sem fogad el, még útiköltségre valót sem, mert rendszerint gyalog érkezik és távozik az istentiszteleti helyekről. Hiszen ép testben marad ép a lélek!

De hiába ép a test, a lélek az ép testben is sebezhető. Mert újra hódít az a jó öreg romantika! Imre szerelmes lesz. Szerelme egy

nagyon jó barátjának négy gyerekkel megáldott felesége! Kollégák, munkahelyükön együtt töltik a nap nagyobbik felét. Rendszerint a kisebbik felének egy részét is, mert mindketten dalárdások, a tanügyi táncsoport tagjai. Imre festeni tanul Brósz Irma festőművésznőtől. A festészet rejtelseiben való elmélyülését nagy mértékben befolyásolja az a tény is, hogy Brósz művésznő történetesen portrét fest Imre szerelméről, aki gyermekeivel együtt hamarosan áttelepedik Magyarországra a férjéhez, Imrének egyedül a portré marad meg örök mementóul.

(Hogy Imre szerelme élete végéig tartott, azt tudom. Halálos ágyán semmiről sem intézkedett. Csak a kép sorsáról. Az volt az egyetlen kívánsága, hogy a portréra vigyázzak. Teszem.)

Irma tulajdonképpen soha nem jöhetne rá erre a romantikus kapcsolatra. De első kézből értesül: férje töredelmesen bevallja neki azt, hogy szerelmes, azt is, hogy szerelme viszonzatlan, és teljesen kilátástalan, hiszen nem csak családjaik, de immár országhatár is elválasztja őket egymástól. Irma se nem lát, se nem hall. Női büszkeségében, érzelmeiben sértették meg. Válni akar. Hogy aztán elhatározásához az is hozzájárul, hogy közben ő is szerelmes lesz, az más lapra tartozik. Elválnak, Irma ragaszkodik a gyerekeihez, megkapja őket, Imrének eszébe sem jutna elválasztani őket az anyjuktól. Irma viszont megteszi azt a botor lépést, mellyel nem csak elvált férje, gyerekei, de saját életét is tönkreteszi. Míg Imre szakszervezeti beutalóval a Fekete tengeren kezelteti kopott ízületeit, Irma összepakol, feladja otthonukat, és gyerekeivel elköltözik új élettársához. A pusztaságba. Ahol gyerekeinek normálisan elérhető távolságban nincs iskolája, neki nincs lehetősége munkát vállalni, nincs egy üzlet, ahol bevásárolhatna, nincs orvos, nincs semmi. Csak egy állomás a sínek mentén, ahol választottja állomásfőnök. De ez már az Irma története, és persze a gyerekeié.

(Apám soha nem beszélt arról, mit érzett, mikor a tengerről megérkezve idegen emberek nyitottak ajtót neki a saját házában! Nemcsak családját, de a fedelet is elvesztette a feje fölül! Soha nem beszélünk arról, szüleim hogyan intézték el egymással az anyagiakat! Nem kérdeztem, mert féltem a választól. A gyermek tisztán érzi az igazságot, de nem fogalmazza meg, védi mindkét szülőjét egymástól, saját magától. A saját igazságos ítéletétől).

Imre sógora segítségével belvárosi lakáshoz jut. Tanít, immár mindenféle családi kötöttség nélkül végzi a dolgát. Vágyik gyerekei után, a téli vakációban megkapja őket, és utána minden vakációban nála lehetnek. Fia anyás, ő kevesebb időt tölt vele, lánya viszont nem akar visszamenni az anyjához. Két éves huzavona után Irma is belátja, hogy el kell engednie idősebbik gyereke kezét.

Imre újra tanul, mivel az iskolai órarendben egyre több a testnevelési órája, felvételizik a bukaresti Testnevelési Főiskola látogatás nélküli tagozatára, bejut, és kitűnő eredménnyel el is végzi a főiskolát.

1956-ban fia is Kolozsvárra kerül, Imrének a háztartással nincs sok gondja, amire szükségük van, takarítás, mosás, azt elvégzi a lánya, étkezésüket kantinokban oldják meg. Nagyon sok nőnek megtetszik, sokan szeretnék férjnek *megfogni*, nem hagyja magát. Hogy válása után hat évvel mégis megnősül, abban ismét csak a jó öreg romantika a ludas. Klára a kolleganője, nem szép, de nagyon érdekes arcú és roppant csinos. Vékony dereka, izlésesen gömbölyödő csípője, szép keblei határozottan mutatósak. Klára a férjével régóta nem él jól, de együtt vannak. A férj bizonyos *jóindulatú* figyelmeztetések hatására féltékenykedni kezd Imre miatt, féltékenysége tanúk jelenlétében tettelegesséig fajul. Klára elválík, Imre, becsületes úriember módjára jár el, megkéri a kezét. 1957 januárjában összeházasodnak. Klarában végre megtalálja az ideális túrázó társat. Akinek mindig és mindenkor az a fontos, hogy elkísérje Imrét, ha az kirándulni akar. Sem takarítás, sem főzés, sem más háztartási tevékenység nem akadály. Az Irma kitűnő konyhájához szokott Imre és két gyereke már megedződött a tanügyi kantin főztjén, de a székelyudvarhelyi Református Tanítónőképző és a szamosújvári Román Tanítónőképző neveltjei közötti különbséget nap, mint nap tapasztalják saját bőrükön. Klára nem főz jól. Sem a komoly-, sem a népzenét nem szereti. A társaságot sem. Klarában örök harcot vív egymással a lengyel- a német- és a székely-vérkeveredés, a gyermekkori traumák emléke, a szeretetlenségben, szigorú megkötöttségben neveltség hatása. Az iskolában nagyon jó pedagógus, diákjai szeretik. Férje két gyereket nehezen tudja elfogadni. Vetélytársat lát bennük. Imre irtózik a vitáktól, a magyarázkodástól, ritkán áll ki gyermekei igazáért.

Az 56-os magyarországi forradalom következményeinek nagy és súlyos az erdélyi visszhangja. Imre valahogy megússza a letartóztatást. Fájdalmas lelki megrázkódtatás: egy olyan személy jelenti fel, kinek családját annak idején ő mentette meg a lágerbe toloncolástól. Állásából, mint hivatására teljesen alkalmatlant, kirúgják. Ez szerepel a hivatalos indokláson, később egy volt tanítványa megmutatja neki az igazi okot, a fëljelentő gyûlölettől áthatott vádaskodó levelét, melyben a reá kimondott legenyhébb jelző a *földbirtokos fattyú*. Mivel a hivatalos elbocsátó iratban foglaltak teljesen alaptalanok, játszi könnyedséggel cáfolhatók, Imre nem csügged el. Megfellebbezi a végzést, a határozatra nem vár ölbe tett kezekkel: beáll dolgozni a sírkőfaragókhoz. Visszaveszik a tanügybe, de katedrát már csak inasiskolában kap. Elöbb a Terhes Gyula utcai, majd a Magyar utcai ipariskolában tanít nyugdíjazásáig.

Ha Klárával a gyerekek miatt nem is egyeznek, zenei ízlésük, irodalmi érdeklödésük is eltér, de soha jobb túrázó társat! Imre kitalálja, hogy az lenne az igazi, ha kerékpárral jutnának le a Fekete-tengerre! A túrázásra van idejük bőven. A tanítás június 15-én befejeződik, a szabadságuk szeptember elsejéig tart. 1960-tól 16 éven keresztül kerékpároznak le a tengerig, onnan Hargitafürdőre, majd vissza Kolozsvárra. A tengerig az út jóval több, mint 600 kilométer, első alkalommal jó két hétig, a további években már csak egy hétig tart, útközben legtöbbször sátorban alszanak. Legelső alkalommal fia, Imre István is velük tart, többször nem. A gyerek nem nagyon illik bele kettőjük idilljébe. Imre szeretné gyerekei társaságát, azok húzódoznak, úgy érzik, apjuk kezd eltávolodni tőlük. Klára boldogan beleegyezik, hogy a gyerekek ne vegyenek részt a túrán, így minden élmény csak a kettőjüké! Eleinte magukkal cipelnek mindent, sátrat, főzőedényeket, ruhaneműt. Mikor már gyakorlottabbak lesznek, postára adják az úton nélkülözhető felszerelésüket. A Fekete-tengeren három hetet, egy hónapot töltenek, akkor ismét nyeregbe pattannak és kiadják a jelszót: – Irány a Hargita!

A Hargita fürdői mofetta (kénes barlang) csodákat tesz Imre fájós ízületeivel, és normalizálja fiatal korától magas vérnyomását. Eleinte mind a tengeren, mind a Hargitán sátorban laknak, aztán ahogy idősödnek, ráébrednek, túl kényelmetlen a vadregényes nomád élet, s inkább lakást bérelnek. Minden évben más-más útvonalat választanak, elsőik között próbálják ki a Fogarasi havasokon

gyógyultával, utaznak. Bejárják Magyarországot, a Felvidéket, a Magas Tátra nevezetesebb helyeit. Elterveznek egy ázsiai biciklitúrát. Tervüket engedélyezésre beadják az utazási irodához. A szovjetek nem mondanak egyenesen nemet, hanem előre elkészített aprólékosan kidolgozott pontos útleírást kérnek. Az útleírásban azt is fel kell tüntetni, melyik tagország milyen helységének melyik szállodájában óhajtanak megszállni. A szálloda neve, címe, év, hónap, nap, óra. Világosan látszik, ez bizony visszaütés, Klára nem úgy látja, az útitervhez megpróbálja beszerezni a szükséges adatokat. Igazi szélmalomharc.

Kolozsvártól az Óceánig

Imre nagyon belefárad a tanításba, a sok igazságtalanság, az iskolai fegyelem teljes fellazulása egyre fárasztóbb, egyre nyomasztóbban érinti. Ő, aki annyira szereti a diákokat, a nevelői hivatást, boldog, mikor végre nyugdíjba mehet! Már Klára is nyugdíjas, mikor elhatározzák magukat az utolsó nagy kalandra: 1993-ban kitelepednek lányukhoz, Svédországba.

Imre szívének, izületeinek rossz állapota miatt tolószékben, veje, unokái autójában utazva fedezi fel Dél-Svédország szép helyeit. Belekapcsolódik a szórvány magyarság egyházi munkájába, boldog. Az Ér partjáról az Óceán partjára érkezett.

Sok víz lefolyt Szilágyság jelentéktelen kis folyóvizén, az Éren meg a Szamoson, Kolozsvár szerény folyócskáján, messze-messze sodort a történelem szele szülőhelyüinktől. Nagy utat tettünk meg az Értől az Óceánig. Közel negyedszázada élek Svédországban, itt él családom jó néhány tagja is. És itt élte életének utolsó esztendeit apám is, tevékenyen részt kérve az itteni szórványmagyarság megmaradásáért vívott munkában.

– Tudod – mondta sokszor –, úgy érzem, minket a jó Isten rendelt ide, ezervalahány kilométerre az óhazától. Mondhatjuk úgy is, a végekre. Őrizni a sok idekerült magyar lelki békéjét, anyanyelvünk épségét.

Itt hunyta le örök álmra szemeit, teste Sölvesborg városának temetőjében nyugszik. A lelke?... A lelke itt van közöttünk, a tengerparti sétányokon, vagy bármerre bolyongva szinte hallom kedves hangját amint kitartásra, munkára biztatja a néha csüggedőket.

A SZÉKELYUDVARHELYI TANÍTÓKÉPZŐ

Tamás Irma, a kalotaszegi Méra község igazgató-tanítójának, kántorának lánya, elemi iskolái elvégzése után a kolozsvári román nyelvű Iparművészeti Szakközépiskolába került. Beíratásának tulajdonképpen célja a román nyelv tökéletesebb elsajátítása volt. A képzés időtartama talán megegyezett a gimnáziuméval, de Irma csak két évet járt a szakközépiskolába, szülei átíraták a székelyudvarhelyi magyar református tanítóképzőbe. A két év alatt tökéletesedett a román tudása, a francia nyelvtudásának alapjait is ez az iskola rakta le. Az udvarhelyi iskola hét éven keresztül lett Irmának gondos nevelője, kedves, szeretett otthona.

Ott, ahol a Láz találkozik a Küküllő-menti dombvidékkel, az Erdélyi-medence délkeleti részén, a Nagy-küküllő felső folyása mentén, a hargitai havasok lábánál terül el Székelyudvarhely, Hargita megye második legnépesebb városa, a székelyföld művelődéstörténetének legjelentősebb központja és évszázados hagyományokra visszatekintő székhelye. Fontos közlekedési csomópont, vasúti végállomás. Itt épült fel 1910 és 12 között és nyitotta meg kapuit a tanulni vágyó leánysereg előtt az 1913-ban felavatott, Magyar Vilmos tervei alapján épült *Magyar Református Tanítónőképző*. A központi fűtésű, vízvezetékkel felszerelt modern kétemeletes épület szervesen kapcsolódott össze az akkor már 300 éves ókollégiummal. Az új igényeknek megfelelő a modern konviktus és internátus, külön háló- és tanulótermek, mosdóhelyiségek, fürdő- és betegszobák épültek. A régi épületben beüvegezték a folyosót, ahol a református egyháztól gyakorló céllal átvett elemi iskola kényelmes otthonra talált. Az iskolának nagy tornaterme volt, az udvara játékra, tornára egyaránt alkalmas, télen *szakszerűen kezelt jégpálya*. A Küküllő-parti kollégiumkert és az intézet melletti kert *felfrissíti az ifjú leánykák testét-lelkét a tanítási órák után*, sőt az itt levő kerti osztályok lehetővé teszik a tanórák egy részének szabadban tartását is. Ezen kívül a gyakorlati oktatás

szükségeit kielégítő zöldeges kertje, gyümölcsfa ültetvénye és faiskolája is volt az iskolának.

Ebben az iskolában nem csak a szigorúan vett tananyag oktatása folyt, hanem nagyon odafigyeltek a tanulók nevelésére is, az iskola nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a falai közül kikerülő végzősök az élet minden területén megállják helyüket. Makkai Sándor református püspök, a tanítóképző második alapítója így fogalmazta meg céljukat: *Mi valami sajátos embertípust akarunk kitermelni, amelyik önmagán túl is kész és képes legyen a beteg világ gyógyítására, önzetlen odaadással ajánlani fel magát.*

Különös gondot fordítottak a nemes, nőies ízlés kialakítására az esztétikai nevelés keretében. Ezt szolgálta az épület rendje, tisztasága, ízléses berendezése, virágokkal, kézimunkákkal való díszítése. A diákokat bevonták az intézet rendtartás munkájába, ez az önfegyelmezést szolgálta, fejlesztette a közösségi érzést, tekintélytiszteletre szoktatott.

A diákok komoly zenei oktatást kaptak. A legtehetségesebbekből tevődött össze az iskola szimfonikus zenekara. Irma elsőhegedűs, szólamvezető lehetett, erre nagyon büszke volt. (A zenekarról készült fényképen magassága miatt hátrább ültették a sorban.)

Naponta ötször étkeztek, hamar megtanulták elegánsan kezelni az evőeszközöket, mert a nevelők minden apróságra odafigyeltek, megmagyarázták, hogy kést-villát csak a húsételekhez szabad használni, étkezéskor nem illik előre feldarabolni a húst, mindig csak egy-egy falatnyit kell vágni a szeletből. A labdapecsenyét (más néven fasírtot), halat szigorúan csak villával, főzeléket esetleg kanállal is, de inkább csak villával illik enni. Étkezés közben a felügyelő tanár nem egyszer figyelmeztette a fiatalabb diákokat:

– Nem terpeszkedünk. A könyököket lazán a test mellett tartjuk, az evőeszközt kecsesen csuklóból irányítjuk!

A fiatal lányok a háztartástan órán tökéletesen megtanulták egy háztartásban előforduló minden apró-cseprő feladat elvégzésének módját a nagytakarítástól az ablakpucoláson át a főzésig. És ebből a tantárgyból képesítözték is (a képesítő vizsga a gimnáziumi érettséginek felel meg) Hogyan kell uzsonnához, ebédhez, vagy akár díszvacsorához asztalt teríteni? És még ki tudja, hány apróságnak tűnő, de a társadalmi érintkezésben oly nagy jelentőségű titokra derült fény a tanórák során!

Igazolványkép

Irma kisiskolás

Konfirmáció 1928

Iskolai zenekar 1932 – Irma jobbról a második sorban az utolsó

Tengerihántás 1932 – Irma balról a harmadik fiú

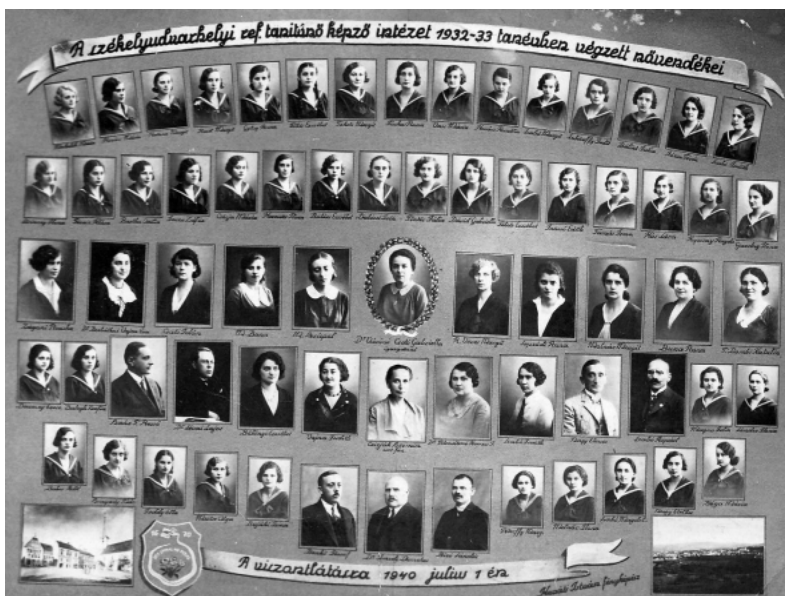
Utolsó nevelési óra

Aradi kirándulás

Képesítő előtt

Tabló

1933

Irma 1935-ben

A tanítónő

Irma
első vőlegényével

Irma és Imre esküvői kép
1938-ból

Irma és Imre

Irma tanítványaival

A Tóth házaspár
a Monostor úti
paplak ajtajában

Találkozó Udvarhelyen 1973-ban

(Mint érdekességet, itt jegyezném meg, hogy a román tanítónőképzőkben ilyen tantárgyak nem léteztek, ott csak különböző kézimunkafajták készítését sajátították el a tanulók. Apám második felesége, Dubsy Klára, mostohaanyám, a szamosújvári román tanítónőképzőbe járt, így első kézből szereztem az értesülést. A kétfajta nevelés közti különbséget legjobban apám egyik időskori mondásával illusztrálhatom. Kettesben beszélgettünk, éppen anyám főztjéről.)

– Látod fiam – mondta apám kis sóhajtással –, ha anyáddal együtt maradunk, én már régen nem élnék, amilyen finomakat tudott sütni-főzni!)

Nagy fontosságot tulajdonítottak az illemszabályok megismertetésének. Mikor, mit, hogyan illik tenni, hogyan kell társaságban, utcán, otthon viselkedni? Tisztelgő látogatáskor mikor elegendő csak a névjegyet leadni? Aki ilyent kap, hogyan illik viszonznia? Megtanulták azt is, hogy a gyors, bemutatkozó látogatás, a fesztvizit tartama szigorúan 15 perc.

A fegyelmezett magatartás elsajátítását célozta a kötelező egyenruha-viselés. Ezt mindenki utálta. Kivált a nagybacska lányok, mert az eléggé rossz szabású, fekete vagy mélykék színű egyenruha még a legcsinosabb lányon sem állt jól. Nem szerették az egyen-frizurát sem. A hosszabb hajúak szorosan két ágba font copfot, a rövid hajúak (a rövid közepen elválasztott, fülük mögé simított frizurát viselhetek. Ünnepekkor, vasárnap matróruhát – fehér, matrógalléros blúz, sötétkék rakott szoknya – viseltek.

Ha csak az iskolában, a bentlakásban lett volna kötelező az egyenruha és az egyen-frizura! De a leánycapat szomorúságára-bosszúságára, amúgy egyenruhásan, kötelező volt a közös séta a városban. Naponta vonultak ki a kötelező sétára, osztályonként a nevelő tanár vezetésével. Igaz, sok fiatalemberrel, akik előtt szégyellhették csúnya egyen-viseletüket nem nagyon találkoztak, mert sétájuk útvonala elkerülte a találkozásra alkalmas helyeket. Nem lehet tudni mi okból, de úti céljuk mindig a katolikus temető volt, és ez a naponta megismétlődő *memento mori* nem tartozott éppen a legjobb kedélyjavító módszerek közé!

Az iskola a 10-12 éves korban odakerülő gyerekeknek igyekezett otthont nyújtani. A 180 férőhelyes internátusban a növendékekkel együtt lakott a felügyelő tanár, aki reggel és este ellenőrizte az diákok egészségügyi állapotát, az öltözködést, testápolást. A bentlakásban létrehozták az úgynevezett *kismama* intézményt. Az internátusba először lépő elsősök külön gondozót kaptak egy-egy nagyobb növendék személyében, aki próbálta áthidalni az otthon és az internátus közötti űrt. A tanítónőképző III. osztályos diákjaiból kijelölt *kismamák* gondoskodtak esténként a kicsik fésüléséről, fürdetéséről stb. Az iskola vezetőségének arra is kiterjedt a figyelme, hogy a testvéreket ne válassza el egymástól. A bentlakás egyik sokágyas termét kinevezték testvérhálónak, így a nagyobb diákok vigyázhatták kistestvérük álmát, gyakorolhatták a gondoskodást, a kicsik meg biztonságban érezték magukat nővéreik védőszárnya alatt. A kicsik többnyire a gyakorló osztályban kezdték az udvarhelyi iskolai éveket, közülük sokan megtapasztalhatták testvérük pedagógiai rátermettségét, vagy alkalmatlanságát – szerencsére ez utóbbi ritkán fordult elő. A tanulóotthon tagjai osztályonként családot alkottak, melynek feje az osztályvezető, vagy valamelyik

bentlakó tanár volt. Ő kezelte a csoport pénzét, intézte a tanulók ügyes-bajos dolgaikat.

Hétköznapiakon fél hétkor, vasárnap hétkor keltek, reggeli előtt közös tornagyakorlaton vettek részt. Nyolctól kettőig zajlott a tanítás, kettőkor ebéd, ahol egymást szolgálták ki. Három és négy óra között sétáltak, fél ötkor uzsonnáztak, öttől hétig tanultak Vacsora után nyolc óráig szabad foglalkozás, nyolc és kilenc között tanulás, kilenckor esti áhítat, majd tízkor villanyoltás zárta a napot. A vasárnapoknak kötetlenebb volt a programja. Délelőtt istentisztelet, vasárnapi iskola, délután látogatóba mehettek, vagy látogatót fogadhattak, rádiót hallgattak, olvastak, játszottak, beszélgettek.

A tanítónőképző egész Erdély és a Partium területéről fogadta a tanulni vágyókat. Fele diákság a székelységből került ki. Irma osztályának magyar és székely fele örök harcban állt egymással. Ami tetszett egyik csapatnak, elvetette a másik. Ezért aztán, ha bármilyen osztálytevékenységbe fogtak, a sok eltérő vélemény, akarat miatt vagy egyáltalán nem sikerült véghezvinni, vagy nem úgy sikerült, ahogy illetet volna. A Képző egyik szabálya szerint minden osztályt köteleztek egy-egy színházi jelenet megrendezésére. A jelenet témáját, forgatókönyvét, szereposztását, rendezését mindent az illető osztálynak kellett kitalálnia, megvalósítania. Ötletekben nem szűkölködtek, csak a kivitelezés nem volt mindig szerencsés. Arany János Tengerihántásából kitűnő előadás kerekedett, de egy másik ötletes, ügyes darabjukkal nem volt olyan szerencsésük. A történet az Északi sarkon játszódik, egy eszkimó kunyhó lakóihoz megérkezik egy turista pár. Az eszkimók és a turisták kölcsönösen ámuldoznak, ismerkednek, nézelődnek. A vendégek előszedik a cókmojkukat, köztük egy gramofont amit elindítanak, a zenére táncolnak is pár lépést. Elkezd hullni a hó, a két turista az eszkimókkal kísétál a színről, ottfelejtik a gramofont. A zene hangjára odamerészkedik egy csapat kíváncsi pingvin. Előbb csak nézegetik a csodálatos masinát, aztán lassan táncolni kezdenek a zenére. Az osztály nagy viták közepette elosztotta egymás közt a szerepeket, megvarrták a pingvin meg az eszkimóruhákat, elkészítették a díszletet. Az előadás előtti napokban az egész osztály papírokat vagdosott apró darabkákra, melyek a hulló havat hivatottak jelképezni. A színpad két oldalára felállítottak egy-egy kétágú létrát, a tetejébe rakták a papír fecnikkel teli nagy kosarakat, a létra ágaira felmászott két-két lány,

akik felváltva szórták a *havat* a lent táncoló pingvinekre. Az előadás nagyon jól sikerült – volna, ha az egyik havat szóró lány nem hajolt volna kissé jobban a színpad felé, megbillentve a hópelyhekkel teli kosarat, mely teljes terjedelmében a táncoló pingvinek közé repült az utánakapó lánnyal egyetemben, aki mint egy béka terült el a színpadon. Függöny!

A hitvallásos iskola egész tevékenységét a vallásos szellem hatotta át. A vallásos szellem megnyilvánult az előjárók életfelfogásában és munkájukban, a tanár-diák viszonyban, és az egész intézet légkörében. Az egyház nemcsak a hitet, hanem a nemzeti öntudatot is ápolta, az iskolát a vallásosság mellett a nemzeti szellem is áthatotta. Ez a kisebbségi helyzetben hangsúlyozottabban jelentkezett, hiszen az egyház és intézményei voltak a magyar műveltség megtartói és ápolói.

Az intézet folyosóján *nyelvtisztasági tábla* függött, és a tanítójelöltek ötnaponként illesztették bele a kerülendő idegen szavakat vagy kifejezéseket a megfelelő helyes magyar szóval vagy magyaros kifejezéssel együtt.

Az iskolában tanított és osztályozott tantárgyak: magaviselet, szorgalom, hit- és erkölcstan, magyar nyelv és irodalom, történelem, alkotmánytan, földrajz, mennyiségtan, fizika, neveléstörténelem, iskola-szervezetten, nyelvi és tanítási gyakorlatok, közgazdaságtan, román nyelv, kézimunka, rajz, ének, zene, testnevelés, írásbeli dolgozatok külső alakja, idegen nyelv, háztartástan. Irma 1933-ban jelesen képesítőzött, a kántori oklevele is kitűnő minősítésű.

Az iskola a végzősöknek egy csodálatosra sikeredett, egész életükre kiható élményt nyújtó körutat szervezett, Déva, Vajdahunyad, Arad, Temesvár, Herkulesfürdő, a Duna, a Vaskapu és a ma már nem létező török-bolgár-román-szerb vegyes lakosságú szép Duna-sziget, az Ada Kaleh, végezetül a Retyezát vadregényes tájait bejárva. 1983-ban, az ötvenéves vendiák találkozón, melyen én is részt vettem, anyám és osztálytársai nem győzték felemlgetni a sok szép táj és hely emlékét.

A székelyudvarhelyi magyar református tanítónőképző vezetősége nagyon tudta a dolgát. Gönczi Lajos 1909-es tanévnnyitó beszédében a következőket mondta:

Úgy tartják, hogy amilyen a nemzet a jelenben, olyanok voltak az iskolái, nevelő intézetei a múltban, és amilyenek ezek jelenleg, olyan lesz a nemzet a jövőben.

Az immár műemléknek nyilvánított épületben *Benedek Elek Tanítóképző* néven jelenleg (2011) is tanítóképző működik. Anyám nagyon sokat mesélt kedves iskolájáról, az ő emlékeit szeretném az utókornak átadni. Az iskola történetét, a hiteles adatokat az interneten fellelhető ismertetőkből ollóztam össze.

Tamás Irma, férjezett Tóth Imréné szolgálati bizonyítványa:

A Kolozsvár-Hidelvei református egyházközség iskolaszékének elnöksége.

1946. sz.	Kolozsvár
Szolgálati bizonyítvány	

Alulírott, a kolozsvár-hidelvei református egyházközség iskolaszékének elnöke hivatalosan igazolom, hogy Tóth Imréné Tamás Irma tanítónő, aki a Kolozs megyei Méra községben 1912. június 24-én született, Székelyudvarhelyi ref. Tanítónőképzőben 1933 június hóban 388 sz. tanítói oklevelet nyert, a 4495-1937, 4625-1938, 4486-1939 és a Nevelésügyi Minisztérium által 37328-1938, 35165-1938, 31452-1939 szám alatt megerősített működési engedély birtokában a következő helyeken tanított:

1. Kolozsborsa	1934-X.1-1935-VIII.31.-ig	Kinevezési szám: 339-1937
2. Méra áll. Isk.	1935-IX.1-1936-VIII.31.-ig	Kinevezés szám elveszett
3. Kolozsvár I sz. isk.	1937-III.1-1937-VI.30-ig	Kinevezési szám: 95-1937
4. Kolozsvár I sz. isk.	1939-IX.1-1939 VIII. 31-ig	Kinevezési szám: 779-1937
5. Kolozsvár III. sz. isk.	1939-IX.1-1946 VIII. 31-ig	Kinevezési szám: 779-1937
6. Kolozsvár I.sz. isk.	1946-IX.1-mai napig	Kinevezési szám: 779-1937

Megszakítások:	1936 VIII.31-1937 II. 28-ig	betegség miatt
Szabadságok:	1941 V.1-1941 VI.14	szülés után járó szabadság 6 hét
	1944 XI. 20-1945 I. 1-ig	" "
	1945 I. 1-1945 VI.1-ig	fizetési szabadság (6 hónap)
	1945 XI.1-1946 XI.1-ig	fizetés nélküli betegszabadság (1 év)

Jelen szolgálati bizonyítványt saját kérésére, nyugdíjazás céljára adtam ki.

Kolozsvár 1946 november 29

Lelkipásztor
Iskolaszéki elnök

A KAKASOS TEMPLOM

Tóth Imre József 1933-ban végzett református lelkészt, 1936-ban két év missziós munka, majd vallás tanári tanulmányainak befejezése után segédlelkésznek nevezték ki a kolozsvári monostor-úti református templomba. Ezt a Kós Károly tervezte szép stílusú templomot, a tornyán elhelyezett jól látható stilizált szélkakas miatt a kolozsváriak ma is *kakasos* templomként emelgetik.

Tamás Irma tanítónő akkoriban szakított hét évi udvarlást követő jegyesség után vőlegényével. Ráadásul a borsai iskolában, ahol azelőtt tanított összeszedett egy ótvarfertőzést, mely a fél arcát megtámadta, hosszas kezelés után is csak fátyolos kalappal, vagy kendővel eltakart arccal járkált. Imre Józsefnek tulajdonképpen ez a bánatot sugalló fizikai elesettség keltette fel a figyelmét.

Imre József családjának anyagi körülményei nem voltak rózsásnak mondhatók. Apja, Tóth Imre szilágysági földbirtokos vagyoni helyzetét nagyon megingatta egy angliai rendelésre lekötött almaszállítás kudarca. A társa megszökött a készpénzzel, a bevagonozott almás szerelvényt a vasút a határon félreállította, a hidegre fordult időben a teljes árukészlet lefagyott. A kezeseket kárpótolni kellett, hogy ezt megtehesse, el kellett adnia saját, sőt felesége, bagosi Fodor Ilona birtokának nagy részét is. A család gazdasági helyzetét (ahogy akkoriban szokásban volt) csak egy jó parti hozhatta volna helyre. Ez nem lett volna gond, gazdag és hajlandó lány lett volna elég, csakhogy Imre Józsefben nem volt hajlandóság érdekből nősülni, még imádott családja kedvéért és reménybeli jólétéért sem.

A két fiatal neveltetése, családi háttere, mely sok mindenben hasonlított ugyan, mégis más volt. Irmáról meg lehetett volna mintázni a kispolgári széplelket, Imre József Bartók Béla rajongó híve, a *csak tiszta forrásból* szerelmese. Irma szülei, Tamás Gyula és Sztojka Irma pontos, előre tervezett szerény, de biztos jövedelemből élő falusi tisztviselők. Imre József szüleiben – akik sokáig nagyon jó módban éltek – megvolt egyfajta nemtörődömség, ahogy esik, úgy puffan-szerű hozzáállás. Soha nem panaszkodtak sem a rossz üzlet

miatt elúszott, sem a háború utáni államosításkor elkobzott vagyónuk miatt. Ez van – mondta az idősebbik Tóth Imre –, tegnap nekem, ma nekik. Felesége meg sztoikus nyugalomban olvasta kedvenc könyveit a legnagyobb rumliban is.

Irma nagyon vékony, az akkori átlagos méretekhez képest túl magas, légies járású, barna hajú lány volt, már túl a hamvas fiatalság évein. Imre József középmagas, gyönyörűen kisportolt izomzatú barna göndör hajú, bajszos, kissé bohém fiatalember volt. Mindketten huszonöt évesek, Irma fél évvel idősebb is. 1938-ban házasodtak össze, eleinte a Mussolini úton laktak, majd a Monostor úti kakasos templom mögötti parókia földszintjén lévő segédlelkészi lakásba költöztek. Irmát is a kakasos templomba helyezték kántornak, és a templom mögötti felekezeti elemi iskolába tanítónőnek. Hogy az ifjú házасoknak mennyire volt lángoló a szerelme, azt nem tudom, mikor megismerkedésükről, házasságukról meséltek nekem, már régen elváltak. Imre József Irma gyönyörű járását dicsérte, Irma Imre József – szerinte – furcsaságairól beszélt. Például arról, hogy az esküvőjükre, menyasszonyi csokor gyanánt, mezei virágokból kötözött csokrot vitt neki.

Ők lettek az én szüleim. Boldogan élhettek volna, ha már házasságuk első napjaiban nem jelentkeztek volna a boldogságukat gátló körülmények. Az angliai céggel kötött félre sikerült almaüzlet miatt csődbe ment id. Tóth Imre adósságát ki kellett fizetni. Ebbe nem csak Fodor nagymamám családja, de az új házасok, sőt Irma szüleinek a segítségére is szükség volt. Ez a kötelezettség volt az oka, hogy bár három fizetést vettek fel, Imre József a lelkészit, Irma a tanítóit és a kántorit, mégis nehezen éltek.

A nehézségeket lassan sikerült átvészelni, Irma ön-íroniával vegyes humorral mesélt erről az időszakról. Megkívánták a kacsasültet. Kolozsváron akkoriban keddenként volt az állatvásár, mikor is nagyobb volt a felhozatal, ezáltal olcsóbban lehetett hozzájutni majorsághoz. Irma tanítás után elment a piacra, nézegette a kacsákat, alkudozott, drágállta, nem vásárolt belőlük. Hazament, a piacon eltelt az idő, már nem tudott semmit főzni, hát ittak egy tejeskávét és megbeszélték, hogy aztán a jövő héten bepótolják a mulasztottakat. A következő héten megismétlődött a program: tanítás, piac, alkudozás, majd újra kacsá nélkül ment haza, ismét tejeskávét ebédelték. Irma restelkedett, bosszankodott, s fogadkozott, hogy a következő kedden aztán biztosan...

Imre József ránézett, és kedvesen mondta:

– Muci drága, ne fáraszd magad, ne menj ki a piacra. Azt a kis kávé megihatjuk mi a nélkül is.

Fiatalkorukban történt meg a következő eset is: Irma délelőtt tanított, Imre József egyedül volt otthon, megfürdött, és borotválkozni készült. Persze anyaszült meztelenül. Sem a bejárati ajtó, sem a fürdőszoba ajtaja nem volt kulcsra zárva. Egy fiatal menyasszony, mivel a lelkészt nem találta a hivatalban, a harangozó tanácsára megpróbálta azt otthonában elérni. Kopogtatott az ajtón, nem válaszolt senki, de mert a harangozó azt mondta, otthon kell lennie a lelkésznek, hát megpróbálta a kilincset. Bement, hangosan köszönt, majd tovább próbálkozott. Rendre kopogtatott az ajtókon. Egyszer csak az egyik ajtó mögül kopogtatására vidám kiáltás felelt:

– Bújj be!

Az ifjú ara benyitott, és szembe találta magát az ádámkosztüms lelkésszel. Imre József azt hitte, a felesége jött haza, kissé kínos volt a szituáció. Az esküvői szertartás alatt senki sem értette, a menyasszony miért pirult el, valahányszor ránézett a lelkész.

Nagyon vágytak gyerekekre, de Irma kétszer is elvetélt. Mátyás Mátyás Kolozsvár legismertebb nőgyógyásza kezelte meddőség ellen. Azt tanácsolta, legalább két hétre utazzanak el Kolozsra, a sóstói fürdők, a kellemes, nyugalmas légkör segíteni fognak. Irmának Kolozs amúgy is kedvenc nyaraló helye volt, sógora (és keresztapja meg nagybátyja – erről külön írtam) Máthé Sándor kolozsi esperes, a nagy, kényelmes parókia mindig szeretettel fogadta őket, így semmi akadálya nem volt annak, hogy megfogadják a tanácsot. A kolozsi sósfürdő tulajdonképpen a hajdani sóbánya két beszakadt tárnája helyén keletkezett. Az egymástól csekély távolságra lévő tavak közül a kisebbiket még keletkezéskor fapadlóval körülkerítették, itt alakították ki a strandot. A nagyobbik, a Dörgőnek elkeresztelt tó a vadfürdőzők kedvelt helye lett. A tó keleti részén kezdetleges falépcső vezetett a vízhez, a nyugati part meredek, szakadásos, agyagos, nehezen megközelíthető volt. Kellemesen telt az idő, Imre Józsefet a Dörgő töményebb sós vize, vadregényesebb külleme vonzotta inkább. Egy esős nap után átúszott a szakadásos parthoz és megihletve az itt található vizes agyag képlékenységétől, egész napi munkával egy szép fekvő női alakot mintázott, fekete földből hajat is formázott rá. Estefelé óriási ribillió támadt a fürdőn. Valaki holt-

testnek vélte az élethű szobrot, és kihívta a kolozsvári mentőket és a rendőrséget. Nagy volt a meglepetés, mikor rájöttek, hogy a *holttest* agyagból van! Keresték a szobor készítőjét, Imre József nem mert jelentkezni, félt, nem művészetének fognak dicshimnusz t zengeni, inkább rajta hajtják be a mentőosztag és a rendőrség kiszállási költségeit.

Helytállás

Szüleim nem voltak sem hősök, sem harcos emberek. Nem is nagyon egyezett az ízlésük, sok mindenben különbözött a véleményük. Egyben viszont nagyon is egyetértettek. Mikor megkezdődött a zsidók, ha eleinte nem is üldözése, de félreállítása, mellőzése, mindketten szívvel lélekkel melléjük álltak. Tüntetően vállalták zsidó ismerőseiket. Ezekről az időkről később sem nagyon beszéltek, csak elejtett szavakból, mások által említett dolgokból tudom összerakni, hogyan élték át ők lelkileg a sok szörnyűséget.

Anyám már terhes volt velem, orvost változtatott: dr. Bühlert a zsidó kórház akkori igazgatóját. Az orvos menyje is terhes volt, anyámmal egy időben kellett szülnön. Anyám felajánlotta, írjanak be ikerszülést neki, elvállalja a gyereket s ha megváltozik a helyzet, a gyereket visszaadja szüleinek. Köszönettel fogadták az ajánlatot, de csak abban az esetben akartak élni ezzel a lehetőséggel, ha kislány születik. A fiút körül kell metélni, másként nem lehet. Mikor eljött a szülés ideje, anyám bevonult a Zsidó Kórházba, felborzolva ezzel Kolozsvár elitjének kedélyét. Nehéz szülése volt, gyermekági lázba esett, sokat és sokan ügyködtek megmentésén. Családunk minden tagja félt attól, hogy ha anyámnak valami komolyabb baja történik, akkor a jó cselekedete visszájára fordulhat. Anyám sokszor mesélt születésemről, kórházbeli tartózkodásáról. Luxuskomfortú külön szobában feküdt, csodálatosan finom kosztot kapott, csak egyre kellett vigyáznia: ne keverje össze a kóser és a tréfli ételekhez használt táányérokat, evőeszközöket.

Mint már említettem, apám hamis keresztlevelet állított ki a segítségét kérő zsidóknak. A püspökségen rájöttek erre, és jóindulatúan figyelmeztették, hogy nem nézik jó szemmel a keresztlevelek körüli manipulálását. Apám, mivel a gyakorlaton változtatni nem akart, inkább otthagya lelkészi állását. Én, Ildikó-Irma, még a Monostor úti templom udvarán tanultam meg járni, de 1943-ban a szolgálati lakás-

ból elköltöztünk a Töhötöm (később Grozavescu) utca 5 szám alá. Szüleim itt is folytatták a zsidók pártolását. Sok boltos ismerősük rejtette el árukészletét a padlásunkon, pénzük, ékszereik őrzését is szüleimre bízták.

Apám vágóállat-felvásárló lett az EMGE-nél (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesülés), anyám egy ideig tovább tanított, mikor terhes maradt az öcsémmel, betegszabadságot kért és kapott. Édesapám munkahelye az EMGE-nél hamarosan megszűnt. Szerencsére nem hívták be katonának. Anyám öcsémmel volt várandós, a háborús idők miatt félt a nagyvárosban, ezért úgy határoztak, hogy kimennekülnek Tamás nagyapámékhoz Mérába. Ez az elhatározás nem bizonyult nagyon szerencsésnek, mert a háború Kolozsvárnak azt a negyedét, ahol mi laktunk, a Rákóczi, Donát úti részt, nem érintette. Házunk ajtaját ugyan feltörték, de nem raboltak ki, állítólag az apám palástja és a bibliák jelenléte mentett meg minket házunk kifosztásától. Egyedül a világvevő rádióknak kélt lába. A biztonságosnak hitt faluban viszont átélték a bombázás, harcoló seregek vonulásának traumáját.

A Zsidó Kórház igazgatóját, Bühler doktort egész családjával együtt elhurcolták. Egyedül csak ő került haza. Egyszer felkeresett bennünket, mint mondta, jól esett neki elbeszélgetni anyámmal a régi időkről, családjáról. Többet nem láttuk. Nemsokára meghalt. Önkezeléssel vetett véget életének.

Vitézség

(A Vitézi Rend újra-alakulása után, 2007-ben felkértek, a Rend készülő emlékkönyvébe írjak a szüleim életének nagy eseményéről, az apám vitézzé avatásáról. Az Emlékkönyvet különböző okok miatt még nem adták ki. Itt közlöm a cikk lerövidített változatát).

Tóth Imrét, apai nagyapámat, a kisújszállási büszke „nagy kúnt” az első világháborúban szerzett érdemeiért vitézzé avatták. A családban sok szó erről nem esett, szemérmes familia voltunk, talán leginkább apám, Tóth Imre József jellemének kialakulásában lett szerepe. Jelszava, célkitűzése lett ez a mondat: „első a becsület – minden körülmények között”. Ez a mottó sarkallta jó tanulásra, lázadó természetét legyőzve jó magaviseletre.

*Imre József elvégezte a kolozsvári református teológiát, kihe-
lyezték Moldvába és Bukovinába missziós lelkésznek. Kolozsvárra
visszatérve a Monostor úti református templom segédlelkésze lett.*

*Vitéz nagybányai Horthy Miklós erdélyi bevonulását követően,
Kolozsvárott, 1941 március harmadikán, Imre Józsefet vitézzé
avatták, egyrészt örökségi jogon, másrészt saját érdemei elismeré-
séért. A megtisztelő címet sajnos nem sokáig viselhette. De amíg
viselte, csakis „a becsület mindenek előtt”-jégében tette.*

*A világháború borzalmai minket közvetlenül nem érintettek.
Hogy a háború véget ért, annak mindenki örült, de az azt követő
változásokat az emberek kissé fásultan fogadták. Gyerek voltam,
nem volt fogalmam semmiről, de most, sok év tapasztalatával a
hátam mögött úgy érzem, az emberek túlságosan hagyták magukat
sodortatni a körülöttük áradó változásokkal. Az a tény, hogy mind
Magyarországon, mind Romániában a választásokon a kommunisták
győztek (most már azt is tudjuk, milyen fondorlatos módon) az
idealistákat – köztük apámat is –, eleinte nem töltötte el rossz érzés-
sel, sőt, a kommunizmust valami modern krisztusi kor eljövételének
hitték.*

*Hamarosan szomorú tapasztalatokkal terhesen mondhatták
egymásnak keserűen, saját helyzetükre vonatkoztatva: Sic transit
gloria mundi – így múlik el a világ dicsősége. Akkor ugyanis nem
csak szüleim, de környezetük majd minden tagja így gondolkodott.*

*Gyerekkoromban csak néhány ellesett szó, szüleim szorongó
összenézése, titokban összecsomagolt gyönyörű dísz és estélyi ruhák-
kal teli pakkok, melyek loppal tűntek el a padlás mélyén, hogy onnan
az éjszaka leple alatt hamarosan továbbvándoroljanak valahova,
számomra titokzatos helyre – utalt félelmükre. Nyiladozó értelmekkel
ennyit fogtam fel a háború utáni megváltozott világrend következmé-
nyeiből. Hogy embereket elhurcoltak, megbélyegeztek, bebörtönöztek,
hogy nagyapámnak elvették mindenét, hogy a vitézi cím, melyre olyan
büszkék voltak, félelmetes körülményekkel fenyegető, titkolni való
dolog lett, gyerekként nem tudtam. A családban nem beszéltek róla.*

*Szüleim olyan sikeresen tüntettek el a vitézzé avatásra vonat-
kozó minden tárgyi nyomot, bizonyítékot, hogy csak néha-néha került
elő figyelmüket véletlenül elkerült levélboríték, a receptes könyvbe*

elbújtatott kinevezési okmány, meséskönyvem borítójába rejtett irat, mely emlékeztetett apám kitüntetésére. Egyetlen egy kézzel fogható, szemmel látható, a csodával határos módon megmaradt emléket tartottak meg: két butélia bort. Két Szürkebarátot. Kettőt a hatból. Ezt a két üveg bort szinte kegytárgyként őrizgették, ha néha-néha előszedte valamelyikük, elpárasodott szemmel néztek össze, olyan: „úgy-e emlékszel?”-módra. Mielőtt az üvegek visszakerültek volna rejtekhelyükre, mindig elmondták nekem: – „az egyiket a 18. születésnapodon, a másikat majd a lakodalmadon fogjuk felbontani!” – Az üvegeket körüllebegő titok természetesen kíváncsivá tett, eredetüket 14 éves koromban tudtam meg úgy, hogy esküvel vállaltam, a történetet nem mesélem el senkinek. Ez a feltétel teljesen érthető volt: hiszen az 1950-es évek derekán jártunk, Erdélyben javában folyt a „tisztagatás”, kellett az ingyen munkaerő a Duna csatorna építéséhez. A munkára vezényelt csapat főleg politikailag megbízhatatlan egyénekből, mint lelkészek, egyetemi tanárok, a magyaroknak egyenlő jogokat követelő becsületes emberek, szóval ilyen „káros” elemekből állt.

Az erekyeként becsben tartott butéliák történetét édesanyám mesélte el.

Eufóriás hangulat uralkodott Kolozsváron. A város lakói felszabadultan, vidáman készülődtek a „bevonulás” illő módon való fogadására. Egymást érték az iskolai, egyetemi, egyesületi, klubtagsági ünnepségek. Az ünnepségsorozat legkiemelkedőbb részéhez tartozott a vitézi avatás és az azt követő vitézi bál. A jelöltek csapata feszült várakozással nézett az ünnepség elé. Az avatásra természetesen a férfiak, a bálra a nők készültek izgatottabban. Anyám Tüdős Klára divat-irányzatát követve csodaszép, kalotaszegi mintával, fekete alapon fehér fonallal sűrűn kivarrott estélyi ruhát készíttetett a bálra, az avatásra a Horthynéjéhez hasonló díszmagyart.

Az avatásra a szervező bizottság mindent előkészített, begyakorolt: ki, mikor, hova és hányat lépjen, hogy hajoljon, hogy köszönjön, stb. Elérkezett a ceremónia napja. Úgy látszott, az ünneplők tökéletesen felkészülve várják a Kormányzó úr megjelenését. És akkor az egyik szervezőnek eszébe jutott, hogy megkérdezze, ki fogja az avatás utáni köszönő-köszöntő beszédet mondani. A vitézjelöltek egymásra néztek, de senki nem jelentkezett, hogy az ő feladata lenne a beszéd elmondása. Kiderült, hogy a nagy készülődésben a

szervezők elfelejtettek a jelöltek közül felkérni valakit erre a feladatra. Az idő sürgetett. Az egyik szervező végül megkérdezte: – ki vállalna egy köszöntő beszédet mondani? Apám várt egy kicsit, majd csendesen megszólalt:

– Ha nincs más jelentkező, én szívesen vállalom.

A szervezők számára az avatás ceremóniája kész tortúrát jelentett. Mind azon gyötrődött, milyen lesz a beszédre teljesen felkészületlen Tóth Imre József szereplése? Ha a köszöntő beszéd nem lesz az ünnepélyes alkalomnak megfelelő, hogyan magyarázzák meg a Kormányzó úrnak mulasztásukat? De fölöslegesen remegtek a katasztrófálisnak elképzelt szereplés miatt. Apám remekelt. Olyan tökéletesen felépített, ragyogó és lelkesítő beszédet mondott, hogy Horthy Miklós könnyes szemmel ölelte keblére, megköszönte, és arra kérte, a beszéd szövegét és a hozzá felhasznált forrásmunkák listáját ne feledje el majd átadni a szárnysegédnek.

– Sajnos – mondta apám –, írott szöveggel nem szolgálhatok. A beszédet most állítottam össze az itt – és a fejére mutatott – meglévő anyagból.

Horthy Miklós újra megölelte apámat, ismételten megköszönte a beszédet. Másnap két huszár csengetett be szüleimhez a Monostor úti parókiába, hat butélia Szürkebarátot tartalmazó díszes csomagot adtak át a frissen avatott vitéznek, a Kormányzó úr jókívánságait tolmácsolva.

Apai nagyanyám felmenői szilágysági földbirtokosok, szőlő-tulajdonosok voltak, nősülése révén vitéz Tóth Imre nagyapám is azzá vált. A bor mint olyan, természetes velejárója volt hétköznapi életüknek. Az ajándék butéliák finom, márkás nedűt tartalmaztak, de lehetett volna bennük lőre is, nem a tartalma volt a fontos, hanem az, hogy apám milyen alkalomból és kitől kapta azokat. Áhítatos tiszteletben, csak kimondottan ünnepélyes alkalmakra tartogatták. A családi körben a vitézzé avatás tiszteletére, Horthy Miklós egészségére fogyasztották el az elsőt, az én, majd öcsém, Tóth Imre István születésére, anyai nagyszüleim 50 éves házassági évfordulójára bontottak ki rendre egy-egy üveggel.”

KISGYEREKKOROM

Májusban születtem, anyámnak csak szeptemberig járt szülési szabadság, mikor megkezdődött az iskola, dajkát fogadtak mellém. Az iskola kb. 200 méterre volt a lakástól, anyám hol egy gyereket, hol Pataki bácsit, az iskolaszolgát ugrasztotta egy kis ellenőrzésre, hogy úgy történik-e minden, ahogyan meghagyta. Általában a jó magaviseletű, jól tanuló gyerekek kapták ezt a kitüntetésnek számító bizalmi feladatot. Anyám nagybacska koromban elmesélte, hogyan vált ez a megbízás tanulásra serkentő tényezővé, osztálya minden egyes tanulója eminens diákká akart válni, csakhogy ők is meglátogathassanak engem. Anyám diákjainak ez az iskolai tevékenységtől merőben eltérő foglalkoztatása egyszer felnőtt koromban okozott nekem némi kényelmetlenséget. Első munkahelyemen az egyik kedves és nagyon jóképű kollegám egy ebédszüneten azzal a meglepő kijelentéssel fordult hozzám:

– Ildikó, ha hiszi, ha nem, én magát láttam meztelenül.

Kijelentése óriási meglepetést okozott. Az élénk társalgás azonnal megszűnt, mindenki ránk nézett. Kikértem magamnak az ízléstelen ugratást, de ő teljesen nyugodtan, higgadtan közölte, hogy amit mondott az igaz, és ha én nem is hiszem el, ő bármikor bárki előtt meg is esküszik erre. Elképedt arcomat látva bocsánatot kért, és nevetve mesélte el a pletykára éhes kollegák előtt, hogy ő volt azon kiváltságosak egyike, akiket anyám annak idején többször is megbízott azzal, hogy nézzék meg, mit csinálok. A sok alkalomból néhányszor a fűrésztésemnél is asszisztálhatott.

Az első dajkám nagyon ügyes volt, rendes is, csak éppen mikor egyszer tisztába akart tenni, és kibontott a pólýából, otthagytott, és elment ajtót nyitni egy becsengetőnek. Egy kicsit elbeszélgettek, én már lila voltam a hidegtől és a bögéstől, mire észbekapott. Vese-medence gyulladást kaptam.

Méra, 1942

Kolozs 1942 – apám ölében

Kolozs 1942 –
nagynéném, Böbével

A második *lány*, Kati, minden szempontból megfelelt. (A *lány* megnevezés ebben az esetben nem az illető családi állapotára vonatkozott, finomabban így illet emlegetni a házicselédeket. Ez a mi Katink történetesen fiatal özvegyasszony volt) Szüleim meg voltak vele elégedve, mert tiszta volt, gyors és ráadásul még nagyon jól főzött is. De nem sokáig élvezhették Kati munkáját, mert az felmondott. Anyám nem értette, miért. Kérdezte:

- Sok a munka talán, vagy kevesli a fizetést?
- Á, dehogy, dehogy, nincs nekem ilyesmivel semmi bajom – mondta.

Kati sokáig titkolózott, nem akarta megmagyarázni felmondásának okát, csak szüleim makacs és hosszas faggatózása után árulta el, zavartan és pirulva:

- Tessék már megérteni, azért kell nekem innen elmenni, mert a Tiszteletes úr szent ember. Én meg nem vagyok fából.

Megértették indokait, elengedték, egy pékségbe szegődött, ahol hét segéd dolgozott. Kati kivirult. Apámat meg sokáig ugratta a család és a baráti kör a *szentsége* miatt.

A harmadik lányt Mérából alkalmazták. Szűcs Kisónak hívták, én Kukinak szólítottam, felnőttként tudtam meg, hogy tulajdonképpen Fekete Anna a becsületes neve. A Szűcs csak ragadványnév, és Kalo-taszegen az Annát Kisónak szólítják. Nagyon magas, darabos lány volt. Apámat elképesztette atlétákat megszégyenítő táv- és magasugró tehetségével. Mesélték, családi kirándulásokon Kisó azzal szórakozott, és persze szórakoztatta az egész társaságot is, hogy amúgy hosszú-szoknyásan átugrálta a tábortüzet. Nagyon merész volt, mondhatni vakmerő! Mérában, ha valaki beejtett valamilyen tárgyat a kútba, Kisóért üzentek, s ő összefogta a szoknyáját, a kútkürtő kövein lemászott, és felhozta azokat. Nagyon szerettem Kisót, hisz mindent elkövetett szórakoztatásomra. Mérában úgy szánkáztatott, hogy befogta magát a szánkóba, lovat utánozva még nyerített is, csakhogy boldognak lásson. A falu népe persze nem nézte jó szemmel Kisó bolondozásait, de ő nem törődött az emberek véleményével. Kisó mérai fogalmak szerint elég későre ment férjhez, született egy lánya és egy fia. Sokszor meglátogattuk egymást. Családunkhoz tartozónak érezte magát, soha nem tiltakozott az általam kitalált név ellen, sőt büszke volt rá, még a gyerekeinek is elmesélte, mint a mi kettőnk bensőséges kapcsolatának bizonyítékát. Az egész család kedvelte Kisót, mondásait, kiszólásait gyakran emlegették. Egyik kedves, vele megesett történet: közeli rokona ikreket szült, kivételesen nem otthon, hanem a kolozsvári Stanca kórházban. Kisó meg akarta látogatni, a kapusnak megmondta a rokon nevét, a biztonság kedvéért még hozzátette:

– Az, aki a kettős gyerekeket szülte! – Az osztályos nővér, aki ezzel a kifejezéssel még nem találkozott, értetlenkedve rákérdezett:

– Azt a nőt akarja látni, aki ikreket szült? – Kisó mély felháborodással tiltakozott:

– Nem ikrák azok kérem, hanem rendes gyermekek.

Körülöttem tökéletes volt a rend és a tisztaság. A dajkám még öreg korában is elemlegette, hányszor kellett kötenyt, kendőt váltania, kezét mosnia, mielőtt velem foglalkozott volna. A steril körülményeknek hála sikerült olyan gyenge immunrendszert kialakítanom, hogy ritkaság. Ha a város egyik végében előfordult egy ragályos betegség, szüleim biztosak lehettek abban, hogy a második

eset én leszek, természetesen a betegség legsúlyosabb formáját produkálva.

Szép kisgyerek voltam, szüleim be is neveztek egy gyermek-szépségszerenyre, melyet megnyertem. A díj a fényképsorozat legsikerültebb felvételének felnagyított, opállemezre másolt példánya volt. Sajnos, ez a kép már nincs meg, a háború alatt összetört. A fényképsorozatból még őrök néhány felvételt. A Monostor úti életünk nincs fényképeken megörökítve, annál több fotó készült rólam, és persze a családról Mérában, a nagyszülőknél, ahol a felvételek tanúsága szerint elég sokszor előfordultam. Míg kisebb voltam, járókástól kiraktak az udvarra, így láthattam, mi történik. Igaz, eléggé sok minden történt velem is, bezártságom ellenére: egyszer egy nagy szarvasbogár repült a járókának, ott leszállt, én megfogtam, kisgyerekszokás szerint meg akartam kóstolni. A szarvasbogárnak velem kapcsolatban hasonló elképzelése lehetett, mert az ollóját belemélyesztette a nyelvembe, szüleim éktelen visításon hallva rohantak megmentésemre. Szúrt meg méh is, nem is egyszer.

Nagyon szerettem a macskát. Addig bővöltem, míg a cica odajött, és bemászott mellém a járókába. Keservesen sírtam, mikor elvették tőlem, nem engedték, hogy játsszam a jó puha, simulékony állattal. Azért kitartásomnak hála, a cicát eléggé gyakran sikerült magamhoz édesgetni, de bármennyire is kívántam megosztani járókai magányomat a másik kedvencemmel, Csöpivel, nagymama kiskutyájával, a jól nevelt és már eléggé öreg fehér szőrgomolyag csak tisztes távoból nézegetett, esze ágában sem volt gazdáján kívül másnak engedelmeskedni, pláne egy pöttöm emberpalántának. Mikor már megtanultam járni, no meg elkezdtem beszélni, ha tehettem, elfogtam a macskát, magamhoz szorítottam, s hogy szüleim óhajának is eleget tegyek, hangosan kergettem: kácc, cici.

A BEFOGADOTT CSALÁDTAG

Szabó Magda könyveiben találtam rá a háztartási alkalmazott és az alkalmazó nem egyszer bensőséges, baráti viszonyának leírására. Így visszatekintve, visszaemlékezve a családomnál, rokonságomnál dolgozó lányokra, úgy érzem, nem árt néhány magyarázó szót vesztegetni arra, annak idején, hogyan is történt Kolozsváron a cselédek alkalmazása. Sok kalotaszegi lány is elszegődött a kolozsvári családokhoz, de a legtöbb cselédet inkább Györgyfalváról és Székről alkalmazták. A lányok általában konfirmációjuk lezajlása után néztek Kolozsváron munka után. Akkoriban egy falusi lánynak nem nagyon illett gyári munkásnak menni. A gyér busz- és vonatközlekedés miatt Kolozsváron, bérelt lakásban kellett volna lakniuk, s ezt *megszólás* veszélye nélkül csak elvált vagy özvegyasszonyok tehették meg. Egy becsületes lány vigyázott a jó hírére. A fiatal lányoknak a cselédkedés tökéletesen megfelelt mind erkölcsi, mind gazdasági szempontból. *A házicselédnek szegődés voltaképpen nem csak gazdasági számításból következett, hanem abból a felismerésből, hogy a munkába lépő falusi lánynak házicselédként kellett a legkevesebbet változtatnia azon az életmódon, amely hagyományosan meghatározta a falusi asszony mindennapi életét* – írja napjainkban egy ezzel a témával foglalkozó kutató.

A cselédlányt, alkalmazója nem csak dolgoztatta, de szüleivel megegyezve, felelősséget is vállalt a lány testi és lelki épségéért. Bevett szokás volt, hogy a háziasszony a cselédjét azon kívül, hogy beavatta a háztartás minden aprócseprő titkába, megtanította takarítani, főzni stb., a lány elméjének kiműveléséhez is hozzájárult. Alkalmazójuk biztatására sokan rászoktak a rendszeres olvasásra, színházba, moziba jártak, nem ritkán részt vettek a család szórakozásában is. Szóval a cselédkedés ideje alatt tulajdonképpen felkészítették őket az eljövendő felnőtt életre. Fizetésük nem volt nagy, de teljes ellátást kaptak, így a pénzüket félre tudták tenni, az összegyűjtött tőke férjhez menésükkor része lett hozományuknak. Hetente kétszer kaptak

kimenőt (szabadidőt) csütörtökön és vasárnap délután. Az egyházi ünnepekre, fontosabb családi összejövetelekre megegyezés szerint mindenki hazautazhatott. A kimenős széki lányok a kolozsvári Telefonpalota háta mögötti kicsi parkban találkoztak. Ha tehették, a közelben dolgozó széki fiatal emberek is eljöttek ide egy kis beszélgetésre, hírcserére. A lányok fő szórakozása az együtt énekelés, táncolás volt. Összefogódzva, halkán énekelve táncoltak körbe, körbe forogva hol lassan, hol gyorsabban, ahogy az énekek ritmusa megkívánta. Kolozsvár éppen arra járó néprajzos érdeklődésű lakossága itt ismerkedhetett a mezőségi magyar folklór gyöngyszemeivel. Amúgy nem illett megállni, tolakodóan bámulni az összesereglett széki fiatalságot, nem is nagyon tették, az emberekben még volt méltóság és szemérem. Az igazi érdeklődőt viszont szívesen fogadták, boldogan válaszoltak falujukra, viseletükre vonatkozó kérdésekre. Hiszen akkor széki mintára már Kolozsváron is kezdett kibontakozni a táncházmozgalom.

Kányádi Sándor Kossuth-díjas költőnk 1972-ben gyönyörű és sokatmondó „*Fekete-piros*” című versével állított emléket a Kolozsváron szolgáló büszke, titokzatos széki lányoknak. Annak, aki olvasta már, emlékezet-frissítőnek idézek pár sort, aki meg nem ismeri, annak remélem felkeltem az érdeklődését a teljes vers iránt.

Fekete-piros

leíró költemény, melyet szereztem a kolozsvári Malomárok és Telefonpalota közti járdaszigetről az ezerkilencszázhatvanas-hetvenes esztendőkhöz csütörtök és vasárnap délutánonként.

Fekete-piros csütörtök / és vasárnap délután / – amikor kimenős a lány – / fekete-piros fekete / táncot jár / a járda szöglete.

.....

Körbe-körbe / majd pörögve / majd verődve / le a földre / föl az égre / szembenézve / sose félre: / egy pár lány, két pár lány / fekete-piros fekete / táncot jár.

Honnan járták, honnan hozták, / honnan e mozdulat-ország?

Szétlőtt várak piacáról, / csúrföldjéről, még a sátor / vagy a jurta / tüze mellől, röptette föl / a csípők, a csuklók, térdek/ katapultja?

Meglehet, idealizálom gyerekkorom életvitelét, de állítom, hogy a kolozsvári és úgy általában az erdélyi házicseléd-intézmény merőben különbözött a budapestitől. Kolozsvár ugyan eléggé nagy város volt már az 1940-es években is, de mégis volt egy utolérhetetlenül családi hangulata. A falvak közelsége miatt nemcsak az elszegődők, de az alkalmazók is könnyen leellenőrizhetők voltak. Cselédet a családok csakis valakinek az ajánlására alkalmaztak. Ha egy család legidősebb lánya cselédnek állt, és munkaadói megkedvelték, a család biztos lehetett abban, hogy az aktuális dolgozó lány helyébe, annak férjhezmenetele után, valamelyik testvérét, unokatestvérét alkalmazták. Az alkalmazó és alkalmazott kapcsolata legtöbbször a munkaviszony felbontása után sem szakadt meg, a régi cseléd férjes asszonyként, gazdasága termékeivel visszajárt régi *helyére*. A friss tojásra, csirkére, tejtermékekre, idénygyümölcsökre mindig biztos vásárlóra talált régi gazdájánál.

Kolozsvárott zömmel olyan családok alkalmaztak cselédet, melyekben a ház asszonyának is kenyérkereső munkája volt. A tanügyben dolgozók, a tisztviselők, orvosnők, stb. életét megkönnyítette egy házicseléd, aki a háztartás gondjának nagy részét levette a válláról. Nagyobb háztartásokban a nagymosásra, nagytakarításra külön bejárónőt alkalmaztak, erre szükség is volt, hiszen akkoriban sem porszívó, sem mosógép nem volt még, sokkal tovább tartott, és fárasztóbb volt elvégezni a házimunkát.

A hetvenes évekkel kezdődően a románajkú vezető réteg is felfedezte a dolgozó lányokat. A széki, györgyfalvi lányok alkalmazása státusszimbólummá vált. Mint ahogyan státusszimbólummá vált a román családoknál az is, ha fel tudtak mutatni egy-egy magyar öst. Ezt kedves emlékü rajztanárnőmtől, Dr. Vácz Margittól hallottam. A festőművész és restaurátor Margit néni mesélte, hogy rengeteg román megrendelője régiségkereskedőtől, vagy elszegényedett úri családoktól vásárolt régi, legtöbbször díszmagyarba öltözött személyek portréit viszi hozzá tisztításra, restaurálásra. A legtöbb rendelő el is mesélte, hol vásárolta a képet, és azt is, mi a célja vele.

– Tetszik tudni, most nagyon nagy divat régi képeket vásárolni.

– De hát ezek portrék, mit kezdenek velük? – kérdezte kíváncsian Margit néni.

– Ó, hát természetesen azt mondom, hogy a portré eredetije az én magyar dédnagymamám/dédnagytatám volt! A barátnőim/barátaim meg fognak pukkadni az irigységtől!

RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

Hűségeskü

Az első világháborút követő trianoni döntés nemcsak Magyarország és a környező országok határait változtatta meg, hanem érdekes módon, a román történelem múltbeli történeteit is, legalább is másként értelmezték azokat az uralkodó fájja vált utódok. A tankönyvekben a közepes képességű moldvai, havasalföldi vajdák vitéz és legyőzhetetlen királyokká léptek elő. Akármilyenek voltak, a megszépítő messzeség és a tudatos történelemhamisítás naggyá emelte őket. Ezek a történelem-készítő *tudósok* nem tettek kivételt a román írókkal sem, az általuk írott tankönyvek szerint ezek szintén világhírűek voltak valamennyien.

Az 1919-es hatalomátvétel után a román kormány a magyar illetőségű közalkalmazottakat hűségesküre kötelezte. A vonakodóknak egyszerűen felmondtak, megfosztva ezzel őket nyugdíjjogosultságuktól. A hűségesküre jelentkezőket román nyelvből, irodalomból és történelemből vizsgáztatták. Az egyik ismerős magyar tanítónőt tökéletes román nyelvtudása miatt beosztották az egyik kolozsvári vizsgáztató bizottságba. Többek között egy románul elég jól beszélő, nyugdíjazás előtt álló tisztviselő vizsgáján kellett jelen lennie. Az idős ember nagyon izgult, családja megélhetése függött vizsgája sikerétől. A beosztott tanítónő próbálta nyugtatni, megígérte, hogy sűg majd, ha elakad. A bácsi megköszönte a jóindulatot és azt mondta:

– Köszönöm kisasszony, arra kérem, csak annyit segítsen, hogy mondja meg, hogy az illető, akiről beszélnem kell király-e, vagy író, a többit bízza rám.

Ideológia

Romániában a Kommunista Párt, második világháború utáni hatalomátvételét követően azonnal megkezdte a népesség *ideológiai nevelését*. Minden vonalon: az óvodától az egyetemi oktatásig kötelező volt a PÁRT és KORMÁNY vezetőinek éltetése. Minden tanterem falán ott lógott a *négy szőrös*: Marx, Engels, Lenin és Sztálin hatalmasra nagyított fényképe. Alatta a Román Kormány, és Kommunista Párt éppen aktuális vezetőségének hasonló nagyságú arcképei. Nem tudom, magamtól találtam ki a *négy szőrös* kifejezést, vagy hallottam valamelyik felnőttől, de nagyon találó volt, meg szórakoztató is számunkra, tudniillik az arcképek sorrendjét mi, gyerekek a csökkenő mennyiségű arcszörzet alapján osztályoztuk: minél régebben született, annál szörösebb volt. Marxnak, a legidősebb kommunistának hatalmas haj, és szakállbozontjától alig látszott a szeme, Engels szakálla már nem folyt egybe a hajzatával, valamivel mérsékeltebb mennyiségű, és rendezettebb volt. Leninnek kis kecskeszakálla, az akkoriban még élő, és uralkodó Sztálinnak csak bajusza volt.

Az ideológiai nevelés hatékonyságát, minőségét természetesen ellenőrizték. Napirenden voltak a tanfelügyelői látogatások, az óvodákban, iskolákban a pedagógusok sorsát a gyerekeknek a tanfelügyelők kérdéseire adott válasza döntötte el.

Öcsém óvó nénije, egy tanfelügyelői látogatás után riadtan figyelmeztette szüleinket öcsém induló *politikai karrierjére*. Természetesen ennek az óvodának falán is ott voltak a dicső emberek fényképei, alattuk a Kommunista Párt, és a Román Kormány vezetősége, melynek ekkor volt egy nőtagja is, Pauker Anna, a később kegyvesztetté vált képviselő. A tanfelügyelő, Sztálinra mutatva megkérdezte a gyerekektől:

– Gyerekek, tudjátok, ki ez? – Vállalkozó szellemű öcsém azonnal jelentkezett.

– Az Sztálin elvtárs geberális – bonyolódott a generális kifejezésbe.

És meg tudod mondani, ez ki? – kérdezett tovább a tanfelügyelő, Pauker Annára mutatva.

– Persze – jött a magabiztos felelet –, Sztálin elvtárs felesége.

Mátyás Mátyás

A Kolozsváron élő, és működő híres nőgyógyász, és endokrinológus, Mátyás Mátyás a háború után is dolgozhatott. Magán-klinikáit államosították: a kolozsváriból lett az állami gyermek-kórház, a kolozsiból a szívreumás gyermekek utókezelő klinikája. Mivel nagy tanárhiány volt, azt is megengedték, hogy tanítson az Orvosi Egyetemen.

Egy alkalommal a Basedow kórról tartott előadást. A betegség ismertetése után elmagyarázta, milyen körülmények indokolták annak kialakulását:

– A betegség kialakulása az üldözött, bizonytalan sorsú, ideges alkatú emberek között gyakori – majd így folytatta: – Kedves kollegák, hogy példával is illusztráljam, kik között alakult ki a leggyakrabban a Basedow kór, 1919 előtt a legveszélyeztetettebb csoport a románok voltak, 19 után a magyarok, 40 után a zsidók, most meg mindenki.

Egy másik alkalommal, midőn előadásának végeztével eszébe jutott a dékán figyelmeztetése, hogy minden foglalkozás után a hallgatók ideológiai fejlődése érdekében valamilyen pozitív buzdítással kell befejezni az órát, ezt mondta:

– Kedves Kollegák, mint tudják, Pártunk és Kormányunk nagy hangsúlyt fektet az Önök ideológiai nevelésére. Kérem, felállva és együtt éltsük a dicsőséges Szovjet Uniót:

Hip-hip-hurrá.

(A Szovjetuniót, a román Kormányt és a Pártvezetőket tapsal kísért ütemes él-jen, él-jen kiáltással illetett éltetni. A Hip-hip-hurrá az Amerikai Egyesült Államokban volt szokásos éljenzési forma, a Keleti Blokk államai lakóinak, ha csak nem akartak *imperialista bérenc*-ként börtönbe kerülni, nem volt tanácsos ezt használni.)

Jelmondatok

A Kommunista Párt, és vezetőinek éltetésére rendezett felvonulásokon, népgyűléseken nem csak a *dolgozó népnek*, hanem a háziasszonyoknak, családanyáknak is részt kellett venniük. Utcafelelősök gondoskodtak arról, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg a különböző gyűléseken. Minden városi kerületnek megvolt

a maga propagandafelelőse, ezek jelmondatokat tanítottak be, minél hangosabb, és lelkesebb kiabálásra buzdították csoportjukat. Erdékben volt, hogy csoportjuk kitűnjön, a körzeti pártgyűléseken a lagymatagul kiabáló csoportok vezetőit megrótták, a lelkesekét kitűntették. Erdélyben 1945-től 1955-ig a gyűléseken magyarul is lehetett beszélni, a jelmondatok is magyarul szóltak. Választásra készült az ország, Kolozs megye jelöltjei Pauker Anna, Veress László és Luka György voltak. A felvonuló tömeg egyre vidámabban és lelkesebben, hangosabban skandálta a neveket:

– Pau-ker An-na, Ve-ress, Lu-ka. Pau-ker An-na, Ve-ress, Lu-ka.....

Az egyik pártaktivista rájött, mi okozza a tömeg vidámságát, szólt a csoportjának, hagyják abba a nevek skandalizálását, és gyorsan változtatott a jelmondat szórendjén. A tömeg eleinte kissé bizonytalanul, de aztán egyre bátrabban kiabálta a pikánságából egyáltalán nem veszített szöveget:

– Pau-ker An-na, Lu-ka, Ve-ress, Pau-ker An-na, Lu-ka, Ve-ress...

Gróza Péter

1945 és 1954 között Romániában Petru Groza, az erdélyi magyarok számára csak egyszerűen Gróza Péter volt az állam elnöke. Az inkább a magyar lakosság körében népszerű elnök gyakran látogatott Kolozsvárra. Nyílt titok volt, hogy nem éppen államérdekből, hanem magánemberként vonzódott Kolozsvárhoz, illetve egy kolozsvári női lakozhoz. Magánlátogatásait próbálták minél titkosabbá tenni, hivatalos látogatása alkalmával viszont neki is megrendezték a nagy-gyűlést. A város főterére kivezényelték az eléggé vegyes összetételű tömeget, előírás szerint a csoportok egymással versenyezve skandálták a jelmondatokat. Anyósom és szomszédasszonyai is jelen voltak a gyűlésen, ha nem is nagy lelkesedéssel, de kiabálták az előírt jelmondatot:

– Groza Péter egy a néppel, Groza Péter egy a néppel!

Csakhogy nem mindenki kiabálta ugyanazt. Az anyósom mellett álló asszony valahogy másként mondta. A *Gróza Péter* talált, de a többi nem. Anyósom megkérdezte:

- Maga mit kiabál?
- Én azt, amit a többi: Groza Péter negyven méter, Gróza Péter negyven méter...
- De kedves asszonyom hát maga nem gondolkozik, hogy amit kiabál annak semmi értelme? – vonta kérdőre a precíz anyósom a nénit.
- Ki a fene gondolkodik! Mondom, aztán kész.

Államosítás után

A Román Kommunista Pár hatalomra lépése után, 1947-tel kezdődően rendre meghozta az államosítási törvényeket. Államosította a magántulajdonban lévő gyárakat, ipari létesítményeket, majd a kereskedelmi hálózatot is. Annyi engedményt talán adtak a városi kiskereskedőknek, hogy bár üzletüket kisajátították, azért ott maradhattak elárusítónak, immár fizetett állami alkalmazottként. Nem voltak ilyen szerencsések a falusi, úgynevezett vegyeskereskedések tulajdonosai. Ha véletlenül olyan szorgalmas emberek voltak, hogy netán még kis birtokocskát is műveltek, azonnal rájuk süttették a kulák bélyeget, boltjukat elkobozták, és annak még a tájékára sem mehettek.

Az elkobzott vegyeskereskedések vezetőinek csakis kommunista szempontból megbízható elvtársakat, jó párttagokat neveztek ki, ami a legtöbb esetben azt jelentette, hogy a falu legszegényebb vagy legtehetségtelenebb emberére vagy házaspárjára bízta a feladatot.

A Móc vidék egyik községében sehogyan sem sikerült vállalkozót találni. Végül nagy nehezen meggyőztek egy kommunista szempontból ugyan megbízható, de a feladattól eléggé szabódó házaspárt.

– Elvtársak, nem értünk mi hozzá, nem merjük vállalni. Mi lesz, ha történik valami?

– Vállalják csak el nyugodtan, ne törődjenek semmivel, a Párt majd vigyáz magukra!

Ebben a hatásos, komoly ígéretben bízva a majdnem analfabéta házaspár elvállalta az üzlet vezetését. Elküldték őket egy egyhetes kiképzésre, ahol megtanították őket elsősorban arra, hogy mennyi a

Kommunista Párt tagsági díja, mi befizetésének pontos dátuma. Meg azt, hogyan kell ébernek lenni. Hogyan figyeljenek arra, ki mit beszél, meg természetesen arra is, hogyan reagálják le a boltba betérők az eseményeket, híreket, politizálnak-e. És egyéb ilyen fontos és az üzlet vezetéséhez nélkülözhetetlen tudnivalókat. A kurzuson mintegy mellékesen azt is megmagyarázták, milyenfajta árut hogyan kell tárolni. Csak egyet nem mondtak meg nekik: azt, hogy az igényelt árut a vevő azonnal ki kell, hogy fizesse. A vásárlók rutinosabbak voltak az elárusítóknál, eszükbe sem jutott olyasmi, hogy ne fizessenek. Sokáig nem is történt semmi baj, míg egy napon az egyik vevő bosszúsan tapasztalta, hogy többet vásárolt, mint amennyire futotta a nála levő pénzből. Mérgeesen taglalta feledékenységeének következményeit: haza kell mennie pénzért, meg újra vissza kell jönnie, mikor annyi, de annyi dolga van! No meg a kényszerű, fölösleges gyaloglás sem nagyon tetszett neki.

– Ne gyötörje magát – szólt az egyik elárusító –, odaadjuk hitelbe, majd behozza a pénzt, ha erre jár.

Egy szemfüles vevő azonnal kipróbálta, neki adnak-e hitelt. Adtak. Neki is és mindenkinek, aki csak akarta. A jó hír hamar elterjedt a faluban, boldog-boldogtalan igyekezett kihasználni a lehetőséget, és vásárolt, ha kellett, ha nem. A házaspár örvendezett, hogy milyen jól megy az üzlet, alig töltötték fel a raktárt, máris mehettek újabb áruért. A nagy baj abból keletkezett, hogy a boltosoknak eszébe sem jutott, hogy felírják, ki mit vásárolt, és mennyivel tartozik.

A legelső ellenőrzésnél a bolt hiánya már csillagászati összegre rúgott. Az ellenőrök faggatózására a két jóhiszemű jámbor lélek azzal védekezett:

– Mi nem vagyunk hibásak! Mi nem tehetünk semmiről! Az elvtársak azt ígérték, a Párt majd vigyáz reánk!

Labdarúgó-bajnokság

A háború után, a kommunizmus térhódításával országszerte beindult mindenféle *népi mozgalom*. Minden iskolának, szakszervezetnek megvolt a maga énekkara, néptáncegyüttese, a *Mindenki a sportpályára* (Toată lumea pe stadion) jelszóval atlétika, röp-, kosár-,

kézilabda, no meg labdarúgó csapatok alakultak, egyik sportbajnokságot rendezték a másik után. Dúlt a nagy felvilágosítás, meggyőzés, valami módon propagandát kellett csinálni ennek az eszmének, tehát egymás után szervezték a különböző látványos sportrendezvényeket. Apám nemcsak passzív szemlélője, de tevékeny résztvevője is volt ezeknek. Megrendezték a lelkészek közötti labdarúgó-bajnokságot. Ebben a legügyesebbek a református lelkészek voltak, a városban sokáig beszédtema volt a román pópák hosszú, bőszerű sportgatyája, mely még elment volna, de a lengő, dús szakáll igazán nem kölcsönzött valami sportos külsőt nekik.

Külsőségeiben még nagyobb attrakció volt a cigány labdarúgó-bajnokság: az Irisz telepiek játszottak a Kétvízköz csapata ellen. A csapatokat a pályára a két cigányvajda és kísérete vezette be. Az egyik vajda számárháton, a másik egy rossz, vén gebén ülve vonult be. A pálya közepén találkoztak, ünnepélyesen üdvözölték egymást, a labdarúgókat, a közönséget, újra egymást. Mind a vajdáknak, mind a kíséretnek annyira tetszett a nézőközönség ovációja, hogy alig akarták elhagyni a terepet. Messze nem mentek, a pálya szélén telepedtek le figyelni a mérkőzést. A játék alatt derült ki, hogy nem csak közelről akarták látni a mérkőzést. A szurkolás hevében csapatukat időnként nemcsak hanggal, hanem kézzel-lábbal is segítették. A két vajda fenyegetően rázta a hosszú, kampós botját egymás felé. A bíró meg egyfolytában fújta a sípját, a közönség fetrengett a röhögéstől.

Edzés

Apám fiatal korától sportolt. Egyetemista korában kardvívó, ökölvívó bajnok, később az atlétikának hódolt, hosszútávfutásra tért át. 42 évesen még részt vett a romániai országos maratoni futóversenyen, ahol a rangos harmadik helyezést érte el. Nagyon komolyan vette a testedzést, az egészséges életet. Csakis gyalogosan közlekedett, erről a szokásáról még nyugdíjazása előtt sem mondott le.

Tőhötöm utcai lakos korunkban a Donát út végén, a Szamos folyócska melletti réten edzett. Ez a rét kaszáló volt, tulajdonosai akkor még legvadabb álmukban sem feltételezték, hogy valaha tömbházak fognak sorakozni ezen a területen. Apám versenyre

készült, így naponta felkereste a rétet, s ott, senkitől sem zavartatva szaladt körbe, körbe. Egyik alkalommal ott találta a terület gazdáját, aki éppen kaszált. Köszöntötték egymást, aztán mindketten folytatták tevékenységüket. Egy idő után a kaszálni való elfogyott, az ember szedelőzködött. Apám is befejezte napi penzumát, ő is haza készülődött. A kaszás megállt apám mellett:

– Ha meg nem sértem, kérdezhetek valamit az Úrtól? – Mondja meg már, az Urat most engedték ki, avagy most készülődik béfelé?

Már tudniillik a bolondokházába.

Keresztgyerek

Kolozsvárott elég sok cigány élt. Már az 1940-es évek elején számottevő tömegről tudunk. A város különböző kerületeiben jól elhatároltan jöttek létre a cigánytelepek. Csak amelyekről én tudok: az Irisz telepiek, kerekdombiak, a Monostor úti református egyház-kerülethez tartozó Kalános út, Kétvízköz stb. Ezek a letelepedett cigányok, ha nem is rendszeresen, de dolgoztak. Fakanál és más faeszközök faragásából, értékesítéséből (erre utalt a Kalános út utcanév is), virágeladásból, edényfoltozásból tartották el magukat és népes családjukat. Azt hiszem, kerületenként felosztották maguk között a várost mert ahogy visszaemlékszem, mindig ugyanaz a foltozó-rongyszedő cigány – egyedül is, de legtöbbször a feleségével – látogatott el hozzánk két-háromhavonta.

Anyám velem volt várandós, mikor az egyik kétvízközi cigányasszony eljött a parókiára egy nagyon elegáns hölgygel – akiről kiderült, hogy egy ismert orvos felesége – bejelenteni legkisebb gyermekének keresztelőjét. A hölgy nemcsak vállalta a keresztanyaságot, de kifejezetten igényt tartott erre. Mint kiderült, *jobb körökben* szerencsének tartották, ha valaki cigánygyereket tarthat keresztvíz alá. A keresztelői szertartást apám szolgálta ki, kántori minőségében természetesen anyám is ott volt. Mikor a szertartásban eljutottak a vízzel való leöntéshez, az anya odaugrott, kikapta a gyereket az Doktorné kezéből, és odanyomta az anyám karjába:

– „Inkább a tiszteletes asszony legyen a keresztanya” felkiáltással.

Így lett egy cigány keresztfia anyámnak, aki keresztanyaságát komolyan vette, törődött a gyerekekkel, kit minden héten egyszer el-

hozott hozzánk az anyja, megmutatni, hogyan fejlődik. Anyám minden alkalommal adott nekik valamit: élelmet, mosó-, mosdó-szappant, még ruhát is. Mikor a gyerek nagyobbacska lett, mi már a Töhötöm utcában laktunk, oda is eljöttek heti rendszerességgel. A kisfiú 7-8 éves korától már az anyja nélkül, egyedül is hozzánk talált. Anyám kedvelte a családot, a gyereket, szívesen segített rajtuk, de nem nagyon szerette, ha akár ők, akár mások a komaságot emlegették. Apám elintézte, hogy a gyerek újságárusítási engedélyt kapjon, úgymond rikkancs legyen belőle, természetesen mi is tőle vásároltuk a napilapokat. Apám, ismerve anyám viszonyulását a komaság kérdéséhez, kitanította a gyereket, hogy ne csengessen az utcai kapun, hanem hangosan kiabáljon:

– Keresztanyám, keresztanyám, megjöttem!

Anyám bosszankodott, de csak sokára tudta meg, hogy a hangos bejelentkezés nem a gyerek ötlete volt.

TÖHÖTÖM UTCA

Kisgyerek voltam még, mikor szüleimmal elköltöztünk a Monostor úti kakasos templom parókiájából, életem első otthonából. Földrajzilag nem kerültünk messze, mintegy húszperces gyalogútnyira, de az új helyen teljesen más környezet vett körül. Az aránylag szűkös lelkészi lakással ellentétben a Töhötöm utca 5 szám alatti családi ház tágas szobákkal, kertes udvarral rendelkezett. Ez a ház nekem kedves, meghitt otthonom, szüleimnek kudarcokkal teli felnőtt életük egyik nem éppen kellemes állomáshelye lett.

A Hétvezér tér és a Rákóczi út között húzódó, a háború utáni változás után Grozavescura átkeresztelt Töhötöm utca egyes száma beépítetlen, üres telek volt, Rákóczi úti oldala mentén a város felé tartó buszok megállójával. Már nem nagyon emlékszem a buszok elnevezésére, csak arra, hogy egyik a Dónát út és az Írisz telep, a másik a Dónát út és a Györgyfalvi út vége között közlekedett. A két végállomás neve is csak azért maradt meg bennem, mert mindkét útvonalat használtuk néha. Az Írisz telepen a Réman családot látogattuk, barátságból is, meg érdekből is, mivel tőlük vásároltuk a mézet. Anyám fiatalabbik bátyja, ifj. Tamás Gyula, családjával a Györgyfalvi útból nyíló Tache Ionescu utcában lakott, elég gyakran látogattuk meg őket. Legtöbbször gyalog, igaz, néha jól fogott a buszozási lehetőség, ha nagyon későn indultunk hazafelé, vagy nagyon fáradtak voltunk. (Ha éppen volt pénzünk ilyen luxusra, ha nem volt, minden fáradtságunk ellenére hazafelé is gyalog mentünk)

Érdekes építészeti megoldása volt a hármasszámú háznak: a hátát mutatta az utcának, közvetlenül az utcától elválasztó kerítés mögött, azzal párhuzamosan épült. A nagyon szép kertet, benne kis halastavacskaival, üvegházzal, a járókelő nem, csak a tulajdonos, a Vermessy testvérek családja láthatta. Töhötöm utcába költözésünkkor a Vermessy testvérek idősebbike lakott ott a családjával. A felesége ritka jó gazdasszony, híresek voltak a vacsorái, ahogy mondani szokás, *nagy házat vittek*, sok vendégük volt. Nemcsak főzni tudott

nagyon, de remek cukrász is volt. Anyám rendre elkérte a receptjeit, meg is kapta, de érdekes módon neki soha nem sikerültek ezek a sütemények. Egyszer aztán megkérdezte, hogy Vermessyné *véletlenül* nem hagy ki valamit a receptekből azok lediktáláskor? Először nem akarta bevallani, de aztán csak megmondta, hogy így tesz, mert nem szereti, ha másvalaki is sikert arat az ő receptjeivel.

Az ötös szám alatt laktunk mi. Az előző házzal ellentétben a mienk az utcával párhuzamosan hosszan elnyúló téglalap alakú telek mélyén, összes ablakaival az utcára nézőn épült. Házunktól a bal és jobboldali telkeket elválasztó kerítésbe mindkét szomszédunk felé átjáró ajtót volt vágva, így nyugodtan látogathattuk egymást, anélkül, hogy ki kellett volna mennünk az utcára. Vermessyék felé rendes kiskapu, bal oldali szomszédunk, Siposék felé csak a kerítés felső részébe vágott közlekedő volt, itt át kellett mászni, ami a felnőtteknek nem volt probléma. Kiskoromban elég sokszor totyogtam át Vermessyékhez, gondolom *a szomszéd füve mindig zöldebb* alapon, de vonzott a kertben kialakított halastavacska is, nem untam meg a kis aranyhalak figyelését. Egyszer felfedeztem, hogy az üvegház ajtaja nyitva van, bementem és megláttam a sok érő primórparadicsomot. Nem elégedtem meg a látvánnyal, mindenik paradicsomba, melyet elértem, beleharaptam. Anyám nagyon restelkedett, Vermessy néni kacagott, igaz, eléggé savanyú arccal, hisz primórjeivel vendégeinek szeretett volna kedveskedni.

Mikor 1943-ban elkezdődtek a légiriadók, a Vermessyék óvóhelyében kaptunk mi is menedéket, mert a mi házunknak még rendes pincéje sem volt. Ekkor nagyon jól fogott ez a megkönnyített *átjárási* lehetőség. Erről az időszakról csak homályos emlékeim vannak, de szüleim sokszor elmesélték, mennyi bajuk volt az öltöztetéssel. Akkor már bevezették az elsötétítési törvényt, éjjel nem volt szabad világosságot csinálni így, mikor megszólaltak a szirénák, a sötétben öltöztettek. Édesapám még az egyik berlini útvjáról hozott egy finom, puha, meleg kezeslábast nekem. Ezt akarták rám adni a sötétben, kivétel nélkül minden alkalommal fordítva: a karrészt a lábamra, a lábrészt a karomra, s aztán csodálkoztak, miért tiltakozom olyan hevesen az öltöztetés ellen.

Közvetlenül a háború után az idősebbik Vermessy családjával együtt elköltözött Magyarországra, ahova munkája is kötötte, helyükbe az öccse költözött, feleségével, Anikó nevű lányával és

Péter nevű fiával. Anikó sokkal, Péter néhány évvel volt idősebb nálam. Anikóval jókat beszélgettem, Péterrel néha játszottam, de inkább a zongorajátékát hallgattam nagy érdeklődéssel és tetszéssel a későbbi elismert és híres zeneszerzőnek. (Utoljára 2009-ben láto-gattam el régi utcánkba. Úgy általánosságban nem sokat változott, csak a hármasszámú telek. Vermessyék eladták a házat, az új tulaj-donos teljesen lebontotta azt, és egy modern emeletes házat húzott fel a helyébe.)

A hetes számú jó beosztású, sokszobás ház a Siposék tulajdona volt. A változatosság kedvéért ez az utcai kerítéstől körülbelül hat méterre épült. A ház előtt virágoskert, a ház mögött veteményes, és szép árnyas, vadszőlővel befuttatott lugas volt hivatott tulajdonosok kényelmét szolgálni. Sipos bácsi mérnök volt, már régen nyugdíjas, mikor mi odaköltöztünk. Gyerekeiket ritkán láttam, talán más város-ban laktak, az unokák néha náluk nyaraltak, de olyankor mi több-nyire Mérában voltunk. Arra viszont emlékszem, mikor Sípos bácsi biliztette az egyik unokáját, s mivel az túl hosszasan végezte a dolgát, időnként rászólt: – *Pisálj már, nó!* A gyerek meg méltatlan-kodva tiltakozott: – *Én nem pis állok, én pis ülök.* A ház jó beosztá-sának köszönhetően az akkori kor gyakorlata szerint a városi lakáshivatal a ház nagyobb felét kisajátította (akkori szóhasználat szerint *elrekvirálta*), csak egy szobát hagytak meg a az öreg Sipos házaspárnak, a többibe lakókat költöztettek. Szerencsére a lakók mind rendes embereknek bizonyultak, az öregeknek nem volt velük bajuk.

A kilences számú házban lakó házaspár vezetéknévére nem emlékszem. A férfinék a keresztnévére sem, csak a feleség, Helénke neve jut eszembe. Viszont élénken él bennem az, hogy milyen örömmünnepe volt az utca lakóinak Helén néniék hazatérte valamelyik koncentrációs táborból. Nem sokkal hazaérkezésük után meghalt a Helén néni anyja. Átmentünk részvétet nyilvánítani és ekkor talál-koztam először a mi vallási szokásunktól eltérő gyász-szertartással. Mindnyájunk megdöbbenésére Helén néni megszaggatott, rongyos ruhában, hamuval beszórt fejjel ült a szoba egyik sarkában, úgy fogadta a részvétnyilvánítást. Az utcában sokáig beszédtéma volt, hogy a jómódú család botrányos sietséggel, és csak egyszerű, gyalumatlan deszkákból eszkábált ládában temette el az öreg nénit. Később apám magyarázott nekünk a zsidó vallásról és szokásokról.

A 11-es számú ház lakóira már nem emlékszem, a 13-as házban egy számomra nagyon furcsa, gömbölyded idomú román pár lakott. A bácsi tisztviselő volt, és a feleségének körülbelül a szíve tájékáig ért. A természetbeli különbség egyáltalán nem zavarta őket, állandóan kézen fogva, egymással időnként gyengéd, szeretetteljes pillantásokat váltva sétálgattak.

A 13-as szám után egy keresztutca következett, majd folytatódott a Töhötöm utca, melynek további lakóit nem ismertem. Az utca végén, a Hétvezér tér sarkán volt egy zöldséges üzlet. Itt nagyon ritkán vásároltunk, a kertünkéből hiányzó zöldséget inkább egy közeli kertészből vásároltuk. A Hétvezér téren a Töhötöm utcából jövet a saroktól balra a harmadik házban lakott a zongora-tanárnőm, egy nagyon öreg néni. Hogy én nem nagyon haladtam zenei tanulmányaimban, abban nagyban közrejátszott az a tény, hogy a néninek pikkelyes ekcémája volt, én a magyarázata helyett inkább arra figyeltem, nehogy hozzám érjen a keze.

Egy pékségre is emlékszem a Hétvezér téren. A háború utáni ínséges időkben, mivel elég kevés alapanyaguk volt, és, hogy valahogy azért fenn tudják tartani a pékséget, magánszemélyek kenyérének a megsütését is elvállalták. Megvolt az órarend, hogy a háziasszonyok mikorra vihetik oda a megdagasztott, nagyjából már megkelt kenyértésztajukat. A pék, mikor átvette a nyers tésztát, bele nyomot egy, a tulajdonos nevével jelzett cédulát. A sok gyakorlatlan, kenyérdagasztásban járatlan háziasszony *remeke* között nagyon feltűnő volt az édesanyám tökéletesre dagasztott-kelesztett kenyértésztaja. A pék meg is dicsérte, példaképnek állította az asszonyok elé. Nagyon büszkén lépegettem anyám mellett a pékségből kifelé a ropogós héjú kenyérral, élveztem sikerét.

A Hétvezér tér utcánkkal átellenes oldalán volt az óvodánk utcája. Szerettem oda járni. 1947-ben Mikulásünnepségre készülünk, én krepp-papírruhás tündér voltam. Csak azért emlékszem erre, mert olyan meleg volt, hogy kabát nélkül mehettem az óvodáig.

A Töhötöm utca másik végén a jobb oldalon, a Rákóczi úttal érintkező sarkon emeletes ház állt, földszintjén Hevesi Sándor kereskedő élelmiszerüzlete. Míg magántulajdonban volt az üzlet, felírásra is lehetett vásárolni. Minden törzsvásárlónak volt egy kis könyvecskéje, abba felírták mit és mennyire vásárolt, persze, az adatokat a boltos is felírta magának, hónap végén elszámoltak. Hevesiék az

államosítás után is ott maradhattak elkobzott üzletükben, bolti eladóknak. Jó barátságba keveredtünk Hevesiékkel, a barátság kitartott egész kolozsvári életünkön át.

A sarokház Rákóczi út felé eső részén volt egy fodrászat, mészárszék és a kerületi orvosi rendelő. A fodrászat eleinte borbély-üzlet volt. Itt szavaltatta el anyám Pistivel a borbély és a vendégek nagy derűtségére a következő kis versikét:

- Kedves borbély bácsi, nagyon szépen kérem,
Nyírjon meg olyannak, mint a kistestvérem.
Az én testvérkémnek hosszú, göndör hajfűrtjei vannak,
Kedves borbély bácsi, nyírjon meg olyannak.

A sarokház emeletén lakott Dr. Gyergyay Albert fül-orr-gégész. Sajnos elég sokszor zavartuk, néha még az éjszakai álmát is, az én sorozatosan visszatérő középfülgyulladásom miatt. A hetvenes évek elején újra találkoztam a Doktor úrral. Levente fiamnak rossz volt a hallása, kerületi orvosnőnk, Roth Teréz elküldött vele szakorvoshoz. Az orvosnő nem csak Leventét javasolta szakorvosi vizsgálatra, azt mondta, ha már odamegyünk, akkor jó lenne, ha egyúttal a másik két gyereket is megvizsgálnák. A gyerekek féltek, én biztattam őket, hogy csak semmiség az egész, hamar túlesnek a vizsgálaton. Gyergyay doktorhoz kerültünk, aki már régen nyugdíjas korú volt ugyan, de még praktizált. Mikor becsődültünk a rendelőbe, a Doktor úr jól megnézett engem, ismerős voltam neki, látszott rajta, hogy emlékeiben kutat. Kérdezte is, nem találkoztunk mi már?

– De igen, – válaszoltam és elmeséltem, hol laktam, és hogy én voltam az a gyerek, aki miatt olyan sok alkalommal megszakadt éjszakai nyugalma.

- Aha – kiáltotta – na, üljön csak le – mutatott a vizsgálószékre.

Nagyon meglepődtem és riadtan tiltakoztam:

– Kedves Doktor úr, én a gyerekeimet hoztam vizsgálatra, nem akarom értékes idejét rabolni.

– Ne butáskodjon, üljön csak le – vágta el rémült szabódásomat.

Nehéz szívvel fogadtam szót, mert bár nem vallottam be, én is irtóztam a vizsgálatától. Gyerekeim nagyon meg voltak szeppenve, de roppant élvezték a visszás helyzetet. Vizsgálat közben, ahogy feléjük fordítottam a fejem vettem észre, hogy mindhármuk arcán zavarral vegyes kárörvendő vigyorág ül.

A páros házszámú oldalon az emeletes sarokház után több földszintes soklakásos bérház sorakozott egymás után. Velünk srégen szemben lakott osztálytársam, és barátnőm O. Katalin. Apja orosz fogságban volt, éppen az udvarukon játszottunk, mikor hazaérkezett, engem mélyen megérintett a család boldogsága. A következő telken egy műhely volt, később az Elektro-Metál egyik részlege költözött ide, 1962-ben pár napig itt dolgoztam. A következő házban egy román család, Anuca néniék laktak. Mi csak magyarul beszélünk velük.

Visszatérve utcánk Rákóczi úttal szomszédos oldalára, az utcánktól néhány méterrel a Törökvágás felé a Rákóczi út jobb oldalán, kis zsákutca nyílt. A bal oldali első házban lakott a László család. Zsófia és Ferenc – közismert becenevén Frici, későbbi híres sportújságíró –, anyám elemi iskolai tanítványai voltak, franciából és zongorából magánúton korrepetálta őket. Sokat jártam hozzájuk, apjuktól kölcsönöztem gyerekkorom egyik kedvenc olvasmányát, az évfolyamonként bekötött, Benedek Elek által szerkesztett lapokat, a *Cimborát* és az *Én újságomat*.

A zsákutca végén lakott anyám barátnője, Ligetiné Mária (nekünk Manyi néni), férjével és anyjával, Fekete nénivel (kinek csak a vezetéknevét ismertük). Manyi néni varrónő volt, az egész családuknak ő varrt, gyakran mentünk hozzájuk. Az udvarukon volt egy nagy eperfa, innen szereztem be a selyemhernyóim számára a napi eleséget. Fekete néni vezette a háztartást, kertészkedett is a ház melletti domboldalra meredeken felfutó kertjében. Tőle kaptam egy kis háromszögletű területet, az lett az én kertecském. Boldogan ültettem el a magokat, és szinte bűvöltem a földet, annyira lestem a növények megjelenését. Ma sem tudom, anyámnak miért nem jutott eszébe, hogy adjon nekem egy kis területet a kertünkben? A Fekete néni kertjén keresztül mentünk fel a dombra, ahol rengeteg árvalányhaját szedhettünk. Tragédia is történt ott, néhány fiú lelt egy döglöttnek vélt bombát, és addig-addig dobálták kövekkel, míg a bomba felrobbant. Haláleset szerencsére nem történt, de sebesülés igen, kisebb nagyobb sérüléssel mindenik fiú a kórházba került.

A Ligeti családnak volt egy hatalmas, mackókinézetű kutyája, a Bátor. A háború után Kolozsvár környékén nagyon elszaporodtak a farkasok, kezdtek elszemtelenedni, már a házakig is beoldalogtak, riogtatva az embereket és a háziállatokat. Elűzésükre a városi vadász

egyesület hajtvadászatot rendezett, mely nagyon is eredményes volt, sok farkast sikerült kilőni. A vadászat után néhány nappal Fekete néni azt vette észre, hogy a kutyajuk nagyon nyugtalan, vonyít és kaparja az üres disznóól alját. Nem értették a nyugtalanság okát, de mikor tüzetesen megvizsgálták az ólat, felfedezték, hogy egy kicsi, anyátlan farkas kölyök menekült oda. Elpusztítani nem akarták, de meg sem tarthatták, a kutya nem viselte el a farkasszagot. Nekünk adták. Kutyaótlunk volt, a kis farkast láncra kötöttük. Egy idő után elfogadott minket, jól érezte magát nálunk, szépen fejlődött. Szeretett velünk játszani. Mikor óvatos léptekkel feléje mentünk Pistivel, úgy tett, mintha nem venne minket észre. Unott pofával nézett másfelé, megvárta, míg a felségterületén, a lánc hatósugarán belülre kerültünk, akkor, mintha meg akarna támadni, felénk ugrott. Mi visítva menekültünk, ő meg boldogan lehasalt a földre, egy ideig bámult minket, aztán újra felállt, máshova nézett, várta, hogy újra-kezdjük a játékot. Egyik éjjel valaki ellopta a kis farkast, a nyakörve nem volt elszakítva, hanem szabályosan le volt oldva. A szüleim kétségbe estek, egyrészt a lopás ténye miatt, másrészt féltették a tolvaj jövőbeli testi épségét, hisz az biztosan nem tudta, hogy amit ellopott az nem farkaskutya, hanem valódi vad farkas. Apám meghirdette az újságban, bejelentette a sintéreknel, a rendőrségen, de a hirdetésekre soha, senki sem jelentkezett, a kis farkasunk nem került elő.

Telkünket az utca felől jó két méter magas kerítés határolta. A bejárati kapu és a veranda között körülbelül másfél méter széles, két felén törökliliomokkal beültetett virágágyással szegélyezett cement-járda húzódott. A járdától jobbra eső terület gypesítve volt, erre nyílt a középén rúddal lezárható szárnyas nagykapu. A nagykapuval szemben, a füves rész után a ház oldalának folytatásában volt az elkerített baromfiudvar, néhány tyúk- és egy használaton kívüli disznóóllal. A jobb oldali szomszéd, Siposék kerítése mentén egy ritkán termő almafa, egy még ritkábban termő barackfa, két sárgacseresznye, egy meggybe oltott cseresznye, és egy meggyfa sorakozott. A cseresznyefák mind bőtermő, nagyon finom gyümölcsöt érlelő fajták voltak. A két sárgacseresznye termését ettük is, de inkább befőzésre használtuk, a fölösleget megvásárolták a szomszédok, a jövedelemből futotta a hargitai nyaralásokra. Egyetlen hibája volt a sárgacseresznyének, hogy leszedés után elég hamar megbarnult a gyümölcs, és, hogy

ne veszítsen esztétikai értékéből gyorsan fel kellett dolgozni, vagy megenni. A meggybe oltott cseresznyefa hatalmas hólyagos élénkpiros, erősen lédús gyümölcseit inkább befőzésre, szörpkészítésére használtuk. A meggyfa nagy szemű, édeskés húsú, főleg befőzésre, likőr, pálinkakészítésre alkalmas gyümölcséből szerettünk enni is.

A kaputól balra, a kerítés mentén besztercei szilvafák sorakoztak. Mögöttük konyhakert, mely a háztól úgy öt-hat méterre ért véget, a konyhakerttől füves rész következett, mely az ablakok alatti virágoskertbe torkollott. A ház mellett, a Vermessyéktől elválasztó kerítésig néhány orgonabokor, és egy komposztomb volt, melynek tartalmát döblec (sütőtök), vagy főzőtök hatalmas levelei takarták. A ház mögött volt a fás-, meg a szerszámoskamra.

A házunk előszobájába egy eléggé nagy, négyszögletes verandán áthaladva jutottunk be. A verandán hatalmas nádfonatú fotelek, és egy kerek asztal szolgálták a délutáni kellemes olvasás, vagy beszélgetések kényelmességét.

Az előszobának a jobb oldalán volt a konyha. Balra a hatalmas szárnyas ajtóval egymásba nyíló két nagy szoba, a külső amolyan nappali – ebédlő – szalon, ebből nyílt a fürdőszoba és a WC. Az előszoba, fürdő, konyha padlója cementes volt, a szobákat ragyogó tükörfényesre vikselt parketta borította. A két szobát elválasztó szárnyas ajtót csak estére csukta be anyánk, azt sem mindig. A szobákat a bejárati ajtótól kezdődő, a hálószoba közepén végződő futószőnyeg kötötte össze. Mikor már nagyobbacska lettünk, egyik kedvenc játékunk a csúszkálás volt. Kinyitottuk a konyha és az előszoba ajtaját, a konyhából indulva az előszobán keresztül neki-futottunk, kellően felgyorsulva ráugrottunk a szőnyegre és át csicschonkáltunk a két szobán. Persze anyánk tudta nélkül, mert igaziból tilos volt ez a játék.

A konyhából nyílt az eléggé tágas éléskamra. A konyha berendezése szokványos volt: kredenccel kombinált szekrény, ebédlőasztal, fászlada, kisasztal, Veszta típusú főzőkálya. Ma sem tudom, miért láttam én a barna szegélycsíkos, mustár-sárga konyhabútort füzöldnek. Mert annak láttam és nagyon csodálkoztam azon, hogy a felnőttek miért kérdik meg tőlem állandóan, milyen színű a bútor és, hogy ők miért mondják, hogy nem olyan színű, mint amilyennek én látom? Hogy ők milyennek látják, azt nem mondták, ezért hát azt hittem, kérdezősködésük vicc, vagy becsapás. Az egyik évben, mérai

nyaralásunkról haza érkező meglepődve tapasztaltam, hogy a konyhabútorunk mustársárga lett. Azt hittem, anyám átfestette. Sokáig kellett bizonygassa az egész család, míg végre elhittem, hogy nem a bútor színe, hanem az én látásom változott meg. Megdöbentő élmény volt.

A nappaliban szépen fényezett rózsafagyökér furnéros vitrines szekrény, széles heverő, ebédlőasztal hat töltött székkal, szalonasztalka két kis fotellel és a zongora, illetve pianínó volt (bérelt, mert anyám nagy koncertzongorája Mérában maradt, nem fért be ide). Egyik legszebb gyerekkori emlékem: tavasszal-nyáron, este felé, mikor már nem sütött a házra a nap, anyám felhúzta a rolókat, kinyitotta az ablakokat, és míg szellőzött a lakás, leült zongorázni. Én odakuporodtam mellé egy nagy puff párnára, néztem az esti szellő libegtette függönyöket, és a hangulattól elbűvölve hallgattam anyám játékát, énekét. Többnyire régi slágereket, operettmuzsikát, filmzenét, de sokat játszott Schubert dalaiból is. Szinte észrevétlenül tanultam meg ezeket, tudásommal felnőtt koromban elkápráztattam az idős korosztályt, mikor nagy átéléssel énekeltem az ifjabb generáció előtt ismeretlen dalokat, például: *Egy régi nótát hoz Budáról át a szél, melódiája fájó emlékről mesél, ...*

A hálósobát a kétszemélyes hatalmas ágy – két oldalán egy-egy éjjeliszekrényvel – uralta. Két kétajtós – az egyik polcos, másik akasztós – ruhásszekrény, hatalmas, három személy alvására is elég kényelmes dívány, tükrös toalett-szekrény, kerek asztal, mellette két kényelmes fotellel volt a berendezés, és még hely is volt a sok nagydarab bútor között. (A berendezés anyám hozománya volt, a hálósobabútort anyai nagyszüleim még akkor megrendelték a műbútorasztalostól, mikor az anyám nővére, Emma nagynéném ment férjhez. Az asztalos a nagynéném bútoraival egyszerre szabta ki az anyámét is, a kitűnő minőségű anyagból tökéletes megmunkálással készült darabok immár a harmadik generációt szolgálják).

A szobák egymásba nyílása miatti kényelmetlenségtől eltekintve szép, kellemes otthonunk volt. Csak nagyon hideg. A hatalmas szobák kifűtésére kisebb erdőt kellett volna eltüzelní, hogy elviselhető hőmérsékletűek legyenek az akkori hosszú, és eléggé kemény telek alatt. Mivel saját erdők nem volt, tűzifát vagy szénét csak kiutalásra, sok-sok utánajárással is nehezen lehetett kapni, legtöbbször fűtetlen szobában aludtunk. Anyánk vizet melegített,

palackokba öntötte, jól ledugaszolta, és ezekkel melegítette fel elviselhető hőmérsékletűvé az ágyakat. A vizesüvegek sajnos elég hamar lehűltek, de téglákat is forrosított, jól bebugyolálta rongyokba, úgy helyezte a lábunkhoz, melegük reggelig kitartott. Kolozsváron az 50-es évek elején kezdték meg a gázfűtés bevezetését, a háztelkek előtt a tulajdonosnak kellett kiásnia a csővezeték számára az árkot. Édesapám meg is tette, a csöveket is lefektették, de a gázfűtéses ház melegét már más élvezte.

Sokszor előfordult, hogy reggelente a konyhában, a fűtés ellenére is hideg volt. Kivált a cementes padló *húzott*, hiába takarta többretegű szőnyeg, ezért anyánk a konyhai kisasztalt nevezte ki nekünk játszóhelynek. A kályha és a szekrény közé költöztetett asztalkára vastag pokrócot tett, ott játszottunk Pistivel. Ő az autóknak kinevezett konyhai szerszámokkal, mint a krumpli törő, fokhagymaprés, fakanál, én a babáimat öltöztettem, vetkőztettem.

Az öcsém rettenetesen anyás volt. Anyánk állandóan a szeme előtt kellett legyen, csak akkor tudott nyugodtan játszani. Azokra a ritka alkalmakra, mikor el kellett mennie otthonról, anyánk kitalált neki egy remek elfoglaltságot. Pistinek volt egy kis piros csizmája, azt nagyon szerette, és mindig egyedül akarta felhúzni. Ez jó hosszú időt vett igénybe, mivel minden alkalommal fordítva húzta fel. A jobbast a bal lábára és viszont. Ha Pistit elfoglalta a csizmahúzás, se nem látott, se nem hallott. Anyánk nyugodtan elmehetett az üzletbe, vagy ruhát próbálni.

Apám nagyon szeretett horgászni. Szenvedélyét nem volt nehéz kielégítenie, hiszen akkoriban a Szamosról is el lehetett mondani, amit a Balatonról Jókai idejében: két rész víz, egy rész hal. Amint apám egy kis szabadidőhöz jutott, elgyalogoltunk a kétvíz-közi hídhoz, egy-két óra alatt legalább három kiló pontyot, szálkás cigányhalat fogott. Egyik alkalommal, míg apám horgászott, én a parton ugrándoztam a nem régen kapott ugrókötelemmel. Ugrándozásom odavonzott egy közelben lakó kislányt, aki, ahelyett, hogy barátkozást kezdeményezett volna, rám mordult:

– Ha nem mész el innen, hívom anyukámat és jól megver téged!

Én öntelt magabiztonsággal válaszoltam:

– Hívjad csak nyugodtan, édesapám majd jól megveri őt is, meg téged is!

Csak azért említem meg ezt a kis epizódot, mert az emlékkép nagyon megragadt bennem, gondolom azért, mert az ilyen harcias magatartás egyáltalán nem volt jellemző rám. Kisgyerekkoromban kedvenc időtöltésem a szemlélődés volt. Felmásztam a nagykapu záró rúdjára, úgy pont ki tudtam látni a kapu fölé. Fogódzkodtam, később már kikönyököltem és bámultam az utca *forgalmát*. Naponta egyszer egy személygépkocsi is végighajtott az utcán, egy rendőrtisztviselő volt a boldog tulajdonosa. Még teherautót is láttam, igaz ez elég ritka szenzáció volt. Félelmetes élmény volt a sintérek megjelenése. A sok kóbor kutya és a közeli erdő miatt nagy volt a veszettség-fertőzés veszélye, a sintérek ezeket a gazdátlan állatokat szedték össze. Többnyire a Hétvezér tér felől kezdték el munkájukat, működésük meglehetősen zajjal járt, az emberek kiabáltak, a kutyák ugattak. Ilyenkor siettem elfoglalni kilátómat, onnan figyeltem, és nagyon sajnáltam a rémülten rohanó állatokat, drukoltam megmenekülésükhöz.

Meglehetősen csörömpölés közepette érkezett meg hetente a szódavízes kocsi. A szódavíz olcsó volt, finom, de csak az vásárolható, akinek volt csereüvege. Nekünk volt. Nyáron megjött a fagyaltos. Taligáját leállította az utca elején lévő üres telken. Nem kellett sem hirdetés, sem reklám, percek alatt körülvették a gyerekek. Bizonyára olcsón mérte a finom fagyaltot, mert a legszegényebb gyerek is kapott belőle.

A szomszédok úgy megszokták, hogy engem a legtöbbször a kerítésen állva lehet látni, hogy ha huzamosabb ideig hiányoztam onnan, becsengettek érdeklődni, mi van velem, csak nem vagyok beteg?

ÖCSÉM, IMRE ISTVÁN

A háború viszontagságait Mérában saját bőrünkön tapasztalhattuk. Magában a faluban csend, és rend volt, csak a nagyapáméklakta részt – mivel az közel volt a vasúti sínekhez, az országúthoz – özőnlötte el hol a német, hol a magyar, hol a román, hol az orosz katonaság. Istennek hála, az embereknek nem lett semmi baja, csak a nagyapámék háza sínylette meg a kertben felállított légelhárító ágyú működését. A ház ablakai betörték, a tetőről lesodródtak a cserepek, a házfal puskagolyók nyomait viselte, de emberéletben nem esett kár. Romániában 1944 augusztus 23-át nevezték ki hivatalosan a *felszabadulás napjának*, de Erdélyben 44 őszén még koránt sem volt vége a háborúnak. A harcvonat továbbvonult ugyan, de szüleimmel csak valamikor november elején juthattunk vissza Kolozsvárra. Hazamenetelünk nagyon sürgős volt, hiszen anyám kilencedik hónapos terhes volt az öcsémmel, és Mérában még bábaasszony sem volt, nemhogy orvos. A vasút nem működött, mivel a sínek jó része szét volt bombázva, személygépkocsija sehol, senkinek sem volt, autóbusról még álmodni sem lehetett, a lovas szekér is utópia volt, hiszen a vonuló katonaság a lovakat azonnal elkobozta. Maradt az ökrös szekér, de az emberek nem mertek kimozdulni a fálvakból, féltek nekivágni a katonaságtól nyüzsgő utaknak. Nagyapámék sok utánajárással, kérleléssel találtak egy vakmerő szekerest, aki elvállalta családunk Kolozsvárra szállítását.

A dugig pakolt szekérrel eléggé veszélyes, hosszadalmas volt az út. Bár akkor még csak három és fél éves voltam, érdekes módon mégis emlékszem az útra, illetve utunk néhány mozzanatára. Rengeteg holmit vittünk magunkkal, főleg élelmet, ami az akkori ínséges időkben bizony aranyat ért. A sok holmi közt anyámnak és nekem, ha nehezen is, aránylag kényelmes ülőhelyet alakítottak ki. Egy kosárban élő rucákat is vittünk, több tojót és egy gácsért. Utunkat az én számomra ez a gácsér tette nevezetessé. A fuvarosnak mindegyre földre kellett húzódnia az út szélére a szekérrel, hogy utat adjon a

vonuló katonaságnak. A rucák csendben voltak addig, amíg fel nem tűnt egy-egy katonacsapat. Akkor a gácsér kidugta a fejét a borító alól, és hangos hápogásba kezdett. Nekem nagyon tetszett a ruca bátorsága, bár zajongása miatt veszélyben forgott szüleim inkognitója, a szekér egész rakománya. Szerencsére nem kellett végigmennünk Kolozsváron, Bács község után a Törökvágáson át a Rákóczi út végéhez értünk, ahonnan már csak pár percre volt a házunk.

Mérai tartózkodásunk alatt kolozsvári házunkra Tóth nagyszüleim vigyáztak, igaz, így is sikerült valakinek behatolni a házba, de csak a világvevő rádiónk tűnt el, más semmi sem hiányzott. Mikor Mérából hazaérkeztünk, a mi városnegyedünkben még nem volt víz, villany, fűtőanyagunk is csak annyi, amennyit a szekérrel magunkkal hoztunk. De gyorsan rendeződött minden, hamarosan működni kezdett a vízmű, és november 19-én a villanyt is bekapcsolták. Egy nappal később, november 20-án megszületett az öcsém, Imre István. A Rákóczi úton, a Bercsényi úttal szemben volt a városi gyermekmenhely. Az ott dolgozó *Szürke Nővérektől* lehetett volna segítséget kérni a szülés levezetéséhez, de anyám csak egy Mariska nevű bábaasszonyban bízott, akit még

Bühler doktor ajánlott neki annak idején. Mikor anyámnál beindultak a szülési fájdalmak, apám elment a bábáért. Nagyon veszélyes út volt ez, mert este kilenc után kijárási tilalom volt, apám kénytelen volt megszegni a szabályt. Szerencsére nem találkozott járőrrel. Tóth nagymama nálunk volt, így volt, aki törődjön velem. A kis ágyamat kivitték a konyhába, ott fektettek le. Elaludtam, s egyszer csak azzal ébresztettek, hogy megszületett Istvánka.

Anyám még valamikor, terhessége elején megmondta, hogy kistestvérem születik. Boldogan fogadtam a hírt, és mindenkinek elmeséltem, hogy jaj de jó, lesz egy Istvánkánk. Senki nem tudta, honnan szedtem ezt a nevet, – hiszen arról, hogy Ilonka nagymámának volt egy ilyen nevű testvére, akkor még nem tudhattam –, és hogy miért ragaszkodtam ahhoz, hogy így hívják majd a testvérkémet. Utólag még bonyolultabb lett a névválasztás rejtélye, mert, mikor nagymama bevitt a hálószobába és megmutatta az újszülöttet, csalódottan mondtam:

– Ez nem kell. Ez fiú, vigyék vissza. Nekem Istvánka kell.

Nehezen nyugodtam bele, hogy az Istvánkák nem kislányok. De csak nem hagytam magam, mert mikor már akkorák lettünk, hogy

játszotthattunk egymással, Istvánkát, akiből hamarosan Pistike lett, állandóan leánynak öltöztettem addig, míg anyánk rá nem beszélt, hogy ne hagyja magát, mert ő fiú.

Ki normális?

Kisiskolás koromban nem volt éppen egetverő az összhang Pistikének becézett István öcsém és köztem. A majdnem négy év korkülönbség miatt sok mindenre éreztem feljogosítva magam. Próbálgattam, meddig mehetek el a parancsolásban, meddig engedi magát uralni a kisöcsém. Persze ilyen módon nehezen tudtam rávenni, hogy partnerem legyen az általam kitalált játékokban. Az is ingerelt, hogy Pistike nagyon anyás volt, csüggött anyánkon, szeretetét lépten-nyomon kimutatta. Én meg féltékenyen figyeltem bensőséges kapcsolatukat, de sokkal szemérmesebb voltam annál, mintsem nyíltan kimutassam érzelmeimet, resteltem volna percenként anyánkhöz rohanni, „Mami, puszi-puszi” felkiáltással, mint azt öcsém tette.

Bizony, veszekedtünk elégszer, s mikor úgy éreztem, nekem van igazam, és erről sehogyan sem tudtam meggyőzni makacs öcsikemet, sokszor ráförmedtem:

– Te normális vagy?

Pistike bőgve rohant panaszkodni anyánkhöz:

– Mami, Mamiiiiii...! Ildikó azt mondta, normális vagyok! Ugy-e nem is igaz?

Anyánk megölelte és huncutul felém kacintva vigasztalta:

– Nem vagy Pistikém, nyugodj meg, nem vagy!

Megérzés.

Pisti nagyon szép kisfiú lett. Szófogadó, csendes gyerek volt – addig, míg anyánk a közelében volt. Abban a pillanatban, amint anyánk a látóterén kívülre került, éktelen bömbölésbe kezdett, és nem is hagyta abba, míg újra meg nem pillantotta őt. Valósággal hozzánőtt anyánkhöz, aki még a toalettre is csak Pistike díszkíséretével mehetett. Pisti annyi engedményt tett, hogy anyánk egyedül mehetett be az illemhelyre, ő meg megállt az ajtóban, fogta a

kilincset, és reszketeg sírós hangon megkérdezte időnként: – Mami, ott vagy?

Ha vendégek jöttek hozzánk, Pistikére még csak rá sem nézhettek, mert azonnal anyánk mögé bújt, átölelte a lábát, belefúrta a fejét a szoknyájába. Ilonka nagymamánk nagy-nagy türelemmel próbálta magához édesgetni unokáját, de rendre kudarcot vallott, nem csak meséivel, de a csak a Pistike kedvéért sütött finomságokkal is.

Pisti nem hagyta magát még megszimogatni sem. Ilyen előzmények után természetesen mindenki meghökkent, mikor egy napon Pisti csak úgy, spontán ellépett anyánk mellől, és odament a hozzánk látogató Ilonka nagymamához. Nem csak odament, hanem átölelte a térdét, nekidőlt, és szeretettel, bizalommal nézett a nagymama arcába. Nagymama alig akarta hinni ezt a csodát, óvatosan, hogy el ne riassza hajolt le hozzá, felvette, és az ölébe ültette. Pisti hagyta, sőt, hozzásimult, közben nem szűnt meg nézni nagymamát. És az egész család ámulatára Pisti egész este folyamán ott ült nagymama ölében. Mikor nagymama elbúcsúzott, Pisti újabb meglepetéssel szolgált. Megpuszilta nagymamát!

Nagymamánál boldogabb senki nem lehetett! Áradozva mesélte lányainak a vele történt csodát! Boldogan feküdt le, elalvása előtt újra és újra elemlegette a történeteket. Mosolyogva aludt el. Örökre.

Lányai később tértek nyugovóra, feltűnt nekik, hogy az általában rossz alvó anyjuk túl mozdulatlanul fekszik. Álmában érte a halál. Mindössze 54 éves volt.

Pisti 1950-ben

Pisti 11 éves

Pisti 14 éves

Kétségbeesés.

Gyerekkoromban sok problémám volt az újra és újra visszánövő orrmanduláim (polip) miatt. Szüleim végül a marosvásárhelyi fül-orr-gégész specialistához, Osváth professzorhoz fordultak segítségért. Kivizsgáláson mindkét szülőm jelen akart lenni, valahogy meg kellett oldják a még mindig nagyon anyás Pistike felügyeletét. Apám húgai boldogan vállalták a feladatot, azt találták ki, hogy egyikük felvette anyám pongyoláját, úgy intézték, hogy reggel, az álmából ébredő Pisti csak az ismerős mintájú, illatú ruhát lássa. Néném háttal maga felé öltöztetett Pistit, és odaállt a konyhaablakhoz, ahol a morzsára gyűlt madarak látványa egy időre lekötötte a gyerek érdeklődését. Mint várható volt, Pisti egy idő után észrevette, hogy nem az anyja ölében van. Keservesen sírni kezdett:

– Istenem, Istenem, mi lesz velem? Elmentek Tóthék!

Kaland

Édesanyám jobban szerette, ha gyerekpajtásaim hozzánk jönnek, engem nagyon ritkán engedett el másokhoz játszani. Néha átmehettem O. Katiékhoz, akik az utca velünk átelles oldalán, a Hétvezér térhez kissé közelebb laktak egy hosszú, soklakásos bérházban. Egy őszi délután addig könyörögtem, míg anyánk elengedett Katiékhoz, azzal a feltétellel, hogy Pistikét is viszem, hadd szokja a gyerektársaságot ő is. Anyánk sem maradt otthon, bal oldali szomszédunkhoz, Sípósékhoz ment át egy kis tereferére. Mivel Sípóséktól anyánk jól odalátott a Katiék kapujára, megegyeztünk, ha Pistike nem érezné jól magát velünk, akkor csak intenem kell, és anyánk utána jön.

Nagy csapat gyerek gyűlt össze a Katiék udvarán, bújócskázni kezdtünk. Egy ideig fogtam Pistike kezét, de a játék hevében valahogy megfeledkeztem róla. Kati édesanyjának tűnt fel, hogy az öcsém nélkül játszom, és megkérdezte tőlem, hol hagytam, hova bújtattam a kicsit. Akkor jöttem rá, hogy Pistike eltűnt. Mindnyájan keresni kezdtük. Az udvaron nem volt. A bejárati kaput valaki nyitva hagyta, feltételeztük, hogy Pistike ott oldott kereket. De az utcán sem volt. Bejártuk a szomszédos utcákat, ott sem találtuk. Anyám is észrevette rémült futkosásunkat, majdnem elájult, mikor megtudta, hogy a kétéves gyereke nincs sehol. És már kezdett sötétedni! Hazarohant, utcai ruhát kapkodott magára, és elindult, hogy bejelent-

se a rendőrségen a gyerek eltűnését. Alig értünk az utca sarkára, apám gyerekkori barátja, Szilágyi Gyuszi bácsi jött velünk szembe, karján az elveszett Pistikével! Gyuszi bácsi tőlünk a Dónát út felé eső, a mienkkel párhuzamos utcában lakott. Mint elmesélte, a Rákóczi úton jött haza felé, a mi utcánktól a város felé eső második keresztutcánál arra lett figyelmes, hogy az utcából egy kíséret nélküli kisgyerek fordul be a Rákóczi útra. Azonnal ráismert.

– Hová mész Pistike? – kérdezte.

– Tátához – és már indult volna tovább.

A családunk tagjai, a baráti körük még sokáig boncolgatta az esetet, találgatták, mi történhetett volna, ha... Szerencsére ez esetben sem aludt a Pistike őrangyala.

MESEMONDÓ NAGYMAMÁM, BAGOSI FODOR ILONA

Kedves, nyugodt lényére, lágy mosolyára, kellemesen muzsikáló hangjára emlékezem leginkább. Teljesen más volt, mint a másik, a szintén nagyon szeretett anyai nagyanyám. Kinézésre csak annyiban hasonlítottak, magasságuk közel azonos volt, de Tamás nagymama szikár alakja mellett a nála jó 16 évvel fiatalabb Tóth nagymama teltnék hatott.

Férje, Tóth nagyapám, sokszor elmesélte találkozásuk történetét. Annak idején nagy vonzereje volt a szilágysági Tasnád város őszi vásárainak. Az ország sok helységéből özönlött oda a nép, a kisújszállási gazdálkodók termékeinek is jó piaca volt ez a hely és alkalom. Az ifjú Tóth Imre apja és rokonai társaságában nézelődött a különböző céhek által felállított sátrak között, mikor a vásár forgatagában felfigyelt egy középmagas, finom, kellemes arcú, meleg barna szemű lányra. Sokáig nem nézhette, meg nem is illett volna, társaságukkal mindketten tovább mentek. A kisújszállási gazdák már haza készülődtek, mikor Imre felfigyelt egy nagyon kellemes, csengő női kacagásra. Kíváncsian nézett a hang forrása felé, és örömmel fedezte fel, hogy a délelőtt látott barna lány az a kacagó. Az ifjú gazdálkodó úgy érezte, végre megtalálta azt a lényt, aki mind küllemével, mind hangjával egy pillanat alatt úgy el tudta bűvölni őt, mint előtte soha senki.

Házasságuk boldog volt. Ilonka három gyereket szült, és úgy végezte háziasszonyi, gazdasszonyi tevékenységét, hogy soha nem emelte fel a hangját, soha nem veszekedett. Mindig mosolygott, pedig nem volt probléma mentes az élete, de bármilyen nehézség adódott, ő sztoikus nyugalommal fogadta, és próbálta megoldani azt.

Mindenki szerette. Anyám is nagy szeretettel mesélt róla. Csoválta higgadtságát, azt, hogy soha nem sietett, hogy soha semmi és senki nem tudta kizökkenteni nyugalmából. Szerette kedvességéért, elnézett neki sok olyan dolgot, mit másnak nem. Például azt, hogy

Ilonka a konyhaasztalra ülve szeretett olvasni! Ha vendéget várt a Tóth család, anyám mindig felajánlotta a segítségét, érdeklődött, szükséges-e, hogy készítsen valamit, esetleg süssön valamilyen süteményt.

– Oh, nem, köszönöm. Úgy gondoltam, sütök majd egy jó bő Jókai lepényt – mondta nagymama, és megsütötte azt a felejthetetlen finomságot, mely a családban, mint *Ilonka lepénye* híresült el.

Tökéletes nagymama volt! Fakanalakból készített bábukkal színházat játszott velem. Babáimnak nem csak ruhát, de kalapot, nagykabátot, sőt csizmát, cipőt is varrt. Rengeteg mesét tudott, és nagyon-nagyon sok verset! Kérésemre mindegyre mondogatta, mesélgette kedvenceimet. Egy piroskockás füzetbe le is írta ezeket nekem. Hat éves sem voltam még, mikor meghalt. Azt, hogy ő már nincs közöttünk, felfogtam, és vigasztalódásul esti mesének az ő általa mondott verseket kértem. Mikor iskolás lettem, szerettem volna magam elolvasni a nagy becsben tartott piros-kockás füzet tartalmát, de sajnos, rá kellett jönnöm, hogy továbbra is valamelyik ráérő felnőttre vagyok utalva, mert az írott betűt akkor még nagyon nehezen tudtam kiolvasni. Mire annyira fejlődött tudományom, hogy magam elolvashattam volna, a füzet kézen-közön eltűnt. Sokszor költöztünk, a vékonyka verses füzet bizony elveszett. Sokáig úgy véltem, hogy mivel nagymama írta le a verseket, ő is szerezte azokat. Aztán rájöttem, hogy ez nem így van, de ez a tény egy csöppet sem homályosította el nagymamám érdemeit, sőt, boldog reménységgel töltött el, hogy talán ráakadok valamikor, valahol a sokszor hallgatott, szeretett versekre, és talán azt is megtudom, ki írta őket. Ez a kutatás a vártnál sokkal nehezebbnek bizonyult, mivel a verseknek csak bizonyos részeire emlékeztem, s bár sok embernél próbálkoztam, a töredékes emlékszövegeket senki sem tudta azonosítani. Sok év telt el, megfelekeztem a gyerekkori mesékről. Rendre megszülettek a gyermekeim, elkezdtem mesélni nekik, s ekkor lassan újra feléledt és tudatosult bennem nagymamám mesélése nyomán keletkezett hajdanvolt kellemes hangulat emléke. Szerettem volna gyermekeinek is átadni ezt az élményt. Nagy lelkesedéssel kezdtem el újra kutatni az elfelejtett versek után. És újfent sikertelenül, mert a megkérdezett felnőtt-társaim egyike sem ismerte az én szeretett verseimet. Újabb évtizedek múltak el eredmény nélkül, igaz, ekkor már csak néha-néha,

valamilyen esemény kapcsán jutott eszembe néhány verstöredék:
Mesebeli kiskirályhoz betévedt egy kisleány...

(Erre a sokat keresett költeményre olyankor és olyan helyen leltem rá végül, melyre álmomban sem gondoltam: Győrben, a külföldön élő magyar nyelvoktatók számára tartott továbbképzőn, egy Venezuelában élő óvónő kézzel írott vers-gyűjteményének egyike volt! Végre azt is megtudtam, ki a szerzője és boldogan másoltam le.)

Győri Vilmos: Mese

Mesebeli kis királyhoz betévedt egy kisleány, hogy az éppen uzsonnázott tulipános udvarán.

„Úgy-e szép itt, úgy-e jó itt? Nézz csak ide, meg oda, bársony itt a gyepes udvar, drágakő a palota.

Nézd, a libám ezüst tollú, aranyszörű a cicám: úgy-e itt maradsz minálunk örökre te kisleány?”

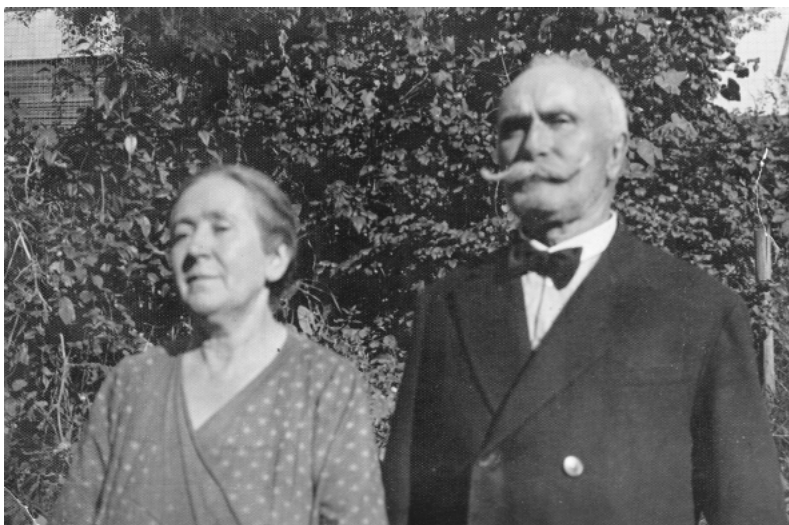
„Köszönöm a meghívását, de el nem, fogadhatom, szalmatető kicsi kunyhó az a ház, hol én lakom.

A mi libánk közönséges, és nem aranyos a cicánk: de ott van a kistestvérem, s édes apánk meg anyánk.

Ha ölelnek, ha csókolnak, s fejem rájuk hajthatom, szalmatető kicsi kunyhót a világért nem adom.”

Gyermekeim felnőttek, unokáimnak kezdtem mondani, olvasni a meséket, verseket. És emlékezetemből az írott prózai meseszövegtől eltérő mondatok bukkantak elő. De csak egy-egy sor. Mikor egy könyvesboltban felfedeztem Pósa Lajos összegyűjtött költeményeit, belelapozva egészen véletlenül *A kis gidó* meséjénél nyitottam ki. Amint elkezdtem olvasni, abban a pillanatban eszembe jutott az egész szöveg, szinte hallottam a nagymamám drága meleg hangját, ahogy mondja az ismerős strófákat:

*Egy öreg kecskének volt egy kis gidója, drága szeme fénye,
aranyos bimbója...*

Ilonka szülei bagosi Fodor Ferenc és hódossi Hódossy Ágnes
1943-ban

A 17 éves Fodor Ilonka

Mese mese meskete, volt egy kutyus fehér,
akig egy ideig mielőtt fehér látni cicuska.
Jó barátok voltak, mindig szerep meg firtat,
Nem voltak veszekedők együtt éltek éltek éltek.

II

Egyen a társaságban, mis, meg, mis, kőnyvet vártak kutyus
Váltak benne kis rejtek, aprócska és rejtek,
Cica a nagy meg látta, so nemkül de nagy álta,
Még rohamon fűlcsokid, add kölön a kőnyvet.

III

Fellett kutyus hánny, hánny, hánny, sivecsen sote adnoms
De felék be jirkolod meg pedig el rakitod
Ne félj attól jó barát, add csak egyen kölön át
Tjós hajs talaja sote hogy történi hajs.

IV

Flas, nalla egy, keltő, megegetni kezdte ő
Ellire a regere söt, még el verte sivefált
Legény nőmpe álmos lett, gondolhatatok mit tett.
De feküdt sündő, munda Elalidott mint a bündő

V

Est varto a sok egy a srotats sirtoster

elkündert meg egy tunc
A kőnyvet is meg lehet
Piaa, bhaa, aaaa...

Ilonka nagymama kézírása

Ilonka a testvéreivel 1930-ban

A váratlanul reánk tört pótolhatatlan veszteség fájdalomtól mélyen megszorodott szívvel jelentjük, hogy

Tóth Imréné sz. bagosi Fodor Ilona

f. hó 13-án este 1/2 11 órakor pillanatnyi szenvedés után életének 54-ik, boldog házasságának 36-ik évében tisztá lelkét visszaadta Teremtőjének.

Kedves arcát nem látjuk már, meleg hangja nem vigasztal többé és két szorgalmas kezét sem simogatja el életünk sok szomorúságát, mert porrá lett belőle az, ami porból vettetett, de lelke ott áll már az ő Krisztusa előtt és Tőle hallja: „Jól van hű és jó szolgálóm, kevesen voltál hű, többre bízalak ezután, menj be a te uradnak örömébe.” Mert hű volt és jó szolgálatát, szűk körben, ahová látott, helyezte és mint gyermek, feleség, anya, nagymama, testvér és rokon naposság volt a sóvárgásban, orv a nyomorúságban, biztos menedék a veszedelmek között az ő csodálatos jószágával és önfeláldozó szeretetével. Fájdalmunkban csak az vigasztal, hogy a feltámadott élet dicsőségében lesz vele boldog találkozásunk, mert hisszük, Krisztus nekünk is mondja: „En vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énben nem ha meghal is él.”

Temetése folyó hó 16-án d. u. 3 órakor lesz a Horea-ut 53. sz. alatt levő Hídelvei ref. templomból a házőngárdi temetőbe.

Kolozsvár, 1946. november hó 15-én.		
Tóth Imre feje. Imre, Ilonka, Katalin gyermekei. Tamás Irma menye.	Tóth Ildikó és Istványa unokái Szv. Fodor Ferencné édesanyja. Mariska, Lina, Iolya, Pirokka és Marga testvérei.	Tóth Lajos és Ferenc Libik Árpád Tóth János Egyedély Mihály Vegő Sándor árgorai. Tamás Gyula és Sztójka Irma apja- és anyatitara.

Valamint számos közeli és távoli rokon, jóbarát és ismerős nevében.

Lengyel-nyomda Kolozsvár.

Gyászjelentés

Másik kedvencemet, a Kacorkirályt is milyen jó volt újra átélni! Ez a mese az én képzeletemben amolyan család-történet mese volt, hiszen benne volt dédnagyapám szülőfalujának neve is! Hogy ezt honnan szedtem? Egy parányi kis elhallásból. A mesében a pöffeszkedő, világgá kergetett kajtár macska találkozik a rókával, és ijedtében Kacorkirálynak adja ki magát. A buta róka meghívja a macskát, s míg a macska a lakoma után jóllakottan szunyókál, a róka az arra járókat emígy riasztja el:

Róka lyuka körül ne járj, mert alszik a Kacorkirály! Roppant nagy az ő hatalma, Bogosig ér birodalma.

Kacorkirály? Nem gondoltam, soha hírét sem hallottam? – csodálkoztak az állatok.

Ezt a Bogost, ameddig Kacorkirály birodalma ért, én Bagos-nak értettem és mondtam is, mert ez egy nekünk nagyon ismerős hely volt! Hiszen a családuink eredetileg Szilágybagosról származott, éppen onnan, ahol Kacor-király birodalma végződött!

Pósa Lajos *Három szép pillangója* képzeletében a Szent Anna tó környékén játszadozik, gondolom a refrén miatt: – Gingalló, gingalló... A szent Anna tó gyerekkoromban hallott legendájában a kis kápolna harangja is így szólt: – Gingalló, szent ajtó, kérj kását, de nincs só, ha nincs só, kérj mástól, ha nem ad, vágd pofon...

A másik Pósa verset, *A kis vándor* címűt, nagymama az öcsém kedvéért kissé átalakította: *A kis Pistikének mi jutott eszébe...*

Lassan összegyűjtöttem, és lejegyeztem drága Ilonka nagymamám kedves verseit, gyermekkorom kedvenceit, ha nem is úgy, mint ő tette, piroskockás borítójú füzetbe, kézzel írva. A Pósa-versek megtalálhatók a kötetében.

Pistike kedvencét, egyikét ezeknek a szép és tanulságos meséknek, az ő kettőjük emlékére ide is leírom. A versnek nem tudom, ki a szerzője, magát a verset apám iratai között, a nagymama írásával egy darab papírra leírva leltem meg.

A kutya és a macska

Mese, mese, meskete, volt egy kutyus, fekete Meg egy icu, micuska, fehérlábú cicuska. Jó barátságban éltek, mindig szépen megfértek. Nem voltak veszekedők, együtt ettek, ittak ők.

Egyszer aztán, mus, mus, mus, könyvet vásárolt kutyus. Voltak benne kis képek, apró versek és szépek. Cica ahogy meglátta, szó nélkül dehogy állta: megvakarom fülecskéd, add kölcsön a könyvecs-két.

Felelt kutyus: hámm, hámm, hámm, szívesen odaadnám, de félek, bepizkolod, vagy pedig elszakítod. Ne félj attól jó barát, add csak egész bátran át. Aja, haja, babaja, dehogy történik baja!

Haza vitte egy kettő, nézegetni kezdte ő, mire a végére ért, rég elverte az éjfél. Szegény szörnyen álmos lett, gondolhatjátok, mit tett: lefeküdt, sun-da, munda, mint a bunda elaludt.

Ezt várta a sok egér, a szobába visszatér, mindent megrág, összetúr, elaludt már a kandúr. A könyvet is meglelték, összerágták, megették. Cica ébred, ajaj, jaj! nincs könyvecske, hisz az baj!

Kutyus, cicus összevész, a perpatvar mindig kész. Ahol csak szerét ejtik, egymás bőrét lefejtik. Az egér is megjárta, cica a hol találta úzte, verte, kergette, megfogta és megette.

És azóta így van ez, másképp soha nem is lesz. Mese mese meskete, volt egy kutyus, fekete.

Jókai lepény (Tóth nagymama receptje)

Hozzávalók: 60 deka liszt, 10-15 deka vaj vagy zsír, egy egész tojás, vanília vagy citromhéj, 2 deka szalakálé feloldva egy csésze langyos tejben. Rétestészta keménységűre összegyúrom, egy éjen át pihenni hagyom a hűtőszekrényben. Másnap három, gáz-tepsi nagyságú lapot sütök. Töltöm: vagy a tepsiben, vagy egy hasonló nagyságú, magasított oldalú tálcára helyezem rendre a lapokat.

Töltelék: Az első lapra jó bőven savanykás dinsztelt almát (legalább 75 dekányit) teríték, a dinszelés után azonnal, azon forrón. Tetszés szerint fűszerezhetem fahéjjal, de ez el is maradhat. Ráteszem a második lapot.

Második lap tölteléke: 4-6 kanál cukorral eldörzsölök 4-6 tojás sárgáját, és három evőkanál lisztet. Egy liter tejet felforralok, lassan belecsorgatom a tojásos masszát, sűrűsödésig főzöm, majd leveszem

a tűzről és azon forrón belekeverem a kemény habbá vert tojásfehérjéket. Forrón a második lapra kenem, befedem a harmadik lappal. Meghintem cukorporral, ráteszek egy lapítót, hagyom megdermedni, kihűlni. Két-három nappal a fogyasztás előtt kell elkészíteni. A tetejére csokoládémázat is vonhatok.

KECSKETARTÁS

A háború után eléggé akadozott az élelmiszerellátás (de nem annyira, mint 30 évvel később). Nem lehetett tejet kapni. Főleg öcsémnek kellett volna a tej, mert anyánk nem tudta szoptatni. Mint mindig, ha nagy a szükség, az emberek hamar megtalálták a megoldást. Rájöttek, hogy Kolozsvár külső kerületeiben, ha tehenet nem is, de kecskét lehet tartani. Szüleim is behódoltak a kényszerű *divatnak*, és vettek egy kecskét. Apámnak ezzel megvolt a napi plusz programja, hiszen alig ért haza a munkából, hajthatta ki a kecskét a Hójába legelni. A kecskék nem a legkezeesebb állatok, de ez a mienk különösen utálatos jószág volt. Amit egyik nap jóízűen evett, arra másnap rá sem akart nézni. Csak állt, mekegett keservesen, és inkább éhezett, de nem adott alább ingyenc szokásából. Hatalmas bundája nőtt, apám meg akarta nyírni. A kecske a hátán még csak hagyta babrálni apámat, de mikor a hasa tájára ért, úgy elkezdett ugrálni, hogy képtelenség volt folytatni a nyírást. Úgy maradt, kopasz háttal, hosszan lelógó hasi bundával. A sok *hozzaértő* kecsketulajdonos megállapította, ritka érdekes fajtájú kecske a mienk. A városi *botcsinálta* állattartók hozzáértésére jellemzően egy szintén kecskét legeltető hölgy tudálékosan megkérdezte:

– Ennek a kecskének van kecske ollója?

Azt hiszem, sokan nem tudják, hogy a kecske kicsinyét gidának, vagy kecskeollónak hívják. Apám sokat kínlódott a makacs kecskével, de jött a nyár, mi készültünk Mérába a nagyszülőkhöz, s szüleim elhatározták, a kecskének is ott a helye. Semmiféle szállítóeszköz nem állt rendelkezésünkre, ezért apám gyalog indult el a kecskével. Az ment, amit ment, de egy idő után elfáradt, vagy csak egyszerűen megmakacsolta magát, lefeküdt a földre, nem volt hajlandó gyalogolni.

Apám felvette a nyakába s így vonult be a legalább negyvenkilós állattal Mérába. Azt mondta, nagytata csináljon a kecskével amit akar, ő látni sem akarja többé azt a makacs állatot. Mérában

aztán a mi makacs kecskénk bekerült a csordába, a többi kecske között megjött az étvágya is, elég bőven tejelt nekünk.

A kecske gyalogos szállítása tulajdonképpen csak azért volt érdekes, mert az nem akart menni, és ezért vinni kellett. Mert a Kolozsvár és Méra közötti gyaloglás a családunknak, mondhatni, megszokott közlekedési módja volt. Nem csak a mozgás kedvéért választottuk a gyaloglást. Autóbuszjárat még nem létezett, a vonatjegy, bár nem került sokba, családunk ingadozó gazdasági helyzetében számottevő összeget jelentett. A távolság nem nagy a helységek között, a mérai faluközpont 12 kilométerre van Kolozsvár központjától. Tőlünk, a Rákóczi negyedről, az ismert rövidítéseken sokkal közelebb esett. A Törökvágáson keresztül, a Hója erdeje alatt, a bácsi Torok érintésével jutottunk be Bács falu felső végébe. Az országúton gyalogoltunk egy nagy kanyarnyt, átvágtunk egy dombon, a Vörösmálnak nevezett valamikori agyagbánya fölött elhaladva máris a mérai határba értünk. Onnan már láttuk nagyapánk házát. Ezt az utat nagyon sokszor megtettük, hisz mi nem csak nyarainkat töltöttük Méréban, de sok-sok hétvégét is. A Vörösmál azóta nagyon megomlott, a fölötte vezető utat rég lezárták, a gyerekeimmel már talán csak egyszer vagy kétszer használhattuk.

A mérai nyarak..... Ez külön fejezete életemnek. Ezeknek a nyaraknak az emléke tette széppé az egész életemet, és segített túlélni, elviselni a megpróbáltatásokat. Állítom, hogy igaz az, hogy ha egy embernek boldog a gyerekkora, boldog és kiegyensúlyozott lesz felnőttkorában is, függetlenül későbbi körülményeitől.

SÁRGASÁG

A sárgaság, orvosi nevén hepatitis, egy nagyon kellemetlen, komoly betegség. Koplalással, szigorú diétával, sőt kórházi kezeléssel jár. Ezeket mind tudom, tisztában vagyok azzal is, hogy ez a betegség az érintett egész életére kihat, mégis, mikor visszagondolok életemnek arra a szakaszára, mikor ebben a kórban *szenvedtem*, érdekes módon csak kellemes emlékek jönnek elő.

A betegséget hat éves koromban, háziorvosunk jóvoltából kaptam meg. Valamilyen oltást adott, rosszul sterilizált tűvel. Nyár volt, augusztus, szüleim az öcsémmel Hargitafüldre utaztak. Én se hogyan sem tudtam megválni nagyszüleimtől, addig sírtam, hogy Méréban, náluk akarok maradni, míg szüleim megunták nyafogásomat, és nélkülem utaztak el.

Nagyszüleim disznót vágtak, fogalmam sincs, miért éppen az ehhez a tevékenységhez annyira szokatlan időpontban. Az egésze csak azért emlékszem, mert a szalonna olvasztása, jobban mondva az azzal járó erőteljes zsírszag heves rosszullétet váltott ki nálam. Nagyszüleim elég hamar rájöttek, hogy mi a bajom, mert rendesen besárgultam. Azonnal írtak a Hargitára a szüleimnek, de tudták azt is, hogy minél hamarabb orvoshoz kell kerülnöm. Ez nem volt olyan egyszerű dolog. Nagymama velem és legidősebb unokatestvéremmel, Évivel Kolozsvárra utazott, természetesen a mi Töhötöm utcai családi házunkban szálltunk meg. Háziorvosunk megvizsgált. Azt hiszem akkoriban még nem tudtak annyit erről a betegségről, mint most, vagy a háború utáni zűrzavar miatt történt, nem tudom pontosan, de nem utalt be a kórházba. Időnként el kellett menni vizsgálatra, gyógyszert is kaptam, no meg be kellett tartani a szigorúan diétás étrendet. Ennyi.

A háború után eléggé zavaros idők jártak, az éj leple alatt sok betörés történt. Kolozsvári tartózkodásunk második éjszakáján arra ébredtünk, valaki matat a bejáratí ajtó zárjával. Nagyon megijedtünk, nagymama elkezdett kiabálni Évinek, hogy azonnal telefonáljon a

rendőrségre. Telefonunk persze nem volt, de úgy látszik, a kiabálás elég volt a tolvajriasztáshoz, mert az illető elszaladt. Csak reggel vettük észre, hogy a tolvaj beletört valamit a zárba, mert nem tudtuk kinyitni az ajtót. Orvoshoz kellett menni, ki kellett jussunk a házból. A ház a telek mélyén volt, az utcáról könnyen be lehetett látni az egész telket. Nagymama kinyitotta a hálósoba egyik ablakát, kitett egy széket az eléggé magas szintű ház ablaka alá, annak segítségével kimásztunk. (Nagymama ekkor 71 éves volt!) Az ablakot úgy-ahogy behajtotta, a széket félretette a verandára, és elmentünk az orvoshoz. A házba ugyanezen az úton kerültünk vissza. Nagymama abban bízott, hogy nappal, éppen a telek átláthatósága miatt nem mernek –, éjjel meg a rossz zár miatt nem tudnak a tolvajok betörni. Napokig tartott ez a kalandos közlekedés, mígnem a szomszédba ideiglenesen beszállásolt orosz ezermester tisztő meg nem könyörült rajtunk, és meg nem javította a zárat.

Apám hazajött a Hargitáról, nagymama Évivél hazautazott Méréba. Ettől kezdve apámmal jártam az orvoshoz, apám főzte meg a diétás kosztomat is, mely elég egyszerű volt: reggelire-vacsorára szilvaízes kenyeret ettem tejjel, ebédre főtt krumplit paradicsom-szósszal. Soha nem untam rá, ezt a menüt ma is szívesen fogyasztom. Betegségem kezdetétől lassan eltelt egy jó hónap is, gyógyultam. Anyám, mivel féltette az öcsémet, nehogy elkapja tőlem a sárgaságot, meghosszabbította hargitafürdői tartózkodását. A kertünkben beérett a szilva. Apám lerázta, összeszedte, kimagolta, és az udvaron felállított üstben nekiállt kifőzni szilvaíznek. Ez egy eléggé hosszadalmas, éjszakába nyúló munka, hogy ne maradjak egyedül a házban, kivitt az udvarra egy hárságyat, arra fektetett. Gyönyörű, enyhe idő volt. Apám, míg rakott a tűzre, kavargatta a szilvamasszát, mesélt nekem. Beesteledett. Fölöttünk a mélykék, majdnem fekete csillagos ég, az üst alatt halkan pattogott a tűz, a készülő szilvaíz rotyogott. Hallgattam apám – időnként halk énekléssel tarkított – meséjét:

– *Este van már késő este, tábortüzek égnek messze...*

Így aludtam el. Apám készre főzte az ízet, adagokba osztotta. Munkája végeztével, valamikor hajnalban vitt be a házba, az ágyamba.

Még most is átjár az akkor egész valómat betöltő békességes jó érzés. Hogy milyen boldog voltam akkor, azt csak most tudom.

HARGITAFÜRDŐ

Anyánk pajzsmirigy-túltengésben szenvedett, neki létfontosságú volt a hargitafürdői havasi kúra. Előző évben kiharcoltam, hogy ne kelljen a anyámékkal mennem, de következő évben, 1947-ben nem kerülhettem el a hargitai nyaralást.

Hargitafürdő leírását az *Erdélyi Gyopár* 1892 szeptemberi számában *Fürdőügy* címmel megjelent írásból kölcsönzöm:

Hargitai kénes fürdő.

Erdély regényes vidékein tett utazásom alkalmával a borvízben rendkívül gazdag fürdőket is meglátogattam. Ezek egyike nagyon meglepett, az úgynevezett Hargitai havasi kénes fürdő, mely 1477 méter magasban fekszik (az adriai tenger színe fölött). ...E havasi fürdőnek van két fürdőhelye, az egyik kristálytisztá jéghideg borvíz-fürdő (népszerű nevén Vallató – megjegyzés tőlem), mely kitűnő ivóvíz is, a másik sárgaszínt játszó, zavaros, ez szüntelen lobog, ezért lobogónak is nevezik. Van még egy tiszta, csípős borvíz-féle forrás is, melyet csupán a gyenge szeműek használnak, s ezért szemvízforrásnak nevezik, ez ivásra nem alkalmas. Ezen kívül van egy 150 cm mélységű négyszög idomú gödör, melybe körös-körül egyszerű padok vannak alkalmazva és körülbelül 12-14 személyt fogad be egyszerre. Ide az idült hűlésben szenvedők, reumatikusok és szembetegek szoktak beülni, vagy beállni teljes öltözetben 15-30 percnyi ideig. A föld gyomrából előtörő erős kénes kigőzölgés annyira erős hatása, hogy már ötpercnyi idő alatt teljesen átjárja az emberi testet. ... E fürdőnek csak az a hibája, hogy még igen kezdetleges. A szállóban az étkezés előleges megrendelésre történik, jó havasi tehéntejet is kapni, de azért senkinek sem ajánlom, hogy üres tarisznyával induljon a hargitai fürdőre, és téli ruhával is jól lássa el magát mindenki, ha ott akar maradni a kúrán, különben elkergeti a hideg, mert a vendégszobákat fűteni nem lehet.

Bár a Hargitafürdőről idézettek több mint ötven évvel látogatásunk előtt írták, nekünk is jó volt megszívlelni a tanácsokat, mivel a viszonyok ugyanazok maradtak. Akkoriban a székelyföldi gyógyfürdők még amúgy sem voltak tömeges vendéglátásra berendezkedve. A gyógyulásra váró fürdővendégek kénytelenek voltak önellátásra berendezkedni, hiszen akkor a Hargitán vendéglők nem voltak, talán csak egy kocsmá, vegyes-kereskedésből is csak egy.

Közvetlenül a második világháború után Romániában is hatalmas méreteket öltött az infláció. A pénz nagyon *meghígult*. A bank egyre nagyobb címletű bankjegyeket bocsátott ki, úgynevezett milliós világot éltünk. Anyám a pénzügyi válság ellenére is ügyesen intézte nyaralásunkat, illetve a saját gyógykúráját. Jó előre lekötötte a szobát az Úz Bence szállóban, ki is fizette egy hónapra, sőt tejre, kenyérre, havasi mézre is elküldte a levélben megalkudott összeget. Kolozsvárról alaposan felpakolva indultunk útnak. Zsírban lesütött húst, rengeteg tésztaneműt, cukrot, apró süteményt, talán még konzerveket is vittünk magunkkal, hiszen a fürdőnek a háború miatt hatványozottan rossz volt az ellátása.

Ez alkalommal egyik nagybátyám felesége, Böbe, Pisti keresztanyja is csatlakozott hozzánk. Budapesti lány volt, annyi jót és szépet hallott a székelységről, hogy nem volt nehéz rábeszélni, tartson velünk. Késő délután indult a vonat Kolozsvárról. Székelykocsárdon átszálltunk, mire Csíkszeredára érkeztünk, az a kellemetlen meglepetés érte szüleimet, hogy szinte minden pénzük odalett, tudniillik utazásunk éjjelén bevezették a pénz stabilizációját. Ez azt jelentette, hogy bármennyi pénze is volt az embereknek, csak egy bizonyos összeget válthattak át új, immár stabil pénzre, és azt hiszem, mindenki a lakóhelye körzetében tehette ezt. Csíkszeredára érkezésünkkor már az is probléma lett, hogy pénz nélkül, illetve a már értéktelenné vált milliókkal a zsebünkben hogyan kerülünk fel a fürdőre. Szüleim szerencsére ráakadtak egy eléggé idős kocsisra, aki hajlandó volt milliókért is felszállítani minket. Az úton derült ki, hogy a nem csak a kocsis volt öreg, és rigolyás, hanem a lova is. A ló körülbelül öt-hatszáz méterenként megállt, és addig nem volt hajlandó tovább menni, míg a gazdája le nem szállt a bakról, oda nem ment hozzá, és két fülét megmarkolva pár mondatot nem beszélt hozzá. Akkor a lovacska elégedetten horkantott egyet, s hajlandó volt újabb erőfeszítésre. Mivel ez így ment egész hosszú

úton át, jó későre érkezünk meg a szállodába. Elfoglaltuk a szobánkat, gyorsan berendezkedtünk, és máris este lett. Vacsora előtt apám még elment ivóvízért, a Fürdő számtalan ásványvízforrásainak egyikehez. Akkor még nem volt közvilágítás a kutaknál, apám találmára töltötte meg a borvizes korsónkat, így történt, hogy véletlenül egy erősen hashajtó tulajdonságú víz került fogyasztásra. Szerencsére Pisti és én tejet ittunk vacsora után, és mire apánk megjött, már régen aludtunk. A három felnőtt viszont jót ivott a finom szénsavas vízből. Éjjel eléggé drasztikusan jelentkezett a víz hatása. A villában nem volt illemhely, csak az udvaron, de a villából nem lehetett kimenni, mert a túlbuzgó gondnok eltávoztakor gondoskodott arról, hogy az ajtót zárva találják a rendre ébredők. Mire eszükbe jutott, persze külön-külön, egymás bajáról mit sem tudva, egy-egy földszinti ablakot kinyitni és azon távozni, addigra már késő lett, már csak a teli nadrág tisztítása maradt hátra. Szerencsére a szálló udvarát egy kis erecske szelte ketté. Itt kezdte el kimosni anyám a póru! járt nadrágját. Amint mosott, hallotta, majd látta is, hogy lennebb még van valaki, aki ugyanazzal foglalatkozik, amivel ő. Az illető megszólalt:

– Muci, te vagy?

– Igen, te mit csinálsz?

– Mosok – volt a Böbe válasza. – Talán te is?

Erre, még lentebbről, megszólalt apám:

– Mi van? Ti is?

Apám csak két-három napig maradt a Fürdön, igyekezett vissza Kolozsvárra, hogy valahogy össze tudja szedni a hazautazásunk költségére valót. Mi maradtunk. Az alapvető dolgok biztosítva voltak. Az erdőben rengeteg gombát, szamócát, málnát, áfonyát lehetett gyűjteni. Néhány héttel később, mikor már elfogyott minden Kolozsvárról hozott élelmiszerünk, anyám, és Böbe lassan eladogatták vagy élelemre cserélték a nélkülözhető ruhadarabjaikat, szóval eleségben akkor sem szűkölködtünk.

Hargitai nyaralásunk feledhetetlen élménye a naponta megismétlődő gombagyűjtés volt. A szállodától alig ötven méternyire kezdődött az erdő. Egymás kezét fogva, mint a mesebeli Jancsi és Juliska baktattunk Pistivel a hívogatóan csendes, barátságos nagy fenyőfák felé. Anyánk és Böbe rendszerint kiültek a szálló előtti padra, kézimunkáztak, beszélgettek, figyeltek bennünket, így az

anyánkról szinte levakarhatatlan Pistinek sem okozott traumát az elválás. Az erdőbe érve aztán megfélekedett mindenről, csak arra kellett vigyázzak, gombakeresés közben nehogy túlonúl eltávolodjunk az erdő szélétől. Igaz, ez a veszély igazán nem fenyegetett bennünket, az erdő szélétől már egy-két lépésnyire ott volt a rengeteg minden féle fajta gomba. Alig győztük begyűjteni a gazdag termést. Mindkettőnknek volt egy-egy kis kosara, és nap mint nap tele-szedtük az erdő ajándékával. A legjobban a rókagombát szerettük, enni is, de szedni még inkább! Pisti szinte visongott a gyönyörűség-től, mikor a zöld mohapárnán vagy az avar barnás levelei között felfedezett egy-egy sárgálló gombatelepet. A rókagombától sem látványban, sem ízletességben nem maradt el a bársonyos barnás bőrű, hatalmas kalapú vargánya, más nevén: hiribe! Egy nagy vargánya mellett rendszerint apróbbak is nőttek, festő ecsetjére kíváncsozó témának. A bőséges vargányatermés fölösét anyánk megtisztította, szeletekre vágta, mi spárgára fűztük és száradni tettük. Ma is érzem a hargitai vargányából készült gombásrizs utolérhetetlenül finom ízét a számban! Néha találtunk hatalmasra nőtt pófeteget is, Pisti boldogan cipelte anyánkhoz a sokszor csaknem gyerekfejnyi gombát. Nagyon szerettük nézni, mint szeleteli anyánk a sajtyszerű gombalabdát, hogy aztán panírozva megsüsse nekünk. Szedtünk korallgombát is, lehet ezt mások nem ezen a néven ismerik, de a gomba ágas-bogas alakja miatt ez az elnevezés nagyon tetszett nekünk.

Én azóta sem találkoztam ilyen fantasztikusan gazdag gombalelőhellyel! És ezt nem csak a megszépítő messzeség láttatja így velem! Mindketten ott és akkor kezdtük meg felismerni az ehető-, és a mérges gombákat, ott, és akkor kezdődött egész életünket végigkísérő *havas* imádatunk.

A gombaszedés élményével csak az Úz Bence szálló udvarán folyó erecskében való pancsolás vetekedett! A kicsike, de a terep lejtése miatt eléggé sebes sodrású víz hideg volt, mint a jég, de ez nem gátolt meg minket abban, hogy ha sokszor kékre fagyva is, de boldogan játszadozzunk benne. A legjobb játékunk az volt, hogy felváltva küldtünk egymásnak hajókat. A soros küldő kiáltott egyet, mintegy jelezve a játék kezdetét, elindította a kis papírhajót, vagy falevelet, ágascskát, mikor mi volt kéznél, a másik pedig lennebb várta a küldeményt. Mikor az megérkezett, és persze sikerült kifogni

is, a kifogó hatalmas kurjantással jelezte ezt. Aztán szerepet cserélünk. Soha nem tudtuk elunni ezt a hajóeregetős, várakozós, kifogós játékot!

Lassan beállt az ősz, és mi még mindig a Hargitán voltunk. Lehullott az első hó, elindultak a medvék, egyik éjjel hallottuk egy megtámadott ló keserves nyerítését. Egy hideg, esős délután ültünk bent a szobánkban, az emeletes ágyainkról kinézve énekeltünk, többek között Erdélyi Mihály megzenésített versét:

*Országúton hosszú a jegenyesor, hosszú a jegenyesor hazáig,
Csizmám talpa százszor is lekopik, hej, százszor is lekopik, hej
odáig.*

*Nincsen pénzem a vonatra, az sincs, aki haza hozatna,
Fáradt lábam estére hazatalál, nem messze van ide Kolozsvár.*

És nagyon átéreztük a dalt, hiszen nekünk sem volt pénzünk vonatra, s csak reméltük, hogy az a *valaki* majd haza hozatna. Viszont Kolozsvár, a nótában foglaltakkal ellentétben nagyon is messze volt. Azóta, ahányszor hallom ezt a dalt, kivétel nélkül mindig megjelenik előttem a hargitai esőáztatta fenyves gyönyörű, de számunkra akkor eléggé lehangoló képe.

Végül megérkezett édesapám, az idő már annyira késő ősziestre fordult, hogy a fürdőn már senki nem volt, aki elvállalta volna Csíkszeredára szállításunkat, ahol a kolozsvári vonatra ülhattünk. Apám fa rudakból kis szekérfélét kötöztött össze, kereket is faragott hozzá, csak szeg nem volt, amivel azokat a tengelyhez erősíthette volna. Így ahogy mentünk, mindegyre kiestek a kerekek, csupa kínlódás volt az út. Szerencsére a Tolvajos tetőig kibírta a jármű, ott felkérleztünk egy teherautóra, az levitt Csíkszeredáig. Éhesek voltunk, fáradtak, Székelykocsárdon még jutott a pénzből egy-egy főtt kukoricára, azzal aztán elvöltünk hazáig.

CSENDKIRÁLYNŐ BIRODALMA

Kisgyerek koromban sokat betegeskedtem. Garat-, és orr-manduláim gyakran begyulladtak, nem tudtam nyelni, lélegzeni. Szüleim hűségesen ápoltak, de lassacskán ráuntak arra, hogy bármilyen programot terveztek, azokat rendre felborította az én többnyire a munkaszünettel járó ünnepekre időzített betegségem. Anyám a Monostor úti előkelő magánklinika tulajdonosához, egyben főorvosához fordult tanácsért.

Mátyás Mátyás Kolozsvár nagyhírű szülész/nőgyógyász szakorvosa, annak idején anyai nagymamámnak volt udvarlója. Nem vette zokon, hogy nagymamám máshoz ment férjhez, jó barátok maradtak, lassan barátja lett az egész családnak, és az idők folyamán amolyan egészségügyi tanácsadójukká vált. Így magyarázható, szüleim miért hozzá fordultak tanácsért az én esetemben, szakterületől oly távol eső problémával is. Megbeszélték a vizsgálat időpontját, szépen felöltöztettek, és tettük tiszteletünket. Mátyás Mátyás megvizsgált, hümmögött egy sort, majd azt mondta:

– Hát kedveseim, ezeket a mandulákat sürgősen ki kell dobni.

Szüleim érdeklődtek, mennyire sürgős az operáció, mikorra tervezzék?

– Hogy-hogy mikorra? Semmikorra! Most azonnal megcsináljuk!

Szüleim összenéztek, egyikük sem mert nemet mondani, nem merték a rájuk tukmált segítséget visszautasítani azzal, hogy köszönik szépen, de inkább egy gégeszakorvosra bíznák gyerekük operálását. Mindenféle előzetes vérvétel, ellenőrzés mellőzésével ott helyben lefoglak. Hárman, mert nem voltam hajlandó jó gyerek módjára szót fogadó báránykaként engedelmeskedni, és úgy látszik volt bennem némi erőtartálék is. A Főorvos úr elvégezte a műtétet. Régideje már ennek, de azóta is, akárhány gégesz belepillant a torkomba, elszörnyülködik.

A *szakszerű* operáció után elég sokáig kornyadoztam, ráadásul az orranduláim röpke idő alatt visszanőttek. Osváth doktor, marosvásárhelyi országos hírű specialista műtött meg újra. Sikeresen. Utókezelésre a kolozsvári Református Kórházba utalt. A kezelés nem volt fájdalmas, csak kellemetlen, és kissé hosszadalmas. Három héten keresztül, naponta megjelentünk a klinikán, ahol egy gumilabdában végződő készülékkel befűjtak az orromba – miközben azt kellett mondanom: mamma, mamma. A kezelés kezdetekor az orvos megdicséért fegyelmezett magatartásomért, és hogy jobb kedvre hangoljon, megmutatott egy ládányi, nyüzsgő tengerimalacot.

– Nézd kislányom, ha ügyesen végigcsinárod a kezelést, választhatsz magadnak egy tengerimalacot – biztatott kedvesen.

Azon imádkoztam, az orvos valahogy feledkezzen meg az ígéretéről, mert a kezeléssel nem volt semmi bajom, a kecsegtetéstől viszont lett, mert borzasztóan irtóztam a nyüzsgő, bűdös társaságtól. Szerencsére, az orvosnak nem jutott többé eszébe nemes, ajándékozó szándéka.

A kezelés bizonyos megkötöttségekkel járt: a befűjást követően egy ideig nem volt szabad beszélnem. Kisgyerekek megtiltani a beszédet nagyon nehéz. Apám ügyesen oldotta meg a feladatot. A városban mi mindig gyalog közlekedtünk, a kórház jó félórányi járásra volt a házunktól. Mikor elindultunk a legelső kezelésre, apám elkezdett mesélni a Csendkirálynő birodalmáról. Csodálatos hely volt az! Csuda dolgok történtek ott nap, mint nap! Aki csak hall a birodalomról – mesélte apám –, mind oda kívánczik. Persze a felnőttek hiába vágyakoznak, belépni oda csak gyerekeknek lehet. De azok is csak akkor tehetik, ha kiállják a szigorú próbát: legalább egy fél órán keresztül hallgatniuk kell. Annyira csábító volt Csendkirályné birodalma, hogy hősiesen kijelentettem, rendben van, vállalom a próbát! De bármennyire is szerettem volna eljutni oda, még csak a közelébe sem kerülhettem! Apám minden nap újabb és újabb érdekes, csábos történetet mesélt erről a csudahelyről, ám ravaszul mindig úgy intézte, hogy én megfeledkezzem a hallgatási fogadalmamról és a határidő lejárta előtt megszólaljak.

Mire lassacskán lejárt a háromhetes kezelési idő, én ráébredtem, hogy a Csendbirodalom alkalmassági próbáján bizony elbuktam. Apám azzal vigasztalt az elmaradt lehetőségért, hogy megmagyarázta, ne búsuljak, mert tulajdonképpen nem is éri meg a sok

szépség, csudálatosság látványa, hiszen egyedül kellene oda men-
nem. Az öcsikém még úgy-e túl kicsi, nem vihetném magammal, a
felőtteknek meg tilos oda a belépés! És a világ legszebb, legérde-
kesebb helyén sem nagy boldogság az egyedüllét! Ebben maradtunk.

Mostanában sokszor eszembe jut szegény magányos Csend-
királynő! Mert mióta felnőtt lettem, már egyáltalán nem vagyok
kíváncsi arra, milyen is lehet a birodalma!

ANGYALJÁRÁS

A mi családukban az egyházi ünnepek elsősorban a templomhoz, a templomi szertaráshoz kötődtek. Természetes volt, hogy ilyenkor szépen felöltözzünk, és elmegyünk az istentiszteletre. Hogy az ünnepek tiszteletére a házat, udvart alaposabb kitakarította édesanyám, hogy ünnepi menü és sütemények készültek, az csak mellékes velejárója volt az ünnepnek. Nem ezen volt a hangsúly. Karácsonykor Jézus születését ünnepeltük. Hogy ez alkalommal karácsonyfát és ajándékokat is kaptunk az más dolog volt. Azt az angyal hozta nekünk.

A december amúgy az ajándékozás hónapja volt, hiszen akkor jött a Mikulás is. Őt láttuk élő valójában, igaz, kicsit féltünk tőle, mert tudtuk, jóval Miklós nap előtt már elküldi a krampuszait hallgatózni, leskelődni az ablakunk alá, és az így szerzett információt a Mikulás versbe szedve fejünkre olvassa. Ezért vigyáznunk kellett magaviseletünkre, s mivel a jóra tett nagy fogadalmat nem mindig sikerült betartani, kicsit szorongva vártuk látogatását.

Még óvodába jártam, mikor nagycsoportos lettem, lassan fel-felöltött bennem a kérdés: ki is az, aki december ötödikén eljön hozzánk? Létezik-e igazából a Mikulás, és tényleg az angyal hozza a karácsonyfát? Csak tépelődtem magamban, megkérdezni nem mertem, azt hiszem, félttem a választól. De nem hagyott nyugton a téma, egyszer azért megpendítettem édesanyámnak, hogy az óvodában olyan butaságokat beszélnek, hogy nincs is Mikulás, és angyal sem és, hogy a szülők veszik az ajándékot. Erre anyám azt válaszolta, hogy igen, ez így van, a Mikulás és az angyal csak azokhoz a gyerekekhez jönnek el, akik hisznek bennük. A válaszon nagyon meghökkentem, mert újabb kérdés elé állított: nem tudtam eldönteni, akkor én most hova tartozom? Szerettem volna úgy hinni, mint azelőtt, hogy az angyal jöjjön, mert az sokkal, de sokkal jobb, mert nem kell megköszönni senkinek semmit, csak zavartalanul örülnünk az ajándékoknak. Azt sem tudtam magamban eldönteni,

odafenn tudják-e, hogy én már elkezdtem kételkedni? Mert, ha nem az angyal hozza a karácsonyfát, ajándékokat, hanem a szülők veszik, akkor bajban leszek, mert tudtam, hogy kevés a pénzünk, az üzletekben nincsen áru, hisz naponta hallottam a felnőtteket panaszkodni emiatt. Kezdtem magam úgy érezni, mint aki *két szék közt a pad alá esett*.

Karácsonyra készülődtünk. Nagyon figyeltem, lestem a *jeleket*. Szüleim úgy viselkedtek, mintha semmit sem vennének észre gondjaimból. Édesanyánk megfőzte az ünnepi vacsorát, készültünk az esti istentiszteletre, de semmi olyant nem vettem észre, ami arra utalt volna, hogy valami meglepetés is készülődik, még nyomát sem láttam karácsonyfának, vagy ajándécsomagnak. Elindultunk a templomba, anyánk zárta be a ház ajtaját és a kaput; a kulcsokat eltette. Apám a kapuban elköszönt tőlünk, azt mondta, előbb elmegy a hűgához, leadni a tejeseményt. Ez teljesen érthető és megszokott dolog volt, a tejesember mindig a nagynénémnél hagyta a nekünk szánt tejet is, édesapám munkából jövet mindig bement érte. Anyánk a kapuban apánknak átadta a tejeskendért, azzal búcsúztunk tőle, hogy majd a templomban találkozunk.

Akkoriban még úgy volt, hogy a férfiak a templom jobb oldali padjaiban ültek, a bal oldalin a nők. Az öcsém három éves volt, eléggé unta a szertartást, azzal szórakozott, hogy anyánk lábáról hol lehúzta, hol visszahúzta a cipőt. Mikor ezt is elunta, gondolt egyet, és elindult a fél cipővel, sétálgatott a templomban. Mikor egy kissé több ideig elmaradt, anyánk szólt, keressem meg és vezessem vissza. Hamar rátaláltam, a férfipadsor mellett állt. Akkor vettem észre, hogy már apánk is megérkezett. Boldogan jelentettem anyámnak, ő azt válaszolta, hogy tudja, már elég régen megérkezett, látta.

Istentisztelet után haza sétáltunk. Nagyon izgultam, vajon mi vár ránk otthon. Keservesen csalódtam, mert minden úgy nézett ki, ahogyan hagytuk. Öcsémrel végigrohantunk a házon, de semmit sem találtunk: se karácsonyfa, sem ajándék nem várt bennünket. Szüleink teljesen hétköznapi módon viselkedtek: apánk kiment a fásszínbe tűzifáért, anyánk odatette melegedni a vacsorát, bement a hálósobában megvetni az ágynakat, majd vacsorához terített a konyhában. Öcsémnek toalettre kellett mennie. Fürdősobánk a nappaliból nyílt, bekísértem, megálltam a fürdősoba ajtajában, és kicsit félve figyeltem a sötét hálósoba felé. Nagyon-nagyon

szomorú voltam, magamat okoltam, hogy lám, így járnak az olyan gyerekek, akik nem hisznek. Amint ott szomorkodtam, egyszerre csak úgy vettem észre, hogy a hálósobai tükörben, melyre oda-láttam, mintha megcsillant volna valami. Félve araszolgattam a hálósoba felé... és akkor megláttam... visszarohtam az öcsémhez és azt visítotam: megjött, megjött... Szegény Pisti, úgy, ahogy volt rohant utánam, majd hasra esett a nadrájában!

És ott állt a karácsonyfa, rengeteg játékkal alatta. Nem tudtam magamnak megmagyarázni, hogyan és mikor került oda, hiszen nem sokkal azelőtt jártuk végig a házat, és akkor semmi nem volt ott. Megjött az angyal, és én kimondhatatlan megkönnyebbülést, és boldogságot éreztem. Sem azelőtt, sem azután nem kaptunk annyi, és számunkra olyan értékes ajándékokat, mint akkor. De talán nem is az ajándékoknak örültem a legjobban. Boldog voltam, hogy hozzánk továbbra is jön az angyal, és nagyon-nagyon hálás voltam a szüleimnek, mert sejtettem, hogy valamilyen módon ők intézték így. Hogy hogyan, azt már csak felnőtt koromban kérdeztem meg édesanyámtól.

Következő évben már iskolás lettem. Karácsony előtti héten üzent nagymamánk, hogy menjünk ki a kolozsvári vasútállomásra, mert csomagot küld egy emberrel. Fiatalabbik nagybátyámmal, Gyszi bácsival gyalogoltunk ki az állomásra. A hosszú úton volt időnk mindenféléről beszélgetni. Szerettem vele beszélgetni, szerettem, ahogyan kérdezett, és éreztem, érdeklő is a válaszem. Beszélgetésünk alatt lassan-lassan olyan bizalmas légkör alakult ki közöttünk, hogy elhatároztam, megbeszélem vele iskolás korom óta újra felébredt kételyeimet.

– Gyszi bácsi mit gondol, vajon tényleg létezik, igazából van karácsonyi angyal?

– Angyal???? – nézett rám. – Hát már hogyan létezne angyal! Csak a legtöbb ember más néven ismeri.

– Miért, van több neve is? – kérdeztem feléledő reménnyel.

– Persze, hogy van. – Gyszi bácsi megállt, kutatón nézett szorongó várakozással teli arcomba.

– Várj, megmagyarázom. Úgy-e neked két keresztnév van: Ildikó és Irma. Az Ildikó nevedet azok közül akiket te ismersz, mindenki ismeri. Az Irma nevedet viszont kevesen, azt hiszem, csak a család. Így van ez az angyallal is. Mi szerencsések vagyunk, mert ismerjük mind a két nevét. Karácsonyi angyként is, meg úgy is,

ahogyan a legtöbb ember nevezi: *SZERETET*. Érted most már? *VAN ANGYAL*! És mindegy, milyen néven nevezzük. Csak azt fontos tudni minden gyereknek, és talán sok felnőttnek is, hogy a karácsonyfát, és alája az ajándékokat, mindig és mindenhol az *ANGYALI SZERETET* teszi!

SZERETETVENDÉGSÉG

Közvetlenül a háború után, 1945-ben apámat félállásban segédlelkésznek nevezték ki a kolozsvári Hídelve Református Egyházkerületbe, Bíró Mózes lelkész mellé. A *Ferencz József*, jelenleg Horea úti Református templom, és Parókia volt az egyházkerület központja, az *Írisz telep*, a *Kerekdomb* és *Kardos falva* városnegyedek református gyülekezetei tartoztak hozzá. Mindhárom városnegyedben imaházakban tartották az Istentiszteleteket, templomok azon a területen még nem épültek akkoriban.

Lelkészi elfoglaltsága mellett apám, szintén fél állásban, vallást és filozófiát tanított a Kolozsvár hajdani katolikus leánynevelő intézetében, a Mariánumban, és a Református Fiúgimnáziumban.

Apás gyerek voltam, ahova csak lehetett elkísértem apámat. Még most is örvendek annak, hogy minden ünnepségre, összejövetelre, rendezvényre vele tarthattam. Gyönyörű volt a Mariánum! A lépcsőket, folyosókat szépen karbantartott szőnyegek borították, az ablakokban virágok, a folyosók falain a katolikus egyház nevezetes személyiségeinek képei. Csend, rend, nyugalom jellemezte az egész iskolát. Felejthetetlen emlékem a Mariánumban rendezett Mikulás ünnepség, főleg azért, mert kaptam egy rollert a Mikulástól! Apámat szerették tanítványai. Rám is sokan emlékeztek, a valamikori Kolozsváron gyakran találkoztam néhányukkal.

(A hajdani Mariánum épületében jelenleg a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkaara működik. Mikor államosították az iskolát és beköltöztették az egyetemet, az új vezetőség, felsőbb utasításra kirámolta az épületet. Az összes képet, egyházi vonatkozású dísz tárgyat, könyvet máglyán elégették. Akik tudtak volna, sem mertek megmenteni a pusztulásra ítélt tárgyakból egy darabot sem, az új személyzet ugrásra készen várta, hogy besúghassa az elkövetőt a hatóságoknak. A besúgásért dicséret, esetleg anyagi juttatás járt, a szent tárgyakat menteni próbáló börtönbe, vagy kényszermunkára, Duna csatornához került.)

Apám lelkészként főleg az íriszi és a kerekdombi, kardosfalvi gyülekezetekben tevékenykedett. A különböző egyházi ünnepek alkalmával rendezett összejöveteleken, – melyekre még most, ennyi év után is szívesen emlékezem –, családunk is részt vett. Az Írisz telepen a kis imaházhoz tartozó kertben apám, Réman Jenő gondnok és a többi presbiter segítségével gyakran szervezett szeretetvendégséggel egybekötött műsoros délutánokat, melyekre rendre meghívták a kolozsvári magyar színház művészeit. (Réman Jenő családja és szüleim között meleg baráti viszony alakult ki, legfiatalabb fiúkat szüleim tartották keresztvíz alá. Gyermekkoromban sokszor jártam náluk, nagy méhészetük volt, tőlük vásároltuk a biztosítottan tiszta, finom mézet).

Az összejöveteleken a művészek kis jeleneteket adtak elő, szavaltak, énekeltek, mókáztak. Nem csak a közönség, ők maguk is élvezték a produkciót. Fellépésükért nem kaptak pénzt, azzal nem is értek volna sokat abban az inflációs, gazdaságilag bizonytalan időkből. Többet ért az, hogy számukra a hívek rengeteg élelmiszert adtak össze, ez sokat segített a majdnem nyomorgó együttes tagjain. Az íriszi rendezvényeken ismertem meg Kolozsvár akkori hírességeit: Poór Lilit, Senkálzky Endrét, Imrédi Gézát, Flóra Jenőt, és az örök nevetetőt, Csóka Józsefet, a kolozsváriak Csóka bácsiját.

Az előadások után a közönség élvezhette a különféle népi, vásári játékokat, viadalokat: volt ott zsákbán futás, perecedobás, lepényevés, kacsasorsolás (élő, egy dézsában úszkáló kacsza nyakára kellett rádobni egy vékony fakarikát), ezekre emlékezem. Este közös vacsorával, majd tábortűz melletti énekléssel zárult az összejövetel. Ilyen alkalmakkor tanultam meg sok olyan éneket, melyek mind dallamukkal, mind szövegük tartalmával elbűvölték szépre, jóra könnyen nyíló lelkemet. Egy itt tanult, és az eltelt évtizedek alatt elfeledettnek hitt éneket egy álmom kapcsán sikerült felelevenítenem, és ez nem mindennapi megnyugtató, boldog érzéseket ébresztett fel bennem. Az *Üzenet* című fejezetben írtam meg a történetét.

Az *Élő Könyvek* sorozatban 1936-ban megjelent *Zengjen hálaének* című énekeskönyvben találtam rá ezekre a rég tanult énekekre. A könyv előszavát Imre Lajos, a kolozsvári Református Teológia nagyhírű professzora, a vallásos nevelés pártolója írta. Úgy érzem, egyik írásából kölcsönzött kis idézet megmagyarázza ezen énekek lélekerősítő hatását:

Így élnek ezek az énekek azok lelkében, akik valaha, konferenciákon, az Isten Igéje köré gyűlve, vagy magányosan, az élet súlyos harcaiban énekelték őket és erőt merítettek belőlük. Így éljenek azok lelkében, akik ezután fogják énekelni őket... s legyen áldás mindenütt, ahová ezek az énekek szállnak, hirdetve Istenben való békességet, engedelmességet és erőt.

Nehéz leírni ezeknek a hajdani összejöveteleknek a hangulatát! Az eltelt háborús évek, a nagypolitika magyarok számára kedvezőtlen játszmáinak következményei, és a létbizonytalanság által nyomasztott emberek, egy-egy ilyen összejövetelből igenis erőt merítettek! Hittel és bizalommal néztek a holnap megpróbáltatásai elé. Lehet, banálisnak tűnik, de a csüggedőknek lelki vigaszul megmaradt az együtt énekelt dal:

*Ha szívem néha elszorul, rossz kedvnek árnya rám borul, s talán egész csekély az ok, kár, hogy rágondolok.
Szólok hamar, a bűt feledd, keress magadnak új szívét, mert rossz kedélyt, s a búsulást az ördög adja lásd.
S az Úr Jézus eszembe jut, ki mindig vigasztalni tud, és szól, míg Húsvét fénye kel: Miért csüggedtek el?
S ez bennem egy kis dalt fakaszt, halkan dúdolni kezdem azt, míg áttör bűn és bánaton, s harsogva zeng dalom.
S a hang, amint jobban dagad, az Úr mélyebben megragad, s ott van vele szívemben már a fényes napsugár.
Így hát, ha bűra vón okom, Jézust dalolva elfogom, boldog szív, mely nem ejt panaszt, dallal kiűzi azt.*

SZENTJÁNOSBOGARAK

Nagyvárad és Kolozsvár között nagyjából félúton elterülő Bánffyhunyadiútól észak-keletre fekszik a kalotaszegi vidék egyik gyöngyszeme, Sztána. A falu gépkocsival Zsobok felől döngölt földúton közelíthető meg, ha vonattal utazunk, fel kell készülni jó négy kilométernyi gyalogolásra, ennyire fekszik a falu a vasútállomástól. A gyönyörű vidéket annak idején a magyar filmipar is felfedezte, az 1940-es évek elején itt forgatták a *Kalotaszegi Madonnát*, a kolozsvári születésű Széfeddin Sefket Tibor, (más néven Sefket Bej) filmjét, Rodriguez Endre rendezésében, Sárdy János népszerű énekes főszereplésével. Maga a forgatás ténye, majd az elkészült film jó reklámja lett ennek a vidéknek. A közeli Sztánát már nem csak a természetbarátok látogatták, divatba jött a középosztály, valamint az egyszerű polgárok között is.

Már az én gyerekkoromban nagylombú öreg fákkal kerített sztánai vasútállomás és környéke, amolyan *békebeli* üdülőhely benyomását keltette, mint ahogyan az is volt. Az állomás mögött, a vasúti sínekkel párhuzamos út mentén a vasúti munkások egykori barakkjai helyén 1900-tól nyaralótelep alakult ki, néhány módos kolozsvári és bánffyhunyadi polgár szép villákat építtetett itt. Az állomástól a vasút nagy ívben kanyarodik a hegybe vájt alagút felé. Ezt az alagutat – és az állítólag abból nyíló katonai fegyverraktárt – akkor, közvetlenül a második világháború után, még katonaság őrizte, a laktanya ott volt közvetlenül a vasút mellett. Elégge félelmetes érzés volt a fegyveres örök sorfála mellett elhaladni nappal is, sötétedés után meg egyenesen veszélyes is. A nagy kanyar körívének legmélyebb pontjánál a gyalogút elvált a vasúttól, balra, az ott magasodó Csigadombnak tartott. A gyalogút mentén a villasor Kós Károly, a híres erdélyi író és építész tervei szerint épült három házzal, a Varjúvárral, a Szentimrei villával és a Varjúutanyával folytatódott. Az eredetileg hétvégi háznak, nyaralónak tervezett Varjúvár 1910-ben épült fel, 1925-ben kibővítették és a Kós család

állandó lakhelye lett. E fölött, a Csigadombon épült fel a Szentimrei villa és a Varjútanya, melyet Kós alkotóhelyként használt. A gyönyörű nyaralótelepet 1944 október 16. és 20. között a kalotánádasiak (Nadasu) módszeresen kifosztották, a Varjútanyát teljesen tönkretették.

Szentimrei Jenő, irodalomszervező, újságíró, író és költő tulajdonában lévő villában (mely emlékezetemben repkénnyel borított vadregényes ház, jelenleg a Szentimrei Alapítvány *Riszeg Vendég-ház* néven turista szálláshelyként működte), sok kolozsvári művész megfordult. Ebben a villában bérelt ki anyám egy szobát 1949-ben, kedves tanítványa, Sárossi Júlia színésznő segítségével, és így történt, hogy abban az évben Sztánán nyaraltunk. Ez volt az első találkozásom ezzel a csodaszép kalotaszegi vidékkel, mely nyugalmat, kikapcsolódást kínált az erre vágóknak.

Anyámmal délutánonként lesétáltunk az állomásra, *vonatot várni*, ugyanúgy, ahogyan a többi nyaraló is tette. Az állomás ilyenkor amolyan alkalmi kaszinóként szolgált. Míg befutott a kolozsvári, majd a váradi vonat, az üdülő közönség ismerkedett, barátkozott egymással, a távozóktól elbúcsúztak, megnézegették az újonnan érkezőket, kicsit pletykálgodtak. Mikor besötétedett, csapatosan visszasétáltunk a villákba. A vasúti fények – a mindenféle figyelmeztető, jelző lámpák meg a ritkásan felállított villanyoszlopok – segítettek eligazodni, nehogy betévedjünk a katonasággal védett, tiltott területre.

A kellemes meleg nyári napokon rendre bejártuk az említett film forgatásának helyszínét. Néha nagyobb társasággal, de többnyire csak anyánkkal, és én lelkesen énekelttem vele a film híres betét-dalát.

*Elpihent a nagyvilág, elpihent a lomb / Kint a réten
valahol kondul egy kolomp / Egy magányos vadgalamb
hív egy gerlicét / Hajladozó rózsafán sírja énekét /*

*Hej! Rózsalevél, felkap a szél / messzi sodor innét /
Rózsalevél, egy sort vigyél / Rózsámnak üzennék / Vidd el
szívem vágját / hozd vissza az álmát, rózsalevél / felkap a
szél, talán sosem látlak.*

*Csendesen leszáll az est, lelkem messze jár / fenn az égen
millió szentjánosbogár / Hegedül most minden ág és a
csend zenél / hajladozó rózsafán halkan sír a szél / Hej!
Rózsalevél, felkap a szél.....*

Gyerekkorunkban anyánk sokat zongorázott, énekelt nekünk. Az énekeket elsősorban kellemes dallamukért tanultam el tőle. De ennek a Sárdy-dalnak inkább a szövege fogott meg. Hiszen itt Sztánán, a *helyszínen*, a szél a szemünk láttára kaphatta el a domboldalakon tömegesen virító vadrózsabokrokról a dalbeli a rózsa levelét, és a vadgalambok is fülünk hallatára burukkolták szorgalmasan búsnak hangzó dalukat. A második versszakban felbukkanó *millió szentjánosbogár* meg egyértelműen a sztánai csillagos égre mutatott. Mert ha van Nagymedve, Kismedve, Göncölszekér meg Fiasztúk, miért ne lehetne Szentjánosbogár elnevezésű csillagkép is? Milyen nagy volt a meglepetésem, mikor kiderült, hogy szentjánosbogarak igazából is léteznek! Ennek felfedezésnek az okán történt, hogy számomra sztánai tartózkodásunk legérdekesebb élménye tulajdonképpen ehhez a dalhoz, és a benne szereplő bogarakhoz kapcsolódik.

Egyik vasárnap a nyaralók testületileg elhatározták, hogy belátogatnak a fáluba. Hazafelé menet a jókedvű társaság rábeszélte anyánkat, hogy ne a megszokott úton térjünk a szállásunkra, hanem tartsunk velük a némileg hosszabb úton, mely az erdőn vezetett keresztül, és sokkal szebb volt, mint a vasút melletti. Mikor útnak indultunk, már szürkülődött, mire a fák közé értünk, már kimondottan sötét lett. És ahogy mind bennebb haladtunk az erdőben, egyre sötétebb lett. Elcsendesedve, fáradtan botorkáltunk, mi gyerekek kicsit riadtan is, mikor az egyik útszéli bokor felől felvillant egy kis zöld fény. Milyen érdekes – gondoltam –, ez egy nagyon pirinyó kis lámpa lehet. Zöld – tehát szabadot jelez. De itt az erdőben minek, kinek, miért? Túl alacsonyan is volt ahhoz, hogy értelme lett volna a jelzésnek. Már éppen meg akartam kérdezni anyánkat, vajon mit jelez az a kicsi lámpa, mikor, mintegy varázsütésre egymás után gyúltak fel a hasonló kis fények. És össze-vissza, rendszertelenül: az egyik majdnem a földön, a másik a bokor hegyén, a bokrok ágain szétszórva! Rengeteg! Egy millió! Káprázatos volt! Elbűvölve kérdeztem: – Mi ez? – Szentjánosbogarak – felelte anyám. Azonnal meg szerettem volna nézni közelről is ezeket az élő kis lámpásokat, de ahogy az

öcsémmel a bokrok felé csörtettünk, a lámpácskák egymás után ki-aludtak. Anyánk intésére csendben maradtunk, mozdulatlanul vártunk, hátha meggondolják magukat a kis valamik és újra fényleni kezdenek. Nem kellett sokáig várni. Közelebbi, és alapos tanulmányozás végett megpróbáltunk összeszedni egy párat. Egy üres gyufaskatulyába gyűjtöttük össze a puha potrohú, lapos kis bogarakat, mikor szállásunkra értünk, anyánk tanácsára egy picit megnyitottuk a dobozt, hogy levegőhöz jussanak, és kitettük a nyitott ablakba. Éjjel arra ébredtünk, hogy az ablakkeret kísérteties, erős zöld fénnel világít. A bogaraknak sikerült megszökni, és elárasztották az ablakot is keretező repkény ágait, leveleit. Annyira erős volt a fényük, hogy kénytelenek voltunk összeszedni őket, anyánk pedig levitte a kertbe és szélnek eresztette valamennyit. Szóval nem éppen szélnek, mert szárnyuk az nem volt, de eleresztette őket, menjenek Isten hírével. Azért a kíváncsiság hajtott minket, szerettük volna nappali fényben is látni ezeket a kis lámpás bogarakat, de hiába kutattunk utánuk, nem leltünk rájuk. Este azonban boldogan fedeztük fel, hogy nem mentek el, ott vannak a kertben, és világítanak nekünk. Sztánai tartózkodásunk esti programja ezzel megoldódott. Alig vártuk, hogy besötétedjen, hogy öcsémmel egymással versenyezve számba vehessük a kert szentjánosbogár-állományát! Felosztottuk egymás közt a bokrokat, és versenyeztünk, melyikünk bogarai világítanak fényesebben! Szerettünk volna hazavinni belőlük, de anyánk nem engedte, azt mondta, nem tudhatjuk, jól éreznék-e magukat az idegen környezetben. Vígasztalt, majd jövőre újra láthatunk szentjánosbogarak-szolgáltatta díszvilágítást.

Abban biztos vagyok, hogy a dal szövegírója is (Széfeddin Sefket Tibor) Sztánán-jártakor ihletődött meg, egy ugyanilyen népes szentjánosbogár találkozón. Én soha többé nem láttam hasonlót. Gyakran kirándultam azóta, sok kellemes esti sétán kerestem a hajdani szentjánosbogaras nyáresték hangulatát. Most már tudom, hiába keresem, nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy valakinek hasonló élményben legyen része. Mi éppen jókor jártunk arra, hogy még lássuk ezt a csodát, mert mint olvasom, egyre kevesebb a szentjánosbogár! A levegő szennyezettsége, az életterük megváltozása miatt kipusztulóban van ez a nagyon hasznos, érdekes bogár. És ha újra hallom a Sárdy-dalt, már tényleg csak az égen kereshetem azt a millió szentjánosbogarat.

Képeslap a sztánai Csigadombról

(Részletek Szentimrei Jenő sztánai ihletődésű verséből)

Nagyon nyíltkék az ég itt,
Dombok és tölgyesek,
S a tölgyek dombos lombján,
Harsány szajkó fecseg.
Fű közt kéken csilingel
Millió kis harang,
Imát hadar a csöndben
Az ér a sás alatt.

Csöndtemplom ez. Szent hússel
Szívet borogató.
Alig türemlő fodrú,
Nyugalmas, tiszta tó.
Bogár-, s madárvilágban
Örökös lagzi áll
S örök tor. Ölyvszárnyakon
Kereng fönn a halál.

.....

Így él örök jelenben
Örök jövő és múlt.
A perc a sűrű csendben
Örökúj dalra gyújt.
Nagyon nyíltkék az ég itt,
Nagyon szelíd a csend.
Nagyon kicsiny az ember,
De ember, idefent.

ÚTTÖRŐK

Nehéz elhinni manapság, hogy Európa keleti blokkjának államaiban 30 évvel ezelőtt mind a munkahét mind a tanítási idő hat napos volt. Csak a vasárnap volt szabad – ha az volt egyáltalán. Iskolás koromban a felsőbb állami szervek előszeretettel találtak ki mindenféle hétféle tevékenységet a számunkra. Különösen egyházi ünnepekkor, még ha vakáción voltunk is, kötelező volt bemenni az iskolába, és egy bizonyos időt eltölteni ott. Az alsóbb osztályokban többnyire pionírtalálkozó, köri foglalkozások, közmunka töltötte ki az önkéntesnek nevezett, de tulajdonképpen kötelező vasárnapi programot.

Hogy kik is voltak a pionírok, magyarul úttörők, arra a legegyszerűbb magyarázat az lenne, hogy kommunista cserkészek. A magyarázat egyszerű, de sántít, mert a pionírok is egyenruhát viseltek ugyan, mint a cserkészek, (annyi különbséggel, hogy a lányok sötétkéék rakott szoknyát, a fiúk sötétkéék pantallót, fehér blúzzal, a nyakba pedig háromszögletű piros selyemkendőt, egy bizonyos módon megkötve), viszont kevés olyan közös foglalkozásuk volt, melyek értelmessé, és a mai napig is vonzóvá teszik a cserkészmozgalmat. A pionírszervezet alapításának célját, okát nehéz meghatározni. Ahogy én emlékszem, többnyire a kommunista eszmék népszerűsítése, az ország *nagyszerű* vezetőinek minél gyakoribb éltetésében merült ki fő tevékenységük. És a szervezet által a hatóságoknak sokkal könnyebb volt ellenőrizni a diákságot, azok gondolkodásmódját sikeresebben terelhették az általuk helyesnek vélt irányba. Az én gyerekkoromban csak jó magaviseletű, jól tanuló (később inkább a *jó származásra* fektették a hangsúlyt) gyerek lehetett pionír, a szervezet tagjának lenni eleinte kiváltságot jelentett. Harmadik elemista, illetve kilenc éves koromban avattak, felavatásom után minden alkalmat megragadtam, hogy a belvárosba mehessek, ahol több esélyem volt arra, hogy *kollégákkal*, más úttörőkkel találkozhassek és homlokom fölé ferdén felemelt kézzel *vidáman*

köszönt a pionír köszöntéssel üdvözljük egymást. Így, magyarul, hiszen a hatvanas évek derekáig Kolozsváron még igen ritkán lehetett román szót hallani.

Nem tudom, pontosan mikor alapították meg ezt a szervezetet. Mostanában divat úgy emlékezni, mintha már akkor tudta volna minden gyerek, hogy a kommunista rendszer rossz, és szégyellni való dolog valamelyik szervezetének tagja lenni. Ez egyáltalán nem így volt. A gyermekek számára nagyon megtisztelő, felemelő érzés volt kiválasztottnak lenni! Azt hiszem, még szüleink is másképpen gondolkoztak akkor. Hogy tulajdonképpen hogyan vélekedtek a különböző szervezetekről, akkor még nem nagyon tudtam. A polgári középosztály egyfajta várakozási álláspontot követett. Legalább is úgy gondolom én, hiszen arra határozottan emlékszem, hogy szüleink és egyáltalán a felnőttek – legalább is a mi családukban – nem nagyon osztották meg gondolataikat, gondjaitukat gyerekeikkel. Sokszor hallottuk a felnőttek beszélgetésébe beleszúrt figyelmeztető mondatot: ez nem tartozik a gyerekre, vagy – kérlek, ne a gyerekek előtt! Ha még óvatosabbak voltak, akkor románul vagy németül hangzott el az egymást figyelmeztető mondat: – nu în fața copilului – Nicht aber kind! Úgy vélem, valami önvédelmi rendszer része volt ez is, hiszen az *éber* karhatalom sokszor a gyerekek elszólásaiból informálódott a család politikai állásfoglalásáról. És akkoriban az államhatalom könnyen osztogatta a vonatjegyet a rebelliseknek, klerikálisoknak, a régi középosztály, vagy nemesi rendhez tartozóknak, kellett a sok ingyen munkaerő a Duna csatorna munkálataihoz!

Minden nagyobb településen működött egy úgynevezett Pionír Ház. Kolozsvárott az Erzsébet úton egy szép emeletes villát sajátított ki az állam erre a célra. Itt működtek a különböző szakkörök: bélyeggyűjtő, sakk, rajz, természetbúvár, repülőmodellező, rádiós, kézimunka, kémia, ének, stb. Ezen kívül voltak még sportszakkörök sí, korcsolya, az atlétika különböző ágai is vonzották a lelkes gyerekeket, és a különböző labdajátékok, a kézilabda, kosárlabda, röplabda, labdarúgás. A szakkörökben komoly munka folyt.

Szeretném megemlíteni, hogy a különböző iskolai, úttörő, vagy sportfoglalkozásokra a gyerekek legtöbbször felnőtt kísérettel, egyedül ment. Nagyon kevés olyan gyerek volt, akit szülei vagy egyáltalán valaki elkísért. Bizonyára akkor is voltak rossz emberek, pedofilek, de a járó-kelők védelmezőn odafigyeltek a gyerekekre.

Ügyeltek a gyerekek helyes magaviseletére, én nem is emlékszem olyan esetre, hogy egy felnőtt szó nélkül elment volna egy (horribile dictu) káromkodó, verekedő gyerek mellett, mint ahogyan manapság tapasztalom lépten-nyomon. És a gyerekekben volt bizalom és tisztelet a felnőttek iránt!

Gyalu 1957:
instruktorok szabadidőben

(Ezt a, mondhatni ösztönös odafigyelést az ötvenes évek vége felé az államvezetés úgymond intézményesítette. Az iskolákban bevezették a kötelező karszám-viselést. Az iskolások karszámot kaptak, melyen fel volt tüntetve iskolájuk neve és a saját sorszámuk. A figyelmes felnőtt leolvasta a rendetlenkedő gyerek számát, betelefonált az iskolába, az iskola meg intézkedett. Minden tanulónak volt egy ellenőrző könyvecskéje, melybe a tanítók, szaktanárok bevezették a feladott lecke kikérdezésekor kapott érdemjegyet, ennek tudomásulvételét a szülő saját aláírásával igazolta. Ide írták be azt is, ha a tanulónak a magaviseletével volt probléma, ez volt az

ügynevezett intő. Többszöri intés komoly következményekkel járt: a tanulót meghatározott időre kicsapták az iskolából. Ez a büntetésből kapott eltiltás, a rendbontás súlyosságától függően lehetett három nap, vagy egy hét is. De mindenképpen a magaviseleti érdemjegyének levonásával járt. A magaviseleti jegy pedig meghatározhatta a gyerek jövőjének alakulását. Például nem felvételizhetett a gimnáziumba, vagy az egyetemre).

Hiába kutatok emlékeim között, bizony semmi érdekes, érdemleges dolog nem jut eszembe pionír-múltamból. Talán egy, illetve többszöri önkéntes munka keltette csalódás. Kolozsvár városába hosszan benyúló Fellegvár-domb tetején ejtőernyős ugrótornyot építettek. A széles és mély alap kiásásából hatalmas földkupac keletkezett. Ennek a nagy tömegű kiásott földnek valahol helyet kellett találni. Nosza, kirendelték az iskolák pionírosztageit egy kis közmunkára. A több alkalommal történő közmunkához több iskolát is beosztottak, így sikerült nekem többször is jelen lenni: egyszer a saját, másszor az apám iskolájának csapatában jeleskedtem. A földet talicskákra raktuk, és eltoltuk a tér erre a célra kijelölt sarkába. A következő iskola az újabb helyről egy másik kijelölt pontra hordta. A következő megint egy másik helyre. Mikor az apám iskolája került sorra, az elhordandó földhalom pontosan az eredeti helyére került vissza. Egy biztos: kevés domb mondhatja el magáról, hogy földjét ennyire alaposan megforgatták! A lelkes munkakedvem nagyon alábbhagyott. És nem értettem az egészet.

Titokban voltam ám úttörő vezető is! Mivel a negyedik elemi végzése után elkerültem Kolozsvárról, és a gligoresti-i, majd ludasi iskoláimban nem igazán jeleskedtem, az úttörő foglalkozásokon semmiféle vezetői posztra nem választottak. Tizenöt éves koromban viszont apámmal részt vettem a Kolozsvár melletti Gyalu községben, a még úgy-ahogy éppen álló kastélyban megrendezett gyerektáboron. Apám mint tanár, én, hogy legyen valami hivatalos alapja is annak, hogy ott vagyok, mint *pionír instruktor*, úttörő-vezető! Több velem egykorú diákkal – ezeket az iskolai úttörőszövetségek nevezték ki a táborba – segítettünk a felnőtteknek rendben tartani a népes gyereksereget. A nappalok jól teltek, az úttörővezető tinicsapat remekül szórakozott. Kellemetlenebb a kényszerű éjszakai szolgálat volt, melyet ugyan senki nem osztott ki ránk, de a kisgyerekek éjszaka rendszerint felébredtek, és végére kérezkodtak. Mivel az

évszázados épületben ilyen luxusnak számító helyiség nem volt, a gyerekeket el kellett kísérni a kastély mellett épült illemhelyre. A bosszantó az volt, hogy a gyerekek rendre ébredtek, alig aludtunk el az egyik kikísérés után, máris hallottuk: – Insztruktor néni, kell pisilni!

SZTÁNAI NYARAK (1948-1954)

Sztána a háború után is megmaradt a kolozsváriak egyik kedvenc kiránduló helyének. Amint megjött a tavasz, melegebbek lettek a napok, a városvezetőség a vasúttal megegyezve kirándulásokat szervezett Sztánára. A nyitott kirándulónvat vasárnap kora reggel indult Kolozsvárról, és késő estére tért vissza. Kellemesek voltak ezek a kirándulások, lehet tévedek, de én úgy emlékszem, csak tartós, jó idő esetén indították a vonatokat. Rengetegen használták ki ezeket a szervezett kirándulási alkalmakat, hiszen a menetjegy nagyon-nagyon olcsó volt. Sztánán a kirándulók sokféle lehetőség között válogathattak. A turisták mozgékonyabb része felgyalogolt a Csiga dombra, Riszegterőre, belátogatott a faluba, a még edzettebb túrázók elgyalogoltak a váralmási várromhoz, a kényelmesebbek meg letelepedtek a domboldalakon. A kolozsvári művészek fellépésével néha még színházi előadást is lehetett látni az alagúthoz közeli dombon felállított kicsi színpadon. A völgyet átszelő hús vizű patakocska partjait a gyerekek tartották megszállva. A patak sekélyisége miatt fürödni nem nagyon lehetett, de pancsolásra kitűnően megfelelt. A lankás dombokon rengeteg rezgőfű, margaréta, árvalányhaj, és sok más mezei virág kínálta magát csokorba szedésre. Éltek is a lehetőséggel sokan, és este, a hazafelé úton jutott a vagonok oldalára is a virágokból. Hadd lássák a népek, kirándulásról jön ez a vonat! A visszaút hangulata merőben különbözött a reggeli álmos, csendes tónustól. Olyan vidám énekszó kísért a szerelvényt, hogy egy népzenei fesztivál elbújhatott volna mögötte! Eddig nem is jutott eszembe, hogy a kirándulásoknak mintha valahogy csak magyar közönsége lett volna! Igaz, a Kolozsvár környéki kirándulásainkon sem találkoztunk soha más ajkúakkal, legfeljebb szászokkal.

A Tanügyi Szakszervezet több éven át nyaraltatta Sztánán a tanügyi dolgozók gyerekeit. Fiúkat, lányokat külön-külön turnusokban. Az államosított villák közül kibéreltek néhányat, vagy hivatal-

ból kapta meg a szakszervezet, azt nem tudom. Egy-egy alkalom talán két hétig tartott. Egymás után két éven keresztül nyaraltam én is a sztánai tanügyi táborban. Nagyon mozgalmas, szórakoztató hely volt ez a tábor, különösen az első, az 1953-as évi. Azon év augusztusában rendezték meg ugyanis Bukarestben a IV. Világifjúsági Találkozót, (mindenki rövidítve, VIT-nek emlegette) ahova 111 országból 30.000 ember gyűlt össze. A találkozóra nagyon lelkesen készülődött az egész ország. Minden valamire való középület homlokzatán ott virított a találkozó jelmondata: *Békéért és barátságért*. Üdülő táborunk programja is a találkozó jegyében alakult. A sztánai vasútállomás nem volt nagy, gyorsvonatok nem álltak meg ott, de a találkozóra különvonatokon utazott a közönség, és valahogy úgy alakult a menetrend, hogy a Magyarországról naponta jövő VIT vonat nem csak megállt, hanem körülbelül 20 perct, fél órát várakozott is. Mi, táborozók szépen, ünneplőbe öltözve (sötétkék rakott szoknya, fehér matrózbóluz, nyakunkba kötve a piros úttörőkendő, mely különös szerepet kapott a vendégek fogadásánál), minden alkalommal kivonultunk a találkozóra igyekvők köszöntésére.

A VIT román szervezői kitalálták, hogy a Találkozó *barátság körjátékává* avatják egyikét a román falusi esküvőkön szokásos táncnak, éneknek. Ez lett a Perinita, magyarul párnácska. Mind a tánc, mind az ének szövegét leegyszerűsítették, így a lépések játszi könnyedséggel megtanulhatók lettek, a dallam is hamar megragadt az emberekben. Ezzel fogadtuk mi is a vendégeket, és a fesztivál helyszínén lépten-nyomon mindenki. Egymás kezét megfogva kört alkottunk, egyszerű tánclépésekkel, énekelve elindultunk. Egy lány/fiú, kezében a háromszögletű úttörő-nyakkendőt vagy egy zsebkendőt lobogtatva szintén elindult a körön belül, a körben menőkkel ellentétes irányban:

*Cine joacă perina, cu perinița mea?
Să sărute gura mea, gura gurița. La-la-la-la-lala-la, stb
(Szabad fordításban: Ki akar párnácskát játszani, az én párnácskámmal? Az csókolja meg az én számat, szájacskámat, lalalala, stb.).*

Majd, a körben táncolók közül kiválasztott valakit, a nyakába akasztotta a kendőt, azzal behúzta a kör közepébe. Ott összefogódzva egyet-kettőt fordultak, a kendőt leterítették a földre, mind a

ketten rátérdepeltek, és összepuszkodtak. A kezdőtáncos kiállt a körbe, a bent maradó meg elindult párt választani. A VIT alatt nagyon népszerű lett ez a játék, a mi csapatunkban aztán igazán osztatlan sikert ért el, hiszen közülünk senki nem volt 13 évesnél idősebb, és ez volt mindnyájunk életében az első alkalom, hogy felnőtt játékban nem csak részt vehettünk, de mi irányítottuk, tanítottuk azt a sok idegennek. A fesztiválozóknak is tetszett a táncos-énekes, puszkodós fogadtatás: hálából elárasztottak bennünket jelvényekkel. Sok értékes tárgyam eltűnt életem folyamán, de a majdnem 60 éves jelvények még most is megvannak, unokám kalapjába tűzve várják, hátha megérik a VIT 100 éves évfordulóját!

A második szótárai tanügyi tábor azért emlékezetes a számomra, mert immár a *nagylányok* csoportjába kerültem. A nagylánycsapat legidősebbje már majdnem 14 éves volt! Abban az évben vettem részt először olyan komoly beszélgetésen, ahol megvitattuk, közülünk kinek van már ideálja, ne adj isten, szerelme! A beszélgetés az otthoni dolgokra vonatkozott, a táborban nemigen volt választék hímnemű lényekből. Férfi volt a tábor igazgatója, és a tornatanár. Mindkettő valóságos aggastyán: legalább 40 évesek! Messziről ugyan láttunk egy-két fiatalembert, de sokra nem mentünk vele, a távolság miatt azt sem tudtuk megítélni, jóképűek-e vagy sem. Egyetlen fiú volt a közelünkben, és tarthatott érdeklődésünkre számot: Janika, az egyik szakácsné 16 éves fia. Az anyja amolyan konyhai kisegítőnek hozta magával. A külalakjára nézve teljesen hétköznapi fiatalember észbeli képességeiről nem volt alkalmunk meggyőződni, mivel egyetlen szót sem szólt egyikünkhöz sem, de hát teljesen mindegy volt, okos-e vagy sem! Fiú volt, ez volt a lényeg! Szegénykémnek nagyon kínos lehetett a rengeteg lány figyelmének központjában lenni! Nekünk viszont jót tett a jelenléte, mert mindnyájunkat arra ösztönzött, hogy mindig szépen felöltözve, rendesen megfésülködve érkezzünk az étkezésekhez, ahol és amikor találkozhattunk vele.

SÓSZENTMÁRTON (GLIGOREȘTI)

Szüleim 1952-ben elváltak. Jobban mondva anyám elvált apámtól. Az ok? Apám szerelmes lett az egyik kolleganőjébe, és ezt becsületesen be is vallotta anyámnak. Szerelmük teljesen plátói volt, s ezt, ismerve mindkettőjüket én el is hiszem. Éva néninek három vagy négy gyereke volt, a magyarországi beutazási, illetve a romániai kiutazási engedélyükre vártak. Férje, mellesleg apám jó barátja, katonatisztként angol fogságba esett, szabadulása után Magyarországon maradt, oda várta a családját. Apám még annak idején megígérte barátjának, hogy vigyáz a családjára, és tette ezt olyan lelkiismeretesen, hogy anyám beadta a válókeresetet. Éva néni megkapta a kiutazási engedélyt, és még szüleim válása előtt véglegesen kitelepedett Magyarországra, gyerekeivel együtt. Ez a tény nem másította meg anyám válási szándékát, tudniillik időközben (1949-vagy 1950-ben?) megismerkedett a mérai vasútállomás újonnan kinevezett főnökével, Bódizs Istvánnal, és beleszeretett. Hogy ennek az érzelemnek kibontakozását mennyiben segítette elő, vagy siettetette az apám gyónása, nem tudom.

Még ma sem tudok magamnak megmagyarázni dolgokat. Anyám azért vált el apámtól, mert az érzéseiben megcsalta. De apámnak rengeteg olyan tulajdonsága volt, amiért ki lehetett volna tartani mellette: munkabírása, józansága, sportos külalakja, műveltsége, szokásai, vidámsága, és még tudnám sorolni. Bódizs István mindenben az ellenkezője volt. Tényleg lehet abban a mondásban valami, hogy a szerelem vak. Anyám negyvenévesen kész volt egy szóra felégetni maga mögött mindent, hogy kövesse a *szív szavát!* Míg apám szakszervezeti beutalóval a Fekete-tengeren üdült, anyám felszámolta az egész háztartásunkat, mindent összepakolt és elköltözött a Gligorești-i vasúti állomás főnöki lakásába. Öcsémmel ez alatt Méréban, nagyszüleinknél nyaraltunk, anyánk onnan vitt el minket egyenesen az új lakhelyünkre.

A Gligorești-i állomás (a magyar nevén Sószentmárton helység vasúti állomásának mi csak a román nevét emlegettük, sokáig nem is tudtam, hogy van magyar neve is!) a Székelykocsárd (Războieni) és Marosludas (Luduș) közötti vasútvonal mentén épült. A vasúti pálya majdnem egyenlő távolságra fekszik két falutól, Gligorești (Sószentmárton) és Maroscúctól (ennek a helységnek viszont csak a magyar nevét tudtuk, románul Stâna de Mureș), mintegy választó vonalként a lakosok tulajdonában levő földterületek között. Az állomást a vasúti sín mindkét oldalán egy-egy elég nagydarab szánóföld és folyóvíz választja el a lakott területektől. Névadó falujától Gligorești-től az Aranyos, Maroscúctól, mint neve is mutatja, a Maros. Ezen a szakaszon egyik folyón sincsen híd, legalábbis a szóban forgó időben nem volt. Gligorești-re egy ladikos ember, Maroscúcsra komp szállította át az embereket.

Még jóformán meg sem melegedtünk új lakóhelyünkön, máris szembesültünk egy nagy problémával: nincs, hova iskolába járjunk! Gligorești valamivel közelebb feküdt az állomáshoz, de nem volt alsótagozatos magyar iskolája, középtagozatosból se magyar, se román nem létezett. A következő helységben, Aranyosgerenden (Luncani) volt magyar középső tagozat, de a nagy távolság miatt gyalog elérhetetlen volt a számomra. Maroscúcsra volt négyosztályos magyar iskola, ide beírátták Pistit. Mivel én már ötödik osztályos lettem, engem már csak a következő falu, Maroskoppánd (Copand) határában levő román iskolába íráthattak. Az iskolákat nem volt könnyű megközelíteni. A Marosig a mezei gyalogúton mentünk, ott, mivel a komp kikötője a falu oldalán volt, addig kiáltoztunk, míg a révész meg nem hallott, és értünk nem jött. Arra nem emlékszem, hogyan oldottuk meg a szállítás anyagi részét, anyám bizonyára előre kifizette viteldíjunkat. Pisti iskolája Maroscúcs közepén volt, innen egyedül mentem tovább a koppándi iskoláig. Rendszerint hat órakor indultunk útnak, fél kilenc, kilencre értem az iskolába, attól függően, milyen gyorsan tudtunk a komppal átkelni. Tehát az első tanítási órán soha nem voltam jelen.

Akkori román nyelvtudásom csak néhány szóra korlátozódott. Rettenetesen megdöbbenő élmény volt számomra, hogy én, elemi iskolám eddig legjobb tanulója, ha felszólítottak, csak álltam, mint Bálám szamara. Úgy éreztem, a legrosszabb tanuló nál is rosszabb vagyok, mert az, ha felelni nem is tudott, de legalább a kérdést

értette. Dolgomat nehezítette az a tény is, hogy a tanári kar bukaresti vasgárdistákból állt, ügyes vezetőik, hogy ne legyenek szem előtt, a számonkérés elől ide dugták el az egész társaságot. Az osztálytársaimnak én amolyan úri kisasszony voltam, akivel nem akartak barátkozni, a tanárok meg bizonyára bennem látták a gyűlölt magyar faj képviselőjét, mert ahelyett, hogy segítettek volna beilleszkedni, inkább rátettek egy lapáttal. Különösen a román nyelv- és irodalomtanárom volt elviselhetetlen. Mikor felszólított – és ezt nagyon gyakran tette –, és én nem tudtam kérdésére válaszolni, ami szintén unalmas gyakorisággal fordult elő, először elkezdett ordítani rám, majd azzal szórakozott, hogy mosolyogva beszélni kezdett hozzám. Hogy mit mondott, azt nem értettem, de osztálytársaim kárörvendő röhögéséből ítélve szövege nem volt valami hízelgő. Megpróbáltam a lehetetlent: megfelelni minden áron. Szóról szóra bemagoltam a feladott leckéket, melyeknek értelmét egy szajkó biztosan jobban felfogta volna. Ha szerencsém volt, és elsőnek szólítottak fel, el is tudtam mondani.

Eltelt néhány hét, és nekem elegendő lett ebből az egészből. Elhatároztam, nem megyek iskolába. Pistivel elindultunk, de én csak a ligetig mentem. Ez egy kis maradvány-erdőcske volt a vasút mellett, nem messze az állomástól. Szép hosszú, meleg ősz volt, jól eltöltöttem az időt: virágot szedtem, koszorút fontam, eljátszottam, hogy én vagyok a tündérkirálynő... Csak arra kellett figyeljek, mikor halad át az a délutáni személyvonat, mely után haza szoktam érkezni az iskolából. Két hétig gyakoroltam az iskolakerülést – szegyenkezve vallom be –, minden lelkiismeret-furdalás nélkül. Úgy buktam le, hogy a tanári kart berendelték valamilyen gyűlésre Marosludasra, és az igazgató kedvesen érdeklődött Bódizs Pistától hogylétem felől: mi a bajom, és mikorra számítható a gyógyulásom. Pisti elem jött a ligetbe, értesített a váratlan fordulatról. Nem kaptam ki. Büntetésnek elég volt anyám szomorú arcát látni. Nehéz szívvel, de megígértem, többet nem fogok lógni az iskolából.

Pistivel 1952-ben

A marosludasi VI. osztály 1953-ban.
A tanárnő Mann Irén, mögötte Tóth Ildikó

A téli vakációt apámnál töltöttem Kolozsvárott. Tamás-nagymamát megoperálták, idősebbik fiánál, nagybátyáméknál lábadozott, onnan jártak vele utókezelésre. Szükség volt valakire, aki napközben nagymamával legyen. Szívesen vállalkoztam erre, apám sem tett ellenvetést, így csak februárban utaztam vissza Gligoreştire. Román iskolai tanulmányaimat az ötödik osztállyal be is fejeztem. Tanárain minden tantárgyból átengedtek azzal a feltétellel, hogy iskolát váltok. Nem szerettek volna viszontlátni. Én sem őket.

A hatodik osztályt már Marosludason jártam, magyar iskolában. Az iskola messze esett a vasútállomástól, de időm volt bőven, hogy tanításkezdésre odaérjek. Vonatom hajnali negyed négykor indult Gligoreşti-ről, húsz perc alatt Ludasra ért, hétóráig valahogy eltöltöttem az időt, többnyire a távírások irodájában, akkor indultam el az iskolába. Délután hat óra körül érkeztem vissza Gligoreştire. Abban az évben az eléggé gyenge, és rendszertelen étkezés, az ingázással járó fáradtság ellenére is nagyon megnőttem. De lelkileg, nyurgaságom ellenére is kisgyerek maradtam. Hogy mennyire nem tudtam világosan megítélni dolgokat, arra jó példa az az elhatározásom, melyet akkor tettem, mikor egyik alkalommal lekéstem a vonatot. A következő járat csak este 10 órára ért volna haza. Gondoltam egyet és a sínek mentén nekivágtam az útnak gyalog. Hulla fáradtan, jóval a késő esti vonat érkezése után értem Gligoreştire. Még ma is beleborzongok, hogy is bírtam ki azt a hosszú utat, és út közben, hogy nem esett valami bajom.

A ludasi iskolában szerencsémre Mann Irén lett osztályfőnök, és magyartanárom. A kedves, jó pedagógus szülei házában, a vasútállomáshoz elég közel lakott, sokszor meghívott, várjam meg náluk a vonatindulás idejét. Felfedezte, hogy szeretek olvasni, és nagyon sok könyvet kölcsönzött nekem. Én akkor nem tudtam, hogy a kölcsönzött könyveinek zöme úgynevezett ifjúsági, lerövidített kiadású volt. Ilyen kiadásban olvastam el többek között a Tibold családot is. Néhány év múlva elámulva fedeztem fel egy ugyanolyan című, de jóval vastagabb könyvet az apám könyvespolcán, beleolvastam, szövege is ugyanaz volt. Legalább is az eleje. Csak később értettem meg a dolgot, miután apám elmagyarázta az ifjúsági kiadás lényegét.

Az orosz nyelvet és irodalmat egy orosz fogságot megjáró mészáros tanította. Egyik héten én voltam a szolgálatos, szünetben ki

kellett szellőztetni az osztályt, az orosztanárunk bejött ellenőrizni, hogy rendesen elvégzem-e feladatomat. Úgy látszik arra is készítetést érzett, hogy fizikai fejlődésemet is ellenőrizze, mert bele akart csípni a még alig domborodó mellembé. Én hátraugrottam, levertem a falra még fel nem szerelt ruhafogast. Egy kiálló rozsdás szeg megkarcolta a vádlimat. Pici, jelentéktelen karcolás volt, de befertőződött. Állítólag tetanuszfertőzést kaptam, egyik napról a másikra mindkét lábam és alkarom tele lett fekélyekkel. A karcolásra vadhús nőtt, sokáig jártam kezelésre.

Ahogy közeledett a tél, én egyre nehezebben viseltem el a korai kelést, ingázást. A ludasi állomással szemben lakott az egyik osztálytársnőm, az anyja sokszor behívott, ebéddel is megkínált. A velük szomszéd lakásban lakott az osztálytársnőm egyik nagynénje is, a férjével. Nem volt gyerekük, nagyon vágytak gondoskodni valakiről. Felajánlották, lakjam náluk. Boldogan elfogadtam. Azon túl csak szombat délutánonként utaztam haza Gligorești-re.

A téli szünidőt újra apámnál töltöttem, ismét megnyújtva a hivatalos szünidőt, ezúttal már rendesen jártam órákra az apám iskolájába, a Pap utcába. Valamikor februárban utaztam vissza anyámhoz. Ludasi szállásadóim időközben vettek egy félkész házat, oda-költöztek. Felajánlották, ott lakhatom én is, de a háznak még csak egy helysége volt fűthető, így én az egyik üres, fűtetlen szobában aludtam, igaz, egy vastag bundás kabátot is rám terítettek, így nem fáztam nagyon. Azért csak kényelmetlen lehetett a jelenlétem, mert egy idő után szóltak anyámnak, nézzen más szálláshely után számomra. Így kerültem az iskola bentlakásába. S, hogy milyen viszonyok közé? Az épület egy domb tetején állt, közel a Maroshoz. Ketten aludtunk egy ágyban. Mosdó egyáltalán nem volt. Budi az épület mellett. Kínomban a Marosra jártam tisztálkodni, a fehéreneműimet is ott mostam ki. Ez a *gyöngvélet* sem tartott sokáig, az iskola vezetősége kitalálta, hogy az internátusi díjat a szülők terményben fizessék. Anyámnak erre nem volt lehetősége, boldog volt, ha az Öreg – ahogy Bódizs Istvánt szólítottuk – fizetéséből italozása után megmaradt annyi, hogy a mindennapi betevőre fussa. Újra kezdődött az ingázás, de már csak rövid ideig, mert vége lett a tanévnek. Nyaralni apámmal mentem különböző gyermek-üdülő táborokba, Zilahra, többek között. Ősszel, iskolakezdés előtt kijelenttem, hogy nem akarok visszamenni anyámhoz. Apám nem is

próbált meggyőzni, hiszen látta, milyen nehézségekkel jár az iskolázásom. Annyit sikerült elérnie, hogy hajlandó voltam vele együtt elutazni Gligoreştire, hogy anyámtól elhozzuk a holmimat.

Bár nagyon sok viszontagságon mentem keresztül, Gligoreşti-i emlékeim zöme mégis kellemes. És ennek örvendek, mert, bár lehet csak a *megszépítő messzeség* teszi, de élénkebben inkább a kellemes, mostanra már vidámmá vált emlékek maradtak meg bennem, és ezek felidézése öröm. Az iskolakerülésem miatt megismert liget, mely Pisti szerint egy lápos, gyatra hely volt, bennem most is úgy él, mint tündérkirálynőségem elvarázsolt színhelye. Gyönyörű pázsitra, szép öreg fákra, gyümölcsökkel megrakott bokrokra, fantáziámat élenkítő bodros-felhős égboltra, kellemes, madárdalos, simogató napsütéses helyre emlékezem.

Fürödni az Aranyosra jártunk. Egyrészt ez volt közelebb, másrészt homokos, gömbölyű kavicsos partja, medre kellemesen, könnyen járható volt. Bár a vize egy kissé hidegebb volt, mégis jobb volt itt lubickolni, mint a melegebb vizű, lassúfolyású, iszapos Marosban. Az is sokat nyomott a latba, hogy az aranyosi bárkás emberrel jól egyeztünk, kérésünkre fel-alá csónakázott velünk, mi ugródeszkának használhattuk a ladikját. Egyszer majdnem megfulladtam: a csónak elejéről ugrottam a vízbe, mikor a felszínre akartam jönni, fölöttem volt a csónak. Örökkévalóságnak tűnt, míg kijutottam alóla. (Valakinek feltűnhet, hogy aranyosi emberünket hol bárkában, hol csónakban, vagy ladikban szerepeltetem. Az az igazság, hogy fogalmam sincs, a románul *luntra*-nak nevezett járműnek mi a magyar megfelelője. Még talán a ladik a legtalálhatóbb). A ladikos ember szívességét úgy háláltuk meg, hogy elláttuk szüzdohánnyal. A vasút és a Maros közötti földterület a maga laza, homokos talajával kitűnő dinnye és dohánytermesztésre alkalmas hely volt. A termelők a Gligoreşti-i állomásról küldték piacra az árut, ilyen módon természetes volt, hogy az állomásfőnök dűskálhatott az ajándék dohányban, családja a dinnyékben, melyhez hasonló finomakat azóta sem ettem. Az ajándékozók megtanítottak, hogyan kell szárítani, sodorni, vágni a szinte szattyánpuhaságú és állagú szüzdohányt. Az Öreg ezt szívta a pipájában. Ebből a szüzdohányból juttattunk ladikos barátunknak is. Pistivel egyszer elhatároztuk, mi is kipróbáljuk, milyen a dohányzás. Az én szobám ablaka az állomás mögötti kertre nézett, s itt, az ablakba kiülve próbáltuk ki az újságpapírba csavart szüzdohány *minőségét*. Nekem

elég volt egy szippantás, és kiájultam az ablakból. Pisti megijedt és utánam ugrott. Mindketten nagyon rosszul lettünk, de anyáknak nem árultuk el, mitől.

Aranyosi fürdőzésünk alatt bizonyítottam be az öcsikémnek, hogy boszorkány vagyok. Még kolozsvári lakós korunkban történt, mikor egyszer vitatkoztunk valami miatt, és Pisti nem fogadta el kételkedés nélkül az én magyarázatomat, hanem megkérdezte, hogy honnan tudom, én a kérdésre magától értetődő természetességgel azt válaszoltam:

– Csak úgy tudom, magamtól, mert én boszorkány vagyok.

Pisti ezt ugyan nem hitte el nekem, kételkedett a boszorkányságomban, de azért abban sem volt egészen biztos, hogy állításom hazugság lenne. Ahogy nőttünk, fejlődünk, Pisti egyre magabiztosabbá vált, és pont egyik aranyosi fürdőzésünkön jutott eszébe feszegetni ezt a témát:

– Nem is vagy te boszorkány! Ha az lennél, tudnál varázsolni, de te nem is tudsz – hi-hi-hi! – vihogott idegesítően.

– Szóval, te azt hiszed, hogy ÉN nem tudok varázsolni? – fordultam szembe a pártról a vízben álló öcsémmel. – No jó... Te akartad... csak aztán meg ne bánd! Mert most meg fogom növelni a vizet!

A víz felé áldón kitárt karokkal, erősen öcsém szeme közé nézve kezdtem mondani:

– Parancsolom, hogy nőjön meg a víz, nőjön meg a víz – és közben lassan, apró léptekkel közeledtem a víz felé.

Pisti a kezemet figyelte, és azt, hogy mit mondok. Ahogy közeledtem hozzá, ő úgy hátrált a vízben. Persze, hogy nőtt a víz körülötte.

– Ildi, ne hülyéskedj, Ildi, hagyd abba!

– Na, elhiszed, hogy tudok varázsolni?

– Hiszem, hiszem, de ne csináld többet!

Kegyesen abbahagytam a *varázslást*. Rettenetesen élveztem sikeres bemutatómat, és, ha nehezen is, de meg tudtam állni, hogy rémült öcsikémnek ne magyarázzam meg ott, és azonnal, hogyan sikerült a csodatételt létrehoznom, hogyan növeltem meg a vizet.

Rengeteg halat ettünk. A marosi halat nem nagyon kedveltük iszap-íze miatt, az Öreg is az aranyosi halat kedvelte, s ki is találta a módját, hogyan jusson hozzá. Az Aranyos partjához elég közel volt

egy kis házikó. Ez a vasúthoz tartozott, már elég régen nem használták, a Központ lebontásra ítélte, a Gligorești-i állomásfőnöktől függött a bontás időpontja. A házikóba beköltözött egy nyugdíjas, szenvedélyes halász váltóőr, aki nagyon jól érezte ott magát, mindent elkövetett volna, csak, hogy ne bontsák le az épületet. Mikor az Öreg megkívánta a halat, elsétált a házhoz, körüljárta, fontoskodón megnézegette, és figyelmeztette a benne lakót, nézzen más lakás után, mert a házikót hamarosan lebontják. Másnap az ember beállított hozzánk egy táska hallal. Egy időre megszűnt a bontásveszély.

Az Öreg nem csak halat szerzett ilyen furfanggal. Az állomáson időnként áthaladt egy-egy élőállatot szállító szerelvény. A vonatkísérő feladata volt az állatok etetése, itatása, felvigyázása. A darabszámra feladott állatszállítmánynál minden eshetőségre számítva, megengedett volt egy bizonyos *hullási százalék*. Az ügyes kísérők viszont vigyáztak, ne dögöljenek meg útközben az állatok. A tyúkok tojtak, a tojásokkal senki sem számolt, így ezek értékesítése majdnem törvényes tiszta haszna volt a vonatkísérőknek. A *hullási százalékban* engedélyezett állatokat eladták, vagy, mint az Öreg esetében *leadták*. Így kaptunk kosárszámra friss tojást, tyúkokat, kakasokat és egyszer egy 15 kg-os pulykát is. Ezt azonnal levágták, nem volt hol tartani a hatalmas állatot. A vágás szerencsére a zárt udvaron történt, mert a pulyka miután fejszével lecsapták a fejét, valahogy kiszabadult a pulykahóhérrá előléptetett váltókezelő kezei közül, és úgy, fej nélkül körbe-körbe rohangált az udvaron. Hátborzongató látvány volt.

Sokáig emlegettük a vadászkutya-kalandot. Akkoriban tilos volt állattal felszállni a vonatra. A postakocsi alján volt egy direkt kisebb állatok szállításra kialakított ketrec, csakis ott lehetett utaztatni a rendesen, áruszállító levéllel feladott állatokat. Történt egyszer, hogy egy fajtiszta vizsla utazott ilyen módon. A szállítólevélen fel volt tüntetve, hogy időnként meg kell itatni. Gligoreștin elég sokáig állt ez a szerelvény, a vonatkísérő megkérte az egyik váltókezelőt, hozna friss vizet a kutyának. Az hozott is, de amikor kinyitották a ketrec ajtaját, hogy betöltsék a vizet, a vizsla kiszabadult, kiugrott és elmenekült. Hiába futottak utána, nem érték utol. Nagy gondban voltak, mit csináljanak? Az Öreg megnézte a szállítólevelet. Szerencsájukra az hanyagul volt kiállítva, csak annyi állt rajta: kutya, de a fajtája nem. Azonnal megtalálta a megoldást: elküldött az egyik váltóőr öreg,

loncsos korcs kutyájáért, azt tették be a vizsla helyére. Soha senki nem reklamált. Vagy hazatalált a kutya gyalog, vagy a tulajdonos jött rá, hogy hiába reklamál, hiszen kutyát adott fél, kutyát kapott. Az Öreg sokszor elmesélte ezt a történetet, nagy élvezettel ecsetelve, milyen arcot vághatott a tulajdonos mikor meglátta fajtiszta kutyájának csúnya átalakulását.

Van még egy állatos emlékem, de az nem nagyon kellemes. Egy nyári estén történt, anyám bement a hálósobába, talán az ablakot akarta becsukni. Még nem volt teljesen sötét, nem gyújtott villanyt. Ahogy belépett, úgy vette észre, hogy a futószőnyeg össze van húzva. Le akart hajolni, hogy megigazítsa, mikor eszébe jutott, hátha a macska szabadult be és az piszkolt oda. Villanyt gyújtott, s akkor látta, hogy egy szokatlanul hosszú kígyó van kalácsba tekeredve a szőnyegen. Rögtön hívta az Öreget, az egy lapát segítségével kidobta az ablakon a peronra. Persze ez nem volt szerencsés megoldás, bárki ráléphetett a sötétben. Az Öreg összehívta az állomás személyzetét, azokkal kerestette meg és tüntettette el a hivatlan vendéget. Sokáig tanakodtak azon, hogy kerülhetett a lakásba az állat. Legkézenfekvőbb magyarázat az volt, hogy a nyitott ablakon dobta be valamelyik *jóakaró*, vagy *vicces* ember.

Elég gyakran jártunk moziba, többnyire a közeli Székely-kocsárdra, de Pistinek és nekem nagyobb élményt jelentett a Filmkaravánnak nevezett vándormozi látogatása. A három gyönyörű pullmankocsiból álló szerelvény körülbelül kéthavonta érkezett valamelyik vonattal, melyről az állomásban lekapcsolták, betolták a vakvágányra, és este már vetítették is a jobbnál jobb filmeket. Az alkalmanként három-, négy napig ott állomásozó moziban sok jó magyar, meg régi amerikai filmet láttunk, tudniillik a román filmipar még sehol sem volt, az orosz, illetve szovjet filmek még nem gyűrűztek be. Anyámék mindig meghívták ebédre-vacsorára a mozi személyzetét, de Pistivel azt szerettük jobban, ha ők hívnak meg minket, nagyon élveztünk a vonat-moziban, lakásban tartózkodni. A szerelvény első kocsijában volt a raktár, víztartály, áramfejlesztő dinamó, gépház, vetítőszoba. A középső kocsiban a nézőtér, az utolsóban lakott a személyzet. Itt volt a négy hálófülke, konyha, fürdő, ebédlő-társalgó. A társulat vezetője egy nagyon jópofa fiatalember volt. Sok viccet, adomát tudott, egyik történetének csattanója szállóigévé vált családjunkban. Mesélte, hogy mikor még a vasút helyre-

állításán dolgozott, úgy étkezett, hogy az anyja főzött neki, és valamelyik vonattal mindig utána küldte az ételt. Nem mehetett jól a mamának, mert az egyik küldemény mellé kis levélke volt mellékelve:

– Csókol anyád, kenyér nincs.

Hogy miért derültünk olyan jól ezen a csöppet sem vidám kis történeten, nem tudom, de most is megmosolyogtat, ha eszembe jut.

Bódizs Pista külalakra pontosan úgy nézett ki, mint Sztálin, csak magasabb volt. Romániában választás volt, az állomás személyzete a maroscsúcsi szavazóközrészhez tartozott. Mikor beértünk a faluba, néhány gyerek összesűgött, tanakodtak valamin, aztán az egyik odajött és azt kérdezte az Öregtől:

– Maga Sztálin elvtárs?

Az Öreg mosolyogva bólintott. A gyerekek elszaladtak, mint utólag megtudtuk, *megvinni a hírt*. Mire a Község házára érkeztünk, az egész tantestület, községvezetőség a Kultúrház előtt állt roppant megilletődött, zavart arccal. Várták Sztálint. Mikor felismerték, hogy a titokzatos idegen csak a Gligorești-i állomásfőnök, megkönnyeb-bülten sóhajtottak fel. A Tanácselnök mondta is:

– Jaj, Főnök úr, de örvendünk, hogy Maga az. Nagyon megijedtünk, mikor azt hallottuk, hogy Sztálin elvtárs jött el hozzánk.

És ezt a község vezetősége, felnőtt, komoly emberek hitték.

ELSŐ ZILAHAI NYARALÁSOM

Mikor az ember még nagyon fiatal, nem tudatosul benne, mennyi élmény férhet bele egyetlen egy nyárba! 1954-et írtunk, tizenharmadik évemet töltöttem az év májusában. Sikeresen befejeztem marosludasi iskolában a VI. osztályt. Elbúcsúztam az iskolától, bár akkor még nem tudtam, hogy oda többé már nem térek vissza. Megkezdődött a nagyvakáció! Utazhattam apámhoz Kolozsvárra! De Kolozsvári tartózkodásom elég rövidlélegzetű lett, mert mikor megérkeztem, apámnál csak egy levélke fogadott:

Drága gyermekem!

Örvendek, hogy épségben megérkeztél! Lásd el magad, holnap menjél ki a Honvéd utcai autóbusz-állomásra, válts jegyet Zilahra. Én, ha tudok, minden Kolozsvárról érkező autóbuszhoz kimegyek. Ha mégsem tudnálak várni, akkor gyere egyenesen a Wesselényi Kollégiumba, én ott leszek, mert kineveztek a görög menekült gyerekek nyári táborába aligazgatónak. Csókol apád.

Így ki sem csomagoltam a bőröndömet, szerencsére anyám jól felpakolt az útra, tehát még ennem is volt mit. Anyám még előre megcímzett, felbélyegzett levelezőlapokat is csomagolt a táskámba, úgy hogy csak annyi volt a dolgom, a kész lapra megírjam nyaralásom hirtelen programváltozását, hogy anyám tudjon arról, hol leszek.

A zilahi autóbusz-állomáson egy egész csapat felnőtt várt, mivel a táborba vezényelt tanári kar zöme elkísérte apámat. Félreértés ne essék, nem apám vagy az én kedvemért, hanem a kiruccanás alkalmával, apám vezetésével némi városnézésre számítottak. Útközben a Kollégium felé, apám néhány szóval elmesélte, hogy a tábort egyik napról a másikra nyitották meg, a Görögországban kommunista érzelmeik miatt bebörtönzött emberek Romániába menekített gyerekei számára. Ezek a gyerekek az iskolai időszak alatt Bukarestben jártak iskolába, ott is laktak egy intézetben. A

minisztériumban valakinek eszébe jutott, illene nyaraltatni valahol a gyerekeket. Ki tudja, hogyan esett a választás pont Zilahra? A tanári kart, a tábor személyzetét is hasonló módon, pillanatok alatt válogatták össze az ország minden részéről. Hogy az apám kinevezéséhez mennyiben járult hozzá az a tény, hogy ő szilágysági származású volt, és Zilahon járt iskolában, nem tudom, a tanári kar nagyobb része regáti, dobrodzsai, moldovai illetőségű volt, életükben először lépték át a Kárpátokat. Természetes volt hát kíváncsiságuk, és ennek kielégítésére minden adódó alkalmat megragadtak.

A táborozó gyerekeknek minden napra szerveztek valamilyen programot, ám nekem nem sok közöm volt hozzájuk, legfeljebb annyi, hogy a kirándulásokra velük tartottam, és néhány színjátszó tehetséggel megáldott ifjúval szorgalmasan készültem a táborzáró előadásra. *Színész* társaimmal Caragiale *Goe Úrfi kalandjai* című színdarabból tanultunk meg részleteket. Mint egyetlen *táborozó* lány megkaptam a női főszerepet, én voltam Goe úrfi anyja. Most hasznát vehettem a Gligoreștin kínkeservesen megszerzett román tudásomnak. (Zilahon jöttem rá, hogy mikor románul beszélek, már nem fordítom magamban magyarról románra a mondatokat, hanem már eleve románul gondolom ki őket. Érdekes élmény volt!)

Eléggé hasznosan töltöttem el az időmet, sokat segítettem a konyhán az iskolás lányokból toborzott, kisegítőként alkalmazott lányoknak tízórai, uzsonnakenyereket megkenni, tálcákra rendezni. Vagy a kóstolásban *segédkeztem*. A szakácsnék versengtek egymással, ki teszi félre nekem (egy igazi zilahi elszármazott lányának) a legfinomabb falatokat.

Talán lényegtelen részlet, mégis megemlíteném szállásunk *komfortját*. Ha jól emlékszem, a zilahi Wesselényi Kollégium épülete az utcára néző front mögött hosszan elnyúló U alakban folytatódik. Apám szállása a jobb szárny legfelső emeletén volt. Az aránylag kicsi szobába az én részemre is felállítottak egy tábori ágyat. Tisztálkodási lehetőség csak a földszinti nagy közös fürdőben volt, és mivel a táborban csak fiúk voltak, úgy emlékszem, nyolc és 14 év közötti korosztályok, a fürdőt csakis ők használhatták, én nem. A tilalom a tanári kar női tagjaira is kiterjedt, nem tudom, ők hogyan oldották meg tisztálkodásukat. Én szereztem egy mosdótálat, és minden este felvittem a szobánkba egy nagy kancsó vizet, reggel, miután apám már elment, megmosakodtam, és a használt vizet az

ablakon keresztül kiöntöttem az ablak alatti világítóudvarra. A meleg nyárban hamar felszáradt. Esténként meg valamelyik rokonunknál fürödtem le.

Mert végre volt elég idő a rokonlátogatásra is! Apámmal táborvezetői elfoglaltsága miatt ritkábban, magamban viszont elég gyakran látogattam meg dédnagymamámat és apám nagynénjeit, unokatestvéreiket. Az ő társaságukban rendre bejártam a család maradék birtokait Cigányiban, meg a Puli hegyen lévő szőlőst. Nagyon jól éreztem magam a sok idősebb rokon között, hiszen olyan dolgokról meséltek, melyekről addig soha nem hallottam. Dédnagymamám például mély felháborodással mesélt Ady Endre és Csinszka zilahi mulatozásairól. Adynak azt is hibájául rótta fel, hogy költő lett.

– Pedig milyen rendes emberek voltak a szülei és a rokonsága!
– tette hozzá.

A zilahi táborhoz kapcsolódik életem egyik nagy zenei és lelki élménye is!

A kolozsvári Református Teológián akkoriban nagyon sokan tanultak. A lelkes zenetanár a jobb hangú teológusokból dalárdát szervezett. Abban az évben ez az énekkar szabályos turnéra indult, melynek során Zilahra is eljutottak. A hangversenyt a belvárosi református templomban tartották. Apám értesítette az egész tábori tanári kart, és aki csak szabadná tudta tenni magát, velünk jött a hangversenyre.

A zilahi református templom nem csak egyike Erdély legszebb templomainak, hanem a legtöbb férőhellyel rendelkező, legnagyobb temploma is. A regáti tanároknak nagyon tetszett a templom elhelyezése, amint baktattunk fel az úton, arról beszélgettek, hogy már maga az a tény, hogy a nyolc szögletű gyönyörű templom dombra épült, fenséges érzést sugall.

Kicsit megkésve érkezünk, jobban mondván nem a kezdésről, hanem a helyfoglalásról késtünk le, mert mire odaértünk, a közönség nem csak az ülőhelyeket, de a padok közti teret is elfoglalta. A kórus az erkély két részébe elosztva sorakozott fel. A hangverseny előtt a parókus lelkész mondott egy imát, néhány szóban bemutatta a teológia énekkarát, majd megnyitotta az előadást. Arra már nem emlékszem, mi volt a műsor programja, csak arra, hogy gyönyörű volt. Sok kórust hallgattam azóta, merem állítani, kevesen vehetnék

fel a versenyt a teológia akkori kórusával. Mikor véget ért a műsor, a lelkész felment a szószékre, mintha istentiszteletnek lett volna vége, megáldotta a közönséget, és bemondta a záróének számát. Kábán az átélt zenei élménytől, nem nagyon figyeltem a lelkész szavaira. Csak azt észleltem, hogy megszólal az orgona. Az előjáték után egy pillanatnyi szünet következett, olyan, hogy szinte tapintani lehetett az áhítatos csendet, majd a száz és száz torokból felharsant a *Tebenned bízunk*, a 90. zsoltár. Ennyi év után is érzem annak a pillanatnak a nagyszerűségét, az együtténeklés gyönyörűségét! Én magam szinte végigzokogtam az éneket a torkomat szorító meghatottságtól. De nemcsak reám volt ilyen hatással ez a hangverseny, és a befejező ének. A csodálatos zenei élmény kielemezése után a regáti tanárok naponta megújuló témája lett a reformáció. Apám nem győzte magyarázni vallásunk lényegét a sok kíváncsi, és persze teljesen más vallási szellemben nevelkedett románoknak. Apám kiselőadást tartott a magyarok úttörő szerepéről a vallási türelem gyakorlásában olyan ortodox vallású embereknek, akik soha senkitől nem hallottak vallási türelemről, még mint fogalomról sem!

Véget ért a tábor, nagy sikere volt a záró műsornak, remekeltem a Goe Úrfi mamájának a szerepében! Ez volt első és egyben utolsó *fellépésem* és egyúttal kalandom a román nyelvű színjátszás terén.

A tábort, a táborozás ideje alatt a tanári kar mellett diákokból választott bizottság is irányította. A diákvezetőség elnöke Ian Pilbath nevű 15 éves fiú volt, a színi előadásunkban ő játszotta a látogatót. Nagyon jól beszélt magyarul, hogy honnan tudott, soha nem kérdeztem, személye, mint a férfitársadalom képviselője tulajdonképpen egyáltalán nem érdekelt, gondolom éretlenségem miatt. Jóképű, magas fiú volt, de ez is csak az utolsó este tudatosult bennem.

A táborozók vonaton utaztak el Zilahról. A társaságot több fordulóval, egy kis teherautó szállította a vasútállomásra. Ian Pilbath, aki, mint ifjúsági táborvezető elkísérte a csoportokat, nekem is szólt, ha van kedvem, tartsak velem. Apámnak nem volt ellenvetése, így lannal együtt utazgattam az állomásra a gyerekekkel, és vissza a következő rakományért. Az egyik visszautunkon Ian megkérdezte, megengedem-e, hogy írjon nekem, akarok-e levelezni vele? Nagyon meglepődtem. Hirtelen csak annyit válaszoltam, hogy később majd megmondok. Ahogy visszaérkeztünk a Kollégiumba, megkerestem

apámat és elmondtam, mit kérdezett Ian. Apám teljesen természetesen reagálta le az én lelki békémet feldúló kérdést:

– Hát persze, miért ne? Add meg neki a címünket – biztatott.

Iannak továbbítottam a szülői engedélyt, megadtam a címet. (Illetve, mint apám mondta, a címünket, mert én nyaralásom után már nem mentem vissza édesanyámhoz, az év szeptemberétől apámhoz költöztem). És másnaptól szerelmes lettem! Azért csak másnaptól, mert időbe telt, míg tudatosult bennem, hogy egy FIÚ levelet akar írni nekem, a LEÁNYNAK!

Kolozsvárra visszatérve izgatottan vártam Ian levelét. Elképzeltem, mit, hogyan ír, mit fogok neki válaszolni, szóval már kezdett kialakulni bennem egy romantikus kapcsolat forgatókönyve. Csakhogy hiába, mert levél, az nem érkezett. Eleinte rosszul esett, később bosszankodtam, végül, mikor eltelt jó három hónap, letettem róla, csak azt nem értettem, Ian miért kért engedélyt egyáltalán, ha annyira nem érdeklek, hogy bár egy postai lapon jelezze, hogy hazaérkezett!

Lassan december lett, és nekem eszembe jutott, hogy ilyenkor anyám nagytakarítani szokott, hát nekem is kell valamit mozdítanom a közelgő ünnep tiszteletére. Nekiláttam egy alapos nagytakarításnak. Leporoltam a falakat, kiráztam a szőnyeget (azt az egyet, ami volt), és felkészültem, hogy a szekrények tetejéről is letöröljem a több hónapos ráakódott porréteget. Szekrényeink amolyan régi-módi, elől fāragott dísszel ellátott darabok voltak. Ahogy felálltam a székre, az egyik szekrény díszpárkánya mögött egy halom, nekem címzett levélre bukkantam. Ian levelei voltak. Felbontatlanul sorakoztak egymáson. Rettenetesen felháborodtam. Hogy tehetett ilyent apám? Hiszen én becsületesen megkérdeztem, írhat-e Ian, és ő igent mondott. S akkor eldugja előlem a leveleket?!

Dúltam-fúltam magamban, alig vártam, hogy apám hazajöjjön. Csakhogy felháborodott kérdőrevonásomra apám csodálkozva nézett rám, és szelíden válaszolt:

– De Ildikó, miből gondolod, hogy én eldugtam előled a leveleket? Ahogy érkeztek, rendre felraktam őket a szekrény tetejére, nehogy elvesztődjenek. Hiszen te naponta takarítasz, és a szekrények tetejét sem hagyod porosan...

Nem volt mit válaszolnom. De ez egy életre szóló lecke volt nekem. Ha semmi mást, de a szekrények tetejét azóta is gondosan letörölgetem. A levelekre illett volna válaszolnom, legalább egy bocsánatkérés erejéig felvenni lannal a kapcsolatot. Nem tettem. Lustaságból, hanyagságból, érdektelenségből. Mert a pillanatnyilag fellángoló szerelem elszállt, elmúlt, csak egy kedves emlék maradt utána.

ÚJRA KOLOZSVÁRON

Kiharcoltam, hogy apámnál maradhassak. Győztem, de nagyon keserves, lelkiismeret furdalással, szomorúsággal terhes győzelem volt ez. Sajnáltam anyámat, a testvéreimet, magamat, de Gligorești-en sikerült mindezt eltitkolnom. Mikor aztán holmimmal egyetemben visszaérkeztünk a kolozsvári lakásba, olyan sírógörcsöt kaptam, hogy apám alig tudott lelket verni belém. A végén mind a ketten sírtunk. Ekkor fogtam fel, hogy családunk szétszakadása immár teljes, és visszafordíthatatlan és, hogy számomra végérvényesen véget ért a gyermekkor. Meg kellett állnom a saját lábamon. Senki nem ellenőrizte, mosakodtam-e, van-e tiszta fehér neműm, ruhám? Sőt még apám holmijára, kettőnk otthonára is nekem kellett gondom legyen. Egy házban laktunk az Erdély családdal, Magdi velem, az öccse Pisti öcsémmel volt egyidős. Míg Magdiék a házban lakó többi gyerekkel bújócskáltak, addig én nagymosást tartottam a padlás melletti mosókonyhában. Emlegette is Magdi később, miután osztálytársnők, majd barátnők lettünk.

Apámnak sem lehetett könnyű sem lelki, sem anyagi vonatkozásban. Bár én hozzá kerültem, azért Pistiért tovább fizette a tartásdíjat, mikor Bódizs Pista börtönbe került, sokáig ez az összeg jelentette anyám egyetlen jövedelmét.

Annak, hogy hogyan jutott apám a belvárosban (egy szobás) főbérleti lakáshoz, erre a korra nagyon is jellemző külön története van. Apám, mikor 1952 nyarának végén hazajött a Fekete-tengeri nyaralásából tudta meg, hogy nincs sem családja, sem otthona. Soha nem beszélt arról, mit érzett mikor ráébredt az előállt helyzetre. Egy ideig Icánál, idősebbik húgánál lakott, a háború utáni lakásínség miatt semmi reménye nem lehetett arra, hogy önálló lakáshoz jusson. De mint mindig – hogy közhellyel éljek – a legnagyobb szükségben érkezik a segítség, lakásproblémája a vártnál sokkal hamarabb megoldódott.

Pistivel az alsórépai állomásfőnöki lakás ajtajában

Tabló

A 3. számú Leánylíceum VIII.C osztályának táncsoportja.
Bal első Tóth Ildikó

Fiatalabbik húga, Kati néném udvarlója, későbbi férje Balla Pál politechnikai egyetemi tanárnak volt egy testi-lelki jó barátja Nagy E, szintén egyetemi tanár, aki feleségével (diákjainak Cinki néni) és három gyermekével a Király utca 33 sz. alatt lakott egy szép, tágas háromszobás lakásban. Nagy E. rájött, hogy szép lakását kinézte magának a katonai törvényszék ügyésze, Albu Petru. Hogy valahogyan megakadályozza lakásának kisajátítását, a legkisebb, külön bejáratú szobát, konyha és fürdőszoba-használati joggal hivatalosan átengedte barátjának, Balla Pálnak. A manőver Nagyk számára egyébként nem volt hatásos, mert a családot mégiscsak kilakoltatták, és jóval kisebb lakásba kényszerítették. Ám Nagyk-nak megvolt az az elégtételük, hogy különbejáratú szobájukat Albuék már sehogyan sem tudták kisajátítani. Ezt a lakást adta át Pali bácsi apámnak. A fürdőt probléma mentesen használhattuk, a konyahasználatról a sok cirkusz miatt, amit Albu né rendezett, apám egy idő után önként lemondott. A 20 négyzetméteres szoba, belső folyosóra néző ablakával kissé sötét, de elég kényelmes lakóhelynek bizonyult. A házat a XX. század elején a Magyar Tanügyi Minisztérium építtette nyugdíjas tanárok számára, innen a neve is, mely a bejáratú kapu fölött olvasható: ABC. A háromemeletes ház jól

megtervezett, minden igényt kielégítő egy-, két- és háromszobás lakásainak biztonságát, karbantartását az erre a célra alkalmazott házmester látta el, a padláson közös mosókonyha, szárító, minden lakáshoz pince és fászpince is tartozott. Az 50-es évek közepén az egész házba bevezették a gázfűtést, csak a mi szobánkba nem, mert apám ragaszkodott a fafűtéshez. Vagy lehet, nem volt pénze a gáz bevezetéshez? Nem tudom, én elkönyveltem, hogy azért maradtunk meg az eredeti fűtési rendszerénél, mert szereti nézni a tüzet, hallgatni a fahasábok ropogását. Én is kedveltem ezt. Kissé kényelmetlen volt ugyan a fahasogatás, felhordás, hamueltakarítás, de megszoktuk, fel sem tűnt, hogy a gázfűtéses lakások lakóinak könnyebb az élete.

Albuéknak két lányuk volt, Sabina és Rodica. Sabina nálam sokkal idősebb, már egyetemista volt, mikor én apámhoz kerültem, a nálam egy évvel fiatalabb Rodica a balettiskolába járt, és vele nagyon jó barátságba keveredtem. Osztálytársainak zöme magyar volt, tőlük kezdett magyarul tanulni, és megkért, hogy én is csak magyarul beszéljek vele. Nagyon jól megtanulta a nyelvet. Mikor elvégezte a balettiskolát, a világhíres bukaresti Ciocârlia együttes szerződtette, műsorukkal bejárták az egész világot. Rodica, mikor felnőtt korunkban néha találkoztunk, mindig megköszönte, hogy közreműködésemmel olyan jól megtanulhatott magyarul. Elmesélte, milyen előnye származott a nyelvtudásából. Együttessel bárhova érkeztek, első dolga volt, hogy megérdeklődjé, laknak-e magyarok abban a helységben. És mindig talált néhányat, és ezek, értékelve, hogy román létére olyan szépen beszéli a nyelvüket, megkülönböztetett figyelmességgel vették körül, általuk eljuthatott és hozzájuthatott olyan látnivalókhoz, árukhöz, melyről magyarul nem beszélő kollegái nem is álmodtak.

Lakásunk bútorzata eléggé szedett-vedett volt. Két ruhás-szekrényünk még Tóth nagymama hagyatékából maradt ránk, az egyszemélyes heverőt anyám hagyta meg apámnak nagy kegyesen, volt egy fehérre festett, ócska konyhaasztalunk, három székünk. Apám egy matracon aludt, ezt nappalra beállította a szekrények mellé. Érdekes módon, én sokáig nem észleltem azt a különbséget, mely anyám kínosan pedáns otthona, és apám eléggé elhanyagolt környezete között volt. Az asztalunkon óriási rendetlenségben hevertek különböző használati tárgyaink a borsdarálótól a tintatartóig, minket ez egyáltalán nem zavart, sőt én észre sem vettem. Akkor

ébredtem rá először arra, hogy valami nem stimmel a háztartásunkkal, mikor egy alkalommal apámat meglátogatta egy ismerőse. Mi éppen ebédelni készültünk, apám megkérdezte a vendéget, velünk tart-e? Igenlő válaszára én megpróbáltam még egy terítéknek helyet szorítani az asztalt elárasztó rendetlenségben, úgy, hogy magam előtt összefogott karjaimmal arrább toltam a tárgy-halmot. Ez a mozdulat ébresztett rá, hogy nem rólunk fogják megmintázni Pedantéria szobrát. Ez után az eset után jobban odafigyeltem a rendre, de hogy ezt a fogadalmamat nem tartottam be maradéktalanul, az a már említett karácsonyi nagytakarításkor derült ki!

A Pap utcai közép fokú iskolában kezdtem a VII osztályt. Így volt kézenfekvő, mivel apám ott tanított, és így tudott a legjobban rendezni engem. Nagyon közel a lakásunkhoz, a románna lett hajdani Magyar Színház előtti téren, a Tanügyi Étkezdében ebédeltünk, elég jó ételeket főztek, és nem került sokba. Apám vásárolt nekem egy használt, de jó kerékpárt, mikor ellenkező váltásban mentünk iskolába, akkor nem gyalog, hanem kerékpárral közlekedtem. Jól éreztem magam ebben az iskolában. Igyekeztem a tanulással, de a Gligorești-i román és a ludasi eléggé gyenge magyar iskola után nagyon nehezen ment a tananyag megemésztése, hiányoztak azok az alapismeretek, melyeket az ötödik és a hatodik osztályban kellett volna elsajátítanom.

Apám természetrajzot és testnevelést tanított nekünk, no meg ő lett az osztályfőnököm. Ez nekem jó is, rossz is volt. A tanári kar velem nagyon kedves, jóindulatú volt, csak éppen nagyon vigyáztak arra, nehogy részrehajlással, kivételezéssel vádolja őket valaki. Ezért aztán tőlem sokkal többet követeltek. Ez persze hasznomra volt, hisz nagyon sok mindent kellett bepótolnom, de én akkor nem úgy láttam. Az iskola váltott műszakban működött. Mi, diákok egyik héten délután, a másikon délelőtt jártunk, a tanárok össze-vissza, ahogy órájuk volt. Mikor délelőttös voltam, legtöbbször apámmal együtt mentünk az iskolába, délben az étkezdébe, majd mind a ketten vissza az iskolába, mert neki délután is volt órája, én meg a tanáriban tanultam másnapra. Mikor délutános voltam, akkor délelőtt egyedül voltam otthon, tanultam, egyedül mentem előbb ebédelni, azután iskolába, este együtt mentünk haza. Apám akkor is elment az iskolába, ha éppen nem volt órája, mert a város az iskola számára kisajátította a szomszéd házhoz tartozó kertet, és apám minden

szabadidejét arra áldozta, hogy a telken kézilabda, labdarúgó és kosárlabdapályát alakítson ki. Lelkes és eredményes csapatokat szervezett ezekből a sportágakból, de jeleskedtünk atlétikában is, sok versenyen vittük el az első, de legalább a második díjat. Persze én amolyan póttag voltam mindenütt. Csak akkor szerepeltetett apám, mikor hiányzott, vagy lesérült valaki. De mindenütt ott kellett lennem, ahova apám ment, minden olyan versenyre benevezett, ahol nem volt elég versenyző, a cél az volt, hogy az iskolának minél több érmet gyűjtsünk. A Pionír (Úttörő) Ház sakkversenyt hirdetett: részt vettem, és elhoztam a második díjat. Az már az én számárságom, hogy mindenkinek elmeséltem, hogy a zónabajnokságon összesen ketten versenyeztünk. Sílesíklásban első lettem. Sífutásban úgyszintén. Gondolom fölösleges megmondani, hányan neveztek be ezekre a versenyekre. Rendszeresen jártunk a Stadionba, akkoriban gyakran rendeztek Kolozsvárott rangos atlétikai találkozókat. Apámra, mint első osztályú bíróra igényt tartottak.

A kolozsvári Filharmonikusoknak otthont adó Egyetemek Háza lakásunktól párszáz méterre, a Farkas utcában, a Román Opera meg az utcánk végében volt. Apám mindkettőnk számára bérletet váltott, de legtöbbször egyedül mentem mindkét helyre, mivel ő nagyon elfoglalt volt, munkája mellett vezette a tanügyi táncsoportot, és tagja volt a tanügyi énekkarnak is. Vasárnaponként kirándultunk, többnyire csoportosan, egyházi ünnepekkor istentiszteleteken szolgált, olyan falvakban, melyeknek nem volt állandó lelkésze. Az olyan vasárnapokon, mikor nem tarthattam apámmal, nagymamát látogattam meg Mérában.

A hétköznapi ebédünk az étkezdében biztosított volt, vasárnaponként, ha kirándultunk, akkor a magunkkal vitt szárazkosztot ettük. Míg használtuk a konyhát, apám főzőcskézett olyan alapon, hogy ha ez jó, és az is jó, akkor együtt is jó kell legyen, így lett például káposztaleves ízű a húslevese. Később felváltva apám húgainál: Katinál vagy Icanál ebédeltünk. Kati az Arany János utca 1 sz. alatt, a Sétatér elején, Ica a Fellegvár alatti Drăgălina utcában lakott. Időnként meglátogattuk Tóth nagyapát, aki újra nősült, felesége, Katica néni szép kis kertés házban lakott a Szamoshoz közel. Nagytata boldogan művelte a kertet, fajtyúkokat tenyésztett, részt vett a különböző kisállat-kiállításokon, ahol nagyon sokszor elnyert díjak jutalmazták szorgalmát és hozzáértését.

Pótmama-jelöltekben nem szűkölködtem. A legkitartóbb apám T. Katalin, latin, román-orsz szakos kolleganője volt. Kati néni szerelmes volt apámba, ez nem volt titok, mindenki tudta, nemcsak a tanári kar, de a gyerekek is. Ebben a teljesen egyoldalú szerelemben apám csak a barátságát tudta nyújtani. Kati néni végül elfogadta a baráti jobbot, társaságunkra viszont továbbra is igényt tartott. Gyakran meghívott minket vacsorára, melyet parázs rómi parti követett. Kati néni tordai volt, többször részt vettünk a családi szőlősük szüretelésén. Unokahúga, B. Márta nagyon jó barátnőm lett, együtt jártunk hangversenyekre, a Zeneakadémia Corvin utcai épületében, vagy a Képzőművészeti Akadémián megrendezett zenehallgatásra. Egy ilyen zeneestén ismerkedtem meg 16 éves koromban A. Imre festőművész-jelölttel. A jóképű, kellemes modorú fiúval sokat sétáltunk, beszélgettünk. Eleinte azt hittem, Márta érdekli, de aztán kiderült, hogy nem. A Sétatéren volt az Akadémia műterme, gyakran elkísértem, míg ő festett, én beszélgettem a kollegáival, nézelődtem. Csodáltam a sok fiatal, meg idősebb modellt, hogyan tudnak olyan kitartóan ülni a merev pózban. A modellek teljesen felöltözöttek, *tisztességes külleműek* voltak, nem értettem, min botránkoznak meg sokan, mikor elmeséltem, hol jártam. Például nagymama és Emi nagynéném is azzal riogattak, hogy majd biztosan meg fognak kérni a festők, szobrászok engem is, hogy modellt üljek, és hogy az egyáltalán nem illő, hogy egy úrilány ilyen kínos helyzetbe hozza magát. Őszintén szólva, engem ez a lehetőség egyáltalán nem riasztott, sőt, játszadoztam a gondolattal, előre felkészültem, milyen büszke, fensőséges modorban fogom visszautasítani felkérésüket, az elvetemült művészek hogyan fognak megszégyenülni, és bocsánatot kérni merészségükért. De csalódnom kellett, mert senki nem akart engem sem lefesteni, sem *megszoborni*. Azért izgatott, vajon miért nem kapnak az alkalmon a láthatólag modellhiányban szenvedő művésznövendékek? Egyszer aztán megkaptam a kiábrándító felvilágosítást. Udvarlóm egyik év-folyamtársa sajnálkozva mondta:

– Milyen kár, kedves Ildikó, hogy magának ennyire unalmasan szabályos szép arca van. Nem érdemes megfesteni.

Akkor kissé irigyeltem a sok furcsa arcú, az akkori látásom szerint enyhén szörz alakú modelleket. Nem nagyon értettem mi az, ami bennük megkapóbb a művészek számára? Talán éppen szabálytalanságukban rejlik vonzerejük? De azért, két évvel később,

ha az arcom nem is, de a nyakam és a kezem csak megtetszett, és nem is a szerintem *felvágós festőpalántáknak*, hanem egy már befutott, sok nemzetközi díjat elnyert szobrásznak. Puskás Sándor kért meg, hogy üljek modellt *Székelly Madonna* című szobrához. És azért pont engem, mert szerinte ritka szép, szabályosak fent nevezett testrészeim.

Tot

Első gimnazista voltam, az iskolából az osztályokat rendre elküldték a kötelező tudósűrésre. A tudógondozóban a röntgenterem előtti asztalnál ülő ápolónőnek bementük a nevünket, ő felírta egy listára, adott egy számat, melyet a röntgenezést végző orvosnak kellett átadunk. Elöttem Barabás Ildikó nevű osztálytársnőm iratkozott fel, utána én következtem, mondtam a nevem:

– Tóth Ildikó

– Da (igen) – válaszolta az ápolónő – *și mai cum?* (és még hogyan)? Kérdezte. Nem értettem a kérdést, újra elmondtam a nevem: – Tóth Ildikó

– Barabás Ildikó? – kérdezte az ápolónő.

– Nu, (nem), Tóth Ildikó – mondtam immár harmadszor, ezúttal jól kihangsúlyozva a vezetéknévemet. Már mindenki reánk kezdett figyelni, osztálytársaim értetlenül nézték az ápolónőt, aki egyre mérgesebb lett, és végül szinte belepirulva rámripakodott.

– *Mă fată, înțeleg, că tot Ildikó esti, dar spune-mi odată ce fel de Ildikó?* (Te leány, én értem, hogy te szintén Ildikó vagy, de mond meg már végre, hogy milyen Ildikó vagy?) Akkor értettük meg, hogy az ápolónő az én Tóth vezetéknévemet románul, tot-nak érti melynek jelentése: ugyancsak, szintén.

Tehénbögés

Szintén első gimnazista koromban történt meg az osztályunkkal a következő eset. A román nyelvtanárnőnk beteg lett, helyettesítőnek Nagy Eleknét (Méhes György író felesége) nevezték ki. Igazi szép napos őszi idő volt mikor első alkalommal jött órát tartani, nyitva hagytuk az ablakokat, annak ellenére, hogy az utca az aznapi nagy őszi vásár miatt eléggé zajos volt.

A tanárnő nagyon kedvesen bemutatkozott, elmondta, hogyan képzei el a tanításunkat, és azt, hogy reméli, nem lesz probléma az osztályfegyelemmel. Amint egy lélegzetvételnyi szünetet tartott, egyszerűen mintegy válaszul az elmondottakra mély, szívből jövő tehénbőgés hallatszott az osztályban:

– Múúúú.....!

Mindnyájan megdermedtünk. A tanárnő csak hápogott:

– De kérem... mi volt ez?... hogy merik ezt?....

– Múúúúú..... hallatszott újra.

– A rendzavaró azonnal jöjjön ki a katedrához! – kiáltott ránk. Senki sem mozdult, a síri csendben viszont újra felhangzott:

– Múúúúú.....!

A tanárnő ekkora pimaszságtól felháborodva hátat fordított az osztálynak, könnyeivel küszködve a nyitott ablakhoz lépett, lehűteni dűhtől kipirult arcát. Megszeppenve, és félve néztünk össze, el sem tudtuk képzelni, melyikünk lehetett az elkövető. Mivel mindenikünk szemén csak a sértett ártatlanság tükröződött, tanácstalanul néztük a tanárnő hátát, azon gondolkozva, mi lehetett ez, és hogyan magyarázzuk meg, hogy mi nem csináltunk semmit. Tanárnőnk állt mereven az ablaknál kissé kihajolva, gondolom azért, hogy ne lássuk, vélt szemtelenségünk mennyire kihozta a sodrából. Ahogy lenézett az utcára, hirtelen még jobban kihajolt, majd elkezdett kacagni, de úgy, hogy alig kapott levegőt. Közben mutogatott lefele. Persze az ablakhoz tódult az egész leánysereg, és megláttuk, hogy az iskola ablaka alatt egy éhes tehénke van a lámpaoszlophoz kötve, az sírta bele bánatát a világba, teljesen feldúlva ezzel osztályunk, és tanárnőnk lelki békéjét.

Teázás

A *Brassai*, a kolozsvári unitárius gimnázium pedellusának felesége mikor kedve és ideje megengedte, finom meleg citromos teát főzött és árult pár baniért a diákoknak. A szemfüles diáksereg nagy derűtségére az eseményt egy nagy táblára emígyen felírva hirdette:

VAN TEJA

És mivel ez akkoriban történt, mikor már az addig tiszta magyar iskolában egyre több tantárgyat tanítottak románul, a folyosókon román tanárok figyelmeztették a gyerekeket a román nyelv szorgalmasabb használatára, a diáksereg a táblát látva azonnal *vette a lapot* és így olvasták el és adták nagy hangon hírül a többieknek.

– Fiúk, ván tézsá!

ALSÓRÉPA (RIPA DE JOS)

Az alsórépai vasútállomás (románul Ripa de Jos) a Déda–Szeretfalva (Sărățel) vasútvonal eléggé jelentéktelen helysége. Ezt a vonalat a magyarok építették Észak-Erdély visszacsatolását követően, hogy a visszakapott területeket közlekedésileg is össze tudják kapcsolni az Anyaországgal. A vasútvonal alig egy év alatt épült fel, a sín pár mellé állomásokat, szolgálati házakat, a megállókhöz közeli falvakhoz jó utakat is építettek. Mi több, talajszárító kútrendszert is, lévén ennek a vidéknek talaja vizenyős, csúszós agyag-homok-agyag réteges, majdnem az egész vonalon. Az alsórépai állomás több falu népének nyújtott utazási lehetőséget. Alsórépa, a vasútállomás névadó faluja két kilométernyire volt az állomástól, de ide tartozott Felsőrépa, Dumbrava, és Disznajó község is. Ez utóbbinak ugyan volt megállója a Marosvásárhely–Déda vonalon is, de a Beszterce-környéki erdőkben fakitermelésen dolgozó disznajói embereknek az alsórépai állomás volt alkalmasabb. A vasútvonal a hegy derekában épült, természetesen az állomás is. Innen egy szép döngölt kavicsos út vezetett a völgybe, mely egy patakon átívelő hídon keresztül lankás dombra kapaszkodva, kettévált: a jobb oldali út a két Répa, és Dumbrava felé, a baloldali Disznajó községhez vezetett. A patak medrét szabályozták, s mivel nagyon lágy, kellemes vize volt, olyan, hogy a ruhát szinte mosószer nélkül tisztára lehetett mosni benne, gyapjúmosót, ványolómalmot terveztek építeni a partjára. Ez azért is lett volna kézenfekvő, mert ez a vidék híres juhtenyésztő hely volt. A politikai változások miatt a malom nem épült fel, csak a gyerekek örülhettek a betonnal bélelt, mini víz-esésekkel tarkított remek fürdőhelyeknek. A pataktól nem messze épültek fel az állomásfőnök, az öt forgalmista és családjuk számára a folyóvízzel, angol vécével ellátott gyönyörű ikerházak. Az ivóvizet egy zárt medencébe felfogott forrásból vezették a házakba.

Mostohaapámat (becenevén az *Öreget*), 1954 őszén a Gligorești-i állomáson elkövetett többrendbeli hanyag munkavégzése miatt, büntetésből helyezték Alsórépára. Én már Kolozsvárott laktam apámnál, csak a téli vakációban láthattam meg anyámék új lakóhelyét. Első alkalommal még apámmal utaztam oda, a Kolozsvár-Székelykocsárd-Marosvásárhely-Déda útvonalon. Téves útvonalat választottunk, a csatlakozásokra való hosszas várakozás miatt utazásunk hosszú, és fárasztó volt. Mire Alsórépára megérkeztünk már beszélgetni sem volt erőm, ültömben elaludtam. Apánk kevés időt tölthetett az öcsémmel, másnap már visszautazott Kolozsvárra. Én meg kiélvezhettem az ismerkedést az ottani viszonyokkal, emberekkel. Nagy hó volt, a falvakból az állomásra csak szánnal közlekedhettek az emberek. Karácsony jött, s ekkor tapasztaltuk meg először, mennyire különböznek a magyarok a románoktól. Tudniillik ez a vidék jobbára ortodox-vallású románok lakta terület. Ők nem tartanak karácsonyt, fő ünnepük a Vízkereszt. Anyámék megismerkedtek, és nagyon jó barátságba keveredtek az alsórépai pópával, Emil bácsival, akinek már csak keresztnévére emlékszem. Művelt, jóképű ember volt, anyanyelvi szinten beszélt magyarul, a háború alatt a magyar hadseregben szolgált katonatisztként. Görög katolikus volt, de a megváltozott román egyházi törvények kényszerítették, hogy áttérjen az ortodox vallásra. Még nőtlen volt, valamilyen vétsége miatt került erre az Isten háta mögötti helyre. A falusiak elhalmozták élelemmel, a fölösből juttatott nekünk is. Nekem a *prescurának* nevezett finom fonottkalácsszerű kenyér ízlett nagyon. A pápa kellemes társalgó volt, azt hiszem tetszett neki anyánk, a szakácművészete egészen biztosan. Karácsony szombatján ünnepi vacsorára hívott meg (melyet anyánk főzött). Elegáns hintószánon jött értünk, ilyen formán elmondhatom, hogy furcsa módon, egy román pápa jóvoltából tapasztalhattam meg, milyen is lehetett nagyszüleim fiatal korában a csengős lovas-szános téli közlekedés!

Január 6-án hozzánk is eljött házat szentelni, azt mondta, nem biztos, hogy használ, de ártani, nem árt. Még babonaságra is megtanított, azt mondta, az előszobaszőnyegből, ahova ő, a pápa taposott, titokban húzzak ki egy szálat, ha lehet pirosat, tegyem a párnám alá és meg fogom álmodni, ki lesz a jövődöbelim.

Kellemesen telt el ez a téli vakáció, Kolozsvárra már a rövidebb útvonalon, Déda-Szeretfalva-Dés felé utaztam. Erre felé

sem volt kimondottan kényelmes az utazás, két helyen, Szeretfalván és Désen kellett vonatot váltanom. Egy tizenhárom éves gyerek számára meglehetősen sok veszéllyel járható kaland volt!

Pisti öcsém hivatalosan Disznajóra járt magyar iskolába. Ez a község jó messze, négy, vagy öt kilométerre esett az alsórépai állomástól. Korán kellett indulnia, későre ért haza. Ha rossz volt az idő, anyánk otthon tartotta. A végén Pisti már többet volt otthon, mint iskolában. Elvileg anyánk tanította, a gyakorlatban nem nagyon került erre sor. Még szerencse, hogy a körülmények ellenére sem felejtett el írni, olvasni. Anyánk várandós volt, így Pistire hárult az élelembeszermzés feladata. Alsórépán a jószívű falusiak látták el őket ezzel-azzal, az üzletből kevés élelmet tudtak vásárolni, mert pénzük erre mostohaapánk egyre nagyobb mérvű italozása miatt nem nagyon volt. Sok segítséget kaptak szomszédjuktól, egy kétgyerekes nagygazdától. A fiatalabbik ifjú, Mihai velem egyidős, vagy talán kevéssel volt idősebb nálam, az idősebbik ifjú nevére nem emlékszem.

Az 1955-ös évi tavaszi szünidő számomra kellemesen alakult. Az alsórépai, de úgy nagy általánosságban a román falusi szülők annyira tisztelték továbbtanuló gyermekükben a jövődöbeli urat, hogy a világért sem engedték volna valamit is dolgozni őket a gazdaságban. Ilyen módon a környező falvak diáksága minden szünidőt szórakozással töltött. Egyik bált, zsúrt, összejövetelt tartották a másik után. Úgy emlékszem, zömmel fiúk voltak a kivételezett helyzetűek, a fiatalok között alig akadt továbbtanuló lány. A szomszéd fiúk ugyan nem jártak felső iskolába, de apjuk vagyoni helyzeténél fogva bejáratosak voltak az *elit* rendezvényekre. Engem is meghívtak, anyám elengedett, persze szigorúan kikötötte, hogy vigyázzanak rám. Néha még bennük sem bízott igazán, olyankor Pistinek is velünk kellett jönnie. Pisti boldogan jött, hiszen így nagyfiúnak érezhette magát, a fiatal emberek hecből úgy is kezelték, míg észrevettem, és letiltottam, még itatták is szegénykémet. Ilyen program mellett hamar elröpült a tavaszi szünet!

1955 május 14-én megszületett ifjabbik öcsém, András, akit első pillanattól kezdve Bandikának szólítottunk. Mikor anyánk vajúdni kezdett, mostohaapánk a nem egészen 11 éves öcsémet küldte el Disznajóba a bábaasszonyért. Az el is jött, de segíteni nem tudott, megállapította, hogy a köldökzsinór rá van tekeredve a gyerek nyakára, s okvetlenül orvosi segítségre van szükség. Persze

megint az öcsémet küldték, ezúttal Felsőrépára. Az orvos szerencsére otthon volt, időben meg is érkezett és világra segítette a majdnem öt kilós, pirospozsgás, szőke, kékszemű egészséges kisfiút. A szerencsés szülés megünneplésére, és a fiúgyerek egészségére mostohaapánk az orvossal egyetemben három napig ivott.

Bandika már több mint egy hónapos volt, mikor találkoztunk, mert én csak a tanítási év végétével utazhattam Alsórépára. Anyámnak volt teje elég, talán túl sok is, mert egyik nap elzáródott az egyik tejcsatornája. Iszonyú kínokat állt ki, mert a még nagyon kezdő dédai körorvos nem látott más kiutat, mint azt, hogy hagyják megkenni a mellet, aztán felvágta, kitisztította a tejcsatornát. Középkori módszer – mondom most, mikor már tudom, mit kellett volna csinálnia, hogyan előzhette volna meg a bajt.

Mivel anyánk nagyon beteg volt, én láttam el a kisöcsémet. Szívesen és boldogan *babáztam*. Tisztába tettem, öltöztettem, tartottam az etetéshez, sétáltattam Bandikát, s nagyon büszkén meséltem anyámnak, hogy minden falusi asszony, akivel csak találkoztam megnézte a szép gyereket, és megkérdezte, hogy az enyém-e, s én azt feleltem, hogy igen. Anyám nagyon összeszidott, és én nem érttem, mi baja van a válaszzommal, miért lenne szégyen egy ilyen kisgyerek mamájának lenni?

A falusiak jóra való, segítőkész emberek voltak, anyánk, vagy Pisti nem tudott úgy végigmenni a falun, hogy ne hívták volna őket be minden házba, ne adtak volna valamit: néhány tojást, egy kupa lisztet, gyümölcsöt, még élő állatot is. Így lett Pisti egy bárány és egy kis kecskegida gazdája. A bárányt levágták, megették. A gidának Lili lett a neve, és felnevelték. Pisti legeltette, de Lili, mint általában a kecskék, nagyon fürgé, makrancos, és válogatós állat volt. Pisti megunva a kecske utáni sok rohangálást, szerzett egy láncot, rákötötte a Lili nyakára, így az nem tudott olyan fürgén elszaladni előle, mint addig tette. Igen ám, de a lánc nem vékony, könnyű fajta, hanem úgynevezett kutyalánc volt. Miután a lánc mindig a nyaka bal oldalán lógott, Lilinek egy idő után átalakult a járása, és már lánc nélkül is az egyiptomi hieroglifákon ábrázolt figurákhoz hasonlóan, oldalazva járt. Sok bosszúságot okoztak egymásnak Pisti és Lili, de jól megvoltak, sokat játszottak együtt. Lilit, mikor eljött az ideje, elvitték a *cáphoz* (bak). A látogatásnak meg is lett az eredménye, vemhes lett. Mikor megérkeztem a tavaszi szünidőre, Pisti izgatottan

mesélte a küszöbön álló nagy eseményt. Türelmetlenül várta, legyen már meg a kisgida, főleg az ellés érdekelte, ennél szeretett volna asszisztálni. Lili pedig, mit sem tudva kis gazdája óhajáról akkor ellett meg, mikor az egész család az állomáson volt, szülőágynak az anyánk féltett virágoskertjének középső ágyását választva. Mikor hazaérkeztünk, a virágágyás közepén egy pici fekete gida várt ránk. Pistinek a lélegzete is elállt a meglepetéstől, de azért nem mulasztotta el Lilit jól összeszidni, hogy nélküle bonyolította le az ellést. A kisgidának Zizi lett a neve.

Mostohaapánk itt is méhészkedett, a méhkaptárak a virágoskert mellett voltak felállítva. Mikor Bandika már totyogott, kedvenc szórakozása az udvar melletti kukoricásban való sétálás, és a méhek röptének figyelése volt. A kukoricásban sétálás nem okozott nagy gondot. Anyánk kiállt a ház lépcsőjére, onnan figyelte, hol mozognak a kukoricaszárak? Ott volt Bandika. A *méhészkedéssel* már nagyobb bajok voltak. Egyik alkalommal nem vettük észre, hogy Bandika egészen a kaptárokig ment, onnan figyelte a méhek röpködését. Az volt a baj, hogy a nadrágja tele volt, a méheket izgatta a szag, és csapatostul megszállták Bandikát. Anyánk kijött a házból, meglátta, hol van Bandika, elkezdett kétségbeesetten kiáltozni:

– Jaj, a gyerek, jaj, a gyermekem! – de egy tapodtat sem mozdult el az ajtóból.

Mi tudtuk, anyánk miért nem mozdul: allergiás volt a méhszúrásra, még Kolozsvárott laktunk, mikor egy méhszúrástól olyan sokkos állapotba jutott, hogy mentőt kellett hívni, s akkor megmondta az orvos, hogy vigyázzon, mert két méhszúrás már halálos lehet a számára. Egy kívülállónak viszont nagyon humoros látvány lehetett, hogy az anya 10 lépésre áll bajba jutott gyerekétől, és csak óbégat, de nem tesz semmit a gyerek megmentésére. Legalábbis így láttuk mi Pistivel, mert miután kimentettük Bandikát a méhek *karmai* közül, fetrengtünk a kacagástól.

Az Öreg egyre nagyobb mérvű italozása következtében elég gyakran feledkezett meg hivatali teendőiről. Egyik alkalommal az irodában ivott, lerészegedett, megfeledkezett mindenről, a pénzes páncélszekrény ajtaját nyitva hagyta, és hazabotorkált. Csak az nem vett ki pénzt a kasszából, aki éppen nem volt ott. Elég hamar kiderült a mulasztás, a hiányt nem tudta pótolni. Állásából felfüggesztették, és elég rövid idő alatt el is ítélték. A marosvécsi kastély-börtönbe

került, anyám ott maradt Alsórépán a két kisgyerekekkel minden jövedelem nélkül. Még az volt a szerencse, hogy az Öreget a hivatalából nem rúgták ki, csak felfüggesztették, tehát anyám, az Öreg büntetésének leteltéig ott maradhatott az alsórépai állomásfőnöki lakásban.

Én mindig csak egy hónapot tartózkodtam Alsórépán, aztán visszautaztam Kolozsvárra, mert apám különböző nyári táborokba küldött (Sztánára, a tanügyi táborba például), melyekért nem kellett fizetni, s így nem csak jól szórakoztam, de spórolást is jelentett tábori tartózkodásom.

Alsórépa nekem jobbára csak kellemes élményeket nyújtott. Nem vettem részt a mindennapos problémákban, azt hiszem anyám érezte, tudta, hogy az én kolozsvári életem sem fenéig tejfel, mikor nála tartózkodtam, soha nem panaszkodott. Mint említettem, elengedett a zsúrokra, bálókra, természetesen *gardedámmal* Mihai, a bátyja és néha Pisti személyében. Egyik felejthetetlen bálozó emlékem Dumbrava községhez köt.

Dumbrava Felső Répát követő nagyközség. Határában valamilyen talajkutató munkálatok folytak. Hogy mit kerestek: olajat, gázt, szénét, vagy másvalamit, nem tudom. Nem is érdekelt az egész, gondolom mást sem, csak annyiban, hogy a kutatáson dolgozó mérnökök, asszisztensek, tisztviselők is részt vettek a bálokon. Tizenöt éves, nagyon magas, csinos, négergöndör hajam miatt érdekes, és végtelenül naiv, romantikus kislány voltam. Roppant élveztem, hogy az alsórépai társaságban nagylányként kezelnek, mint kolozsvári magyar, ráadásul tanárgyereket kissé talán túl is értékelték a már egyetemista, de falusi származású fiatalemberek. Az is jó volt, hogy senki nem közeledett hozzám *komoly szándékkal*. Csak udvaroltak, bókoltak, tréfáltak, segítettek önbizalmam megerősítésében. A dumbravai bálon sokkal több fiatalember volt, mint lány. Közülük kettőre figyeltem fel: az egyik szőke, kékszemű, a másik barnahajú és szemű, mindkettő legalább 190 cm magas nagyon jóképű fiatalember volt. A bál összes női résztvevőjéről eléggé világosan, és messziről lerítt, mind arra vár, hogy ez a két ifjú táncra kérje. Én sem éreztem másként, de nem sok reményt fűztem azon vágyam teljesüléséhez, hogy legalább egyszer táncolhatnék velük. Nagyon egyszerű báli öltözékem volt: bő fekete szoknyát, egy piros alapon pici fehérpöttyös tisztaelyem ujjnélküli blúzt viseltem, lapos sarkú papucs cipőt. Még fiatalabbnak néztem ki, mint amilyen

voltam. Talán ez volt az oka – no meg az, hogy én is csak látogatóban voltam ott, és nem éltem a vidéken –, hogy vágyam teljesült, és mind a ketten felkértek. A szőke magyar fiú volt, F. Ferenc, annak jó előre elújságoták, hogy egy magyar lány is jön a bálba, érthető, miért kért fel azonnal. Kellemesen társalogtunk, tetszett is. De aztán jött a másik... Simion Covrig. Mikor felkért, úgy vezetett, hogy a primás közelébe kerülünk. A zenekart egy közeli faluból, Monorról szerződtették. Ez az európai hírvű remek cigányzenekar akkoriban tért vissza egy szovjetunióbeli turnéről. Vezetőjük egy sok vihart megélt dörzsölt primás. Partnerem odasúgott neki valamit, ő bólintott, s nemsokára felhangzott egy nagyon kellemes melódia, és táncosom fülemhez hajolva énekelt:

Astă seară să dansezi numai cu mine, să se uite toată lumea după noi, s-auzim șoptind perechile vecine: Iaca ce frumos dansează ăștia doi.

Nyers fordításban:

Ma este csak velem táncoljál, hogy mindenki csak minket nézzen, és hallhassuk majd a szomszéd párok suttogását: nézd, milyen szépen táncolnak ezek ketten.

Egy másik dal, melyet táncosom fülembe énekelt Eminescu megzenésített verse volt: *De ce nu vii? – Miért nem jössz?*

Mit mondjak? Úgy éreztem, lebegek a boldogságtól. Nagyon sok fiú akart lekérni, partnerem nem adott. Egyedül csak a magyar kollegájának, s az, mindenki bosszúságára, vissza neki. Most már tudom, csak pukkasztani akarták a sok értük lihegő nőtényt, de akkor boldog voltam, hogy ilyen táncosaim vannak, és, hogy csak nekem vannak ilyen táncosaim. Hajnal felé indultunk haza. Kissé bántott a lelkiismeret a két szomszédfiú miatt, hiszen tulajdonképpen ők hívtak meg, és vittek el a bálba, és nem tudtak sem velem, sem mással táncolni, mert szó szerint vették anyám intelmét, és egész éjjel árgus szemekkel figyelve vigyáztak rám. Két táncosom elkísért a hegytetőig. Ott érzékeny búcsút vettünk. Soha többé nem láttam őket. Egy ideig mindkettővel leveleztem, a magyartól tudtam meg, hogy Simion börtönbe került, az egyik bányában történt robbanásért őt tették felelőssé. Utolsó, nekem küldött képeslapján ez állt: *Pentru copii un zîmbet de incurajare – egy bátorító mosoly a gyermekeknek.*

KONFIRMÁCIÓ

A Pap utcai iskolai abszolválás után a Király utcai (Augusztus 23. utca) hármasszámú leánylíceumba felvételiztem. Három, negyvenes létszámú osztály indult, nagy örömmre egy osztályba kerültem Erdély Magdival. Magdival otthon is egyre több időt töltöttünk egymás társaságában. Mily nagy volt a meglepetésünk, mikor felfedeztük, hogy egykor anyáink is egy iskolába jártak! Mindketten az udvarhelyi tanítónőképző tanulói voltak, Magdi édesanyja, Magyarai Magdolna valamivel hamarabb végzett, mint anyám. Magdolna nénivel sajnos nem találkozhattam, meghalt még mielőtt én visszaköltöztem volna Kolozsvárra. Magdi édesapja újra nősült, a mostohaanya szívesen fogadta gyakori látogatásomat. Megismertem Magdi anyai nagymamáját is, Magyariné Aszalós Gizellát, akinek palást-varrodája volt a Főtérről közeli lakásában. A református teológia végzős lelkészeit többnyire ő látta el paláttal, és mivel Magdival eléggé gyakran látogattuk meg, sok megrendelőjével megismerkedtünk. Még egyik fiatalember sem vett minket nagylány számba, de, mert Gizi nénihez tartoztunk, nagyon kedvesen évdtek velünk. Mi pedig, bár a helyzetet nagyon élveztük, árgus szemmel figyeltünk, és a hátuk mögött jól kitárgyaltuk az ifjú papnövendékeket, jókat vihogtunk rajtuk. Magdival nagyon is – ahogy mondani szokták – egy srófra járt az agyunk. Egyszerre és egyformán reagáltuk le a visszás, vagy mulatságos helyzeteket. És egyforma jókedvvel kacagtunk a felfedezett fonákosságokon, és ezzel a szokásunkkal bizony sokszor elég kínos helyzetbe hoztuk magunkat.

1955-ben a Farkas utcai templomban a húsvéti istentiszteleten olyan sokan voltunk, hogy pótpadokat tettek be. Magdival egy ilyen, oldalsó pótpadon ültünk, jól láttuk a bejáratot. Megkezdődött a szertartás, már túl voltunk a bűnbánó imán, mikor az ajtóban feltűnt két gyerek. Vékony, madárcsontú 7-8 éves kislány, akinek két kis vékony farkocsba font fakó szőke haja csak úgy repdesett, amint

ugrándozva belibegett a templomba. Egy dülledt szemű, hasonlóan vékonycsontú kisfiú követte, az ő frizurája még érdekesebb volt, mintha egy hajból készült szökökutat viselt volna a fején. Szájából hosszú, üvegre való cumi lógott, melyen időnként szopott egyet, mire a cumi látványosan ugrált fel-alá. Sovány, enyhén zilált idegzetűnek kinéző nő követte őket. Néhány teológus felállt a hátsó traktus első padsorából, helyet kínáltak a családnak. Abban a pillanatban, mikor a család megjelent, én megpróbáltam elhúzódni Magditól, hogy ne is éadjunk egymáshoz, nehogy megérezzük egymás reakcióját. Titokban mindketten a családot figyeltük. A kislány úgy viselkedett, mintha egyedül csak ők lennének a templomban. Nézelődött, odafordult az öccséhez, beszélt vele valamit, majd az anyjukhoz fordulva hangosan, magas, éles hangon közölte:

– Anyúúúú! Istvánkának kell sz...ni!

Az anyjuk gyorsan suttogott valamit, a két gyerek kivonult a templomból. A kislány ugrabugrálva, a kisfiú csoszogva lépegetve, szájában mélán billentgetve hosszú cumiját. Kis idő elteltével újra megjelent a kislány. Odaugrált az anyjához, és az előbbihez hasonló hangon bejelentette:

– Anyú! Istvánka sz..t! Kérek papírt!

A nő idegesen kapkodva kirángatott a táskájából valamilyen papírt, a kislány kezébe nyomta, az kiugrándozott. Csak nagy önuralmunk mentett meg minket Magdival attól, hogy azonnal kacajra ne fakadjunk. De mikor az ajtóban újra megjelent a két gyerek, az ugrabugráló kislány, és utána a letolt nadrágjának kantárját fogva csoszogó kisfiú, a látvány már meghaladta fegyelmünket. Felugrottunk, kirohantunk a templomból, és az ajtótól két lépésre fergeteges nevetésbe törtünk ki. Természetesen kijött a harangozó és szigorúan ránk szólt, menjünk onnan, ne zavarjuk az istentiszteletet.

A materialista szemléletű államvezetés, törvénybe ugyan nem iktatta, de minden módon kinyilvánította rosszallását a vallásos nevelés ellen. Annak idején nem nagyon gondolkoztam azon, a tiltás mennyire játszott szerepet abban, hogy az iskolai osztályomból jóformán egyikünknek sem kellett szülői noszogatás, szorgalmasan jártunk kátéórára, és legtöbbször tagjai lettünk a Farkas utcai templom Kálvinról elnevezett kórusának.

A konfirmációs felkészítő alatt Magdival elég gyakran jártunk a református teológia rendezvényeire. Ekkor, és itt vettem hasznát a

gyerekkoromban, az Írisz telepi egyházi rendezvényeken eltanult énekeknek. Tudniillik a teológusok az imaórákat rendszerint kis műsorral zárták, és mivel én már tudtam a repertoárjukban szereplő énekeket, felkértek, énekeljek velük. Az énektanár szerint tisztán csengő koloratúr szopránom jól hatott a teológusok szépen zengő férfikórusában.

Konfirmációs emlékfotó,
alólról a harmadik sorban balról a negyedik Tóth Ildikó,
ötödik Erdély Magda

A konfirmandusokról a konfirmáció előtti héten készült csoportkép. A főpróbán kicsit irigykedve néztem hosszúcopfos társnőimet, sok baj nem volt a frizurájukkal, a legtöbb rövidhajúnak meg fodrász mesterkedett szép loknikat. A csoportos fényképezésen nagyon szép akartam lenni. Mivel én sehogyan sem voltam megelégedve néger-göndör hajammal, viszont fodrászra nem volt pénzem, úgy oldottam meg a frizura kérdését, hogy kölcsön kért hajcsavarokra felcsavartam a hajam. A kemény vasakkal a fejemen végigkínlódtam az éjszakát, reggel a keletkezett gurtnikból óvatosan kihuzigáltam a csavarókat. Azért vigyáztam oly nagyon, mert azt nem tudtam, hogy a felcsavarás után ki is kell fésülni a haját, így mint a fénykép is tanúsítja, ritka szép, illetve inkább ritka, mint szép frizúrával mentem a csoportos fényképezésre. Ma sem tudok napirendre térni a fölött, hogy a rengeteg sürgő forgó anyuka közül

hogy nem akadt legalább egy, aki szólt volna nekem, hogy fészüljem ki a rolnikat.

A kikérdezésen borzasztóan lámpalázás voltam, mert hála apám lelkeszi múltjának, kollégái tőlem elvárták, hogy az egész kátét kívülről tudjam. Ott volt Tamás nagymama és keresztanyám, édesapám nem, ő a mezősegi Kájában vállalt szolgálatot arra a napra. A vasárnapi, ünnepi Istentisztelet után apám rokonságával ünnepeltük meg egyházi nagykorúsításonkat.

Konfirmációi ajándék gyanánt apámtól korlátlan cukrászdai fogyasztást kaptam: női szeszélytől fagyaltig, mindent ehettem, amit csak akartam. Azóta sem eszem női szeszélyt, akkor úgy megcsömöröltem tőle. Apai nagynénéimtől a tört-féher nehéz-selyem ruhaanyagból varrt ünnepi öltözéket, keresztanyámtól egy szép emlékkönyvet és egy pár nylonharisnyát kaptam. (Ez utóbbi akkor még nagyon ritka és drága ajándék volt! Ha véletlenül leszaladt egy szem rajta, nem dobták el, megjavíttatták! A harisnyajavítás, a *szem-felszedés* hasznos és jövedelmező kézműves foglalkozás lett. Egy szem felszedése egy lejbe került.)

Édesanyám a már említett öcsikével ajándékozott meg. András, becenevén Bandika, 1955 május 14-én született.

Kántorválasztás

Sok kedves élmény köt a kolozsvári Farkas utcai templomhoz. Beleborzongok a gyönyörűségtől, valahányszor eszembe jutnak a Kálvin kórusban eltöltött próbák, és persze, az előadások! László Éva néni nem csak lelkes, hozzáértő karvezető, de hihetetlenül bátor ember is volt. És a kórus tagjait magával ragadta az ő merészsége, lelkesedése, 1955-ben olyan átérzéssel énekeltük Verdi Nabukká című operája rabszolgáinak dalát, hogy az maga felért egy lázadással!

A Belsővárosi, közismertebb nevén Farkas utcai református templom egyik hajdani kántorválasztásának kedves történetét édesanyám mesélte el.

A 30-as évek vége felé kántorválasztást hirdettek meg a templomban. Sok volt a jelentkező, a válogatás több vasárnapon keresztül folyt, míg a lelkészek a gyülekezettel együtt kiválasztották

a minden szempontból megfelelő jelentkezőt. A végleges vizsgára ünnepi Istentiszteleten került sor. A kántorjelölt orgonált: kezdőkísérő énekeket játszott, vezette az éneklést. Lejött az Úrasztalához, ahol temetési és egyéb alkalmi énekeket énekelt kíséret nélkül. A lelkész felkérte a gyülekezetet, válasszanak, mely zsoltárokat szeretnék hallani a kántorjelölt előadásában. A jelölt minden próbát kiállt. Gyönyörű meleg baritonja, szálas termete, remek orgonajátéka, énekbeli tudása, korálkönyv-ismerete imponáló volt. Végül a Püspök úr köszöntötte a jelöltet:

– Köszönjük kedves atyámfia a munkádat, úgy vélem, mindenki meglegedésére működöttél. A hívek minden kívánságát teljesítetted, sok szép zsoltárt, éneket hallhattunk Tőled. Arra kérünk kedves Barátunk, most énekeld el a Te kedvenc énekedet. A jelölt meglepetten nézett a püspökre:

– Az én kedvenc énekemet szeretnék hallani? – kérdezte kissé hitetlenül.

– Igen, igen – válaszolta a püspök –, a Te kedvenc énekedet.

– Hát jó! – bólintott a jelölt boldogságtól felcsillanó szemmel. Büszkén kihúzta magát, kitérte kezeit, mintegy beleélve magát az elkövetkező zenei gyönyörűségbe. Hangját ércesen kiengedve kezdte el énekelni Huszka Jenő Gül Baba című operettje főhősenek, Gábor diáknak szépséges belépőjét:

– Legutolsó kívánságom, halljátok meg emberek...

A Püspök úr mosolyogva köszöntö meg a lelkesen előadott szép dalt:

– Köszönjük kedves Atyámfia. Igaz, mi nem éppen így gondoltuk, de köszönjük. A Gyülekezet egyhangúan téged választott kántorának.

KOLOZSBÓS (BOJU)

A vasút-igazgatóság nagyon gavallérosan járt el mostoha-apánkkal, annak börtönből való szabadulása után. Mivel csak pár hónap hiányzott a nyugdíjazásáig, Kolozsbósra helyezték, természetesen nem állomásfőnökné, hanem munkavezetőnek a háborúban berobbantott vasúti alagút újraépítési munkálatainál. Kolozsbós (románul Boju, kiejtve Bozsú) a Kolozsvártól kb. 30 kilométerre fekvő sós vizű fürdőjéről híres Kolozs község vasút-állomása, Kolozskara után következő első megálló. Akkor már az öcsém is Kolozsvárott lakott apánkkal és velem. Anyánk értesített bennünket költözésükről, mi eléjük utaztunk, az apahidai állomáson találkoztunk.

Bóson szolgálati lakás nem járt mostohaapánknak, ezért kénytelenek voltak bérelni egy lakást, ami nem volt könnyű feladat. A falu túl messze esett az állomástól, mostohaapánk nem volt olyan kondícióban, hogy vállalhatta volna a napi hosszas gyaloglást. Néhány ház árválkodott a vasútállomás mögötti völgyben, itt talált anyám egy félkész házat, melyet tulajdonosa hajlandó volt bérbe adni azzal a feltétellel, ha lakhatóvá tesszük. Vállalkozó szellemben nálunk nem volt hiány, csak mesterségbeli tudásban, melyet ügyességgel meg némi kérdezősködéssel valamennyire pótolni tudtunk.

Szombatonként elutaztunk Pistivel Bósra, a mi segítségünkkel sikerült lassan bevakolni, lakhatóvá tenni a félkész ház két helyiségét. Megjött a nyár, ám nem tartózkodhattunk egész szünidő alatt anyánknál, én két hétre a tanügyi dolgozók gyerekeinek rendezett táborba, Sztánára, Pisti úszótáborba, majd két hétre mindketten Zilahra, apánk rokonához, Gizi nénihez utaztunk el. Anyánknál eltöltött nyaralásunk, annak ellenére, hogy a bósi tartózkodás nem kecsegtetett nagy szórakozási lehetőséggel bennünket, a vártnál sokkal jobban telt, mert felfedeztük, hogy a hegyen keresztül könnyen átgyalogolhatunk a kolozsi sósfürdőre. Az időjárás kedvező, a fürdőbe a belépti díj nagyon csekély összegű volt, és mivel szerencsére sok hozzánk hasonló korú kolozsvári fiatal nyaralt itt, remekül elszórakoztunk.

A vitéz katona – István öcsém
balról a második

Tóth Imre István

Anyámék nem sokáig éltek Bóson, mostohaapánkat nyugdíjazták, nem volt értelme tovább ott maradni. Az egyetlen hely, ahova költözhetek, Méra volt. Nem tudom, anyámnak hogyan sikerült meggyőzni nagymamát, hogy az befogadja Bódizs Pistát is. Nagymama átadta anyáméknak lakó-, és hálószobának a nappali szobáját, konyhának, mivel annak kéménye is volt, a gabonást. Bár ez utóbbi nagyon kicsi helyiség volt, a téli időszakra anyámék lakószobának is ezt használták, mivel ennek fűtését könnyebben meg lehetett oldani. A hatalmas nappaliban, csak miután felmelegedett az idő lehetett lakni.

Pistinek és nekem jó volt, hogy anyánknak így alakult az élete, mert könnyebben látogathattuk, meg úgy éreztük, az elveszett kolozsvári otthonunkért mintegy kárpótlásul kaptuk, hogy anyánk pont a mérai, nekünk amúgy is kedves és szeretett házban telepedett le.

ZILAHÍ ÉLMÉNYEK

Résztvételem az 1954-es zilahi görög menekült-gyerekek táborában főleg a rokoni kapcsolatok megerősítése miatt volt jó. Két évvel később, tizenöt éves koromban az öcsémrel töltöttünk el jó két hetet Zilahon, Vass Gizella – nekünk Gizi néni – meghívására. Ott tartózkodásunk kellemes volt, jól éreztük magunkat Gizi néni, és a nálam pár évvel idősebb lánya, a tanítónőnek készülő Márta társaságában. Gizi néni a Wesselényi kollégium titkárnője volt, a nyári iskolai szünetben ő is szabadágon volt, ottlétünk alatt sokat voltunk együtt. Pistivel szorgalmasan látogattuk dédnagymamánkat, nagymamánk testvérét, Piroška nénit, és családját, jártunk a családi szőlősbe, kirándultunk, ismerkedtünk a zilahi ifjúsággal. Még Márta édesapját, Kún Lászlót, Gizi néni régen elvált férjét is felkerestük Mocsolyán, ahol lelkészkedett. Gizi néni a következő évre is meghívott, és mi örömmel tettünk eleget a meghívásnak.

Gizi néniről annyit tudtam, hogy rokonunk, de sehogyan sem illett bele a rokonság általam ismert vonalába. Kérdeztem apánkat, aki tréfával ütötte el a dolgot:

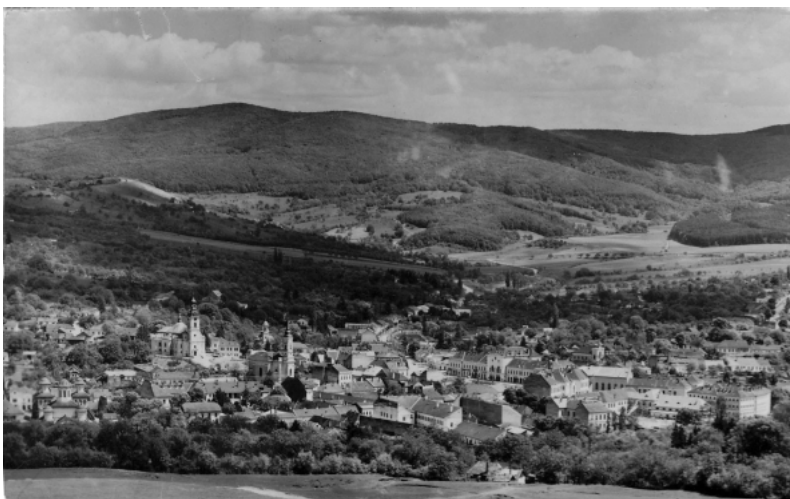
– Hát, Gizi unokatestvérem. De ezt ne vedd szó szerint, mert tulajdonképpen csak a nagyanyánk volt közös, Marosi Papp Julianna személyében. Tudod, a rokonsággal valahogy úgy vannak a Szilágy-ságban, mint az egyszeri történet szereplői: találkozik két ember, beszélgetni kezdenek, és már a harmadik mondat után megállapítják a rokonságot, emígy: a te nagyanyád egy öregasszony volt, az anyém is, tehát rokonok vagyunk.

A régi családi fényképeken ott látható egy csapat vidám, szép, és csinos lány (köztük Vass Gizi) a rokonság egyetlen fiatalembere, Imre-József társaságában. Végül a családfán bogoztam ki a rokoni szálat szövevényét. Gizi néni a közös nagymama, Marosi Papp Julianna első – zilahi Kiss Károllyal –, apám pedig a második, id. bagosi Fodor Ferencsel kötött házasságából származó gyerekek ivadéka. A fényképeken szereplő majdnem egyidős csapat rokoni kapcsolatainak magyarázatához én még értek, másnak már túl bonyolult lehet.

Gizi néni lánya, Márta úgy gondolta, megismertet a zilahi ifjúsággal. Erre remek alkalom volt a délelőtti, illetve a délutáni főtéri korzózás. Elég volt egyszer-kétszer elsétálni a Redut oldalán, hogy találkozzunk a zilahi fiatalemberek leg többjével. (Lányokkal nem nagyon, azoknak nem illett a korzón kísérő nélkül mutatkozni, a mamák leg többje meg nem ért rá a *sétafikálásra*). Másnap aztán a fiatalemberek egyike megállította Mártát valami alibi kérdéssel. Márta persze *vette a lapot*, összeismertetett bennünket, s azon nyomban megkérte a fiatalembert, ha nem esik nehezére, kísérjen minket – az öcsémet, és engem – haza Gizi nénihez, neki még lenne valami dolga a városban. Így ismertem meg életem első udvarlóját, Lajost. Ettől kezdve a nagyon kedves, jóképű, szőke, kékszemű (és sajnos, nekem inkább a barnák tetszettek) marosvásárhelyi orvostanhallgató lett a turistavezetőm, szórakoztatóm, féltékenyen védelmezőm – mert ugye, volt ám ott több fiatalember is, akik pályáztak volna az udvarlói státusra!

A két hét hamar elrepült, mi hazautaztunk Kolozsvárra, udvarlóm ősztől folytatta tanulmányait a marosvásárhelyi Orvosi Egyetemen. És kezdetét vette egy nagyon élénk levelezés két város két ifjú lakója között! Közben, ahogy telt az idő, Kolozsváron egyre több fiatalemberrel ismerkedtem meg, mely tényről hűségesen be is számoltam marosvásárhelyi udvarlómnak.(!!)

Következő évben is Zilahon nyaraltunk, izgatottan vártam a találkozást Lajossal. Az eltelt egy év próbaidő határozottan jót tett kapcsolatunknak. Lajos udvarlása kezdett komollyá válni, olyannyira, hogy a szülők engem is meghívtak egy ünnepi vacsorára. Névnapot, vagy születésnapot ünnepeltek, nem emlékszem, csak arra, hogy sok meghívott volt, és engem mindenki nagyon kedvesen fogadott. Azt hiszem, megmosolyognak kedves modern, felvilágosult olvasóim, ha elmesélem, milyen hátsó gondolataim támadtak a vacsorázás alatt. Ekkor már betöltöttem a 16. évemet, osztálytársaim közül már sokan átélték az első szerelmet, sokat meséltek az első csókról. És én már igazán kíváncsi voltam, milyen érzés is az? Úgy gondoltam, vacsora után, mikor udvarlóm haza fog kísérni, és végre kettesben leszünk, akkor biztosan megpróbál megcsókolni! Kicsit játszadoztam a gondolattal, hogy majd ellenállok, kikérem magamnak az ilyen viselkedést, de az illedelmes modor felett győzött kíváncsiságom, elhatároztam, nem fogok ellenállni a csábító alkalomnak!

Zilahi látkép

Református templom

Zilahon annak idején este 11 órakor lekapcsolták a közvilágítást. Mikor hazafelé indultunk, már csak a hold világította meg az eléggé göröngyös úttestet. Ballagtunk csendben, én telve vára-kozással, s mivel türelmetlen is voltam, úgy véltem segítenem kell egy kissé társamnak, hogy valahogy eljusson a kezdeményezésig.

– Óh, milyen csodálatos ez az est! Úgy-e milyen sejtelmesen ragyog a holdvilág?

– A csuda tudja, mi ebben a jó? – felelte prózai hangon a társam – alig látom, hova lépek, a végén még bokaficam lesz a vége...

– Na, Ildikó – gondoltam csalódottan –, ebből sem lesz csókolózás!

Nem is lett. Lassan véget ért a nyár, a vakáció, szőke udvarlóm-mal folytatódott az élénk levelezésünk, de nem sokáig. Ő szigorlatozott, én a gimnázium következő osztályába léptem, a távol-ság, elfoglaltság megtette a magáét, ráadásul valamilyen félreértés folytán megsértődtünk egymásra, kapcsolatunk megszakadt, de nem végérvényesen, mert miután elvégezte az egyetemet, megkapta kinevezését egy, a magyar határhoz közeli községbe, írt nekem. Meghívott, nézzem meg hol él, hol telepedett le, hova vár engem feleség-nek. Csakhogy kissé elkésett a meghívással, leánykéréssel. Sem első csókom rablója, sem az első férjem nem ő lett.

DUBSKY KLÁRA (1919-2006)

Élete kész regény. Hányszor halljuk ezt a közhelyet, ha olyan emberről beszélünk, akinek sorsa egy kicsit is eltér a szokványostól. Dubsky Klára életútján végigtekintve jogosnak érezzük ezt a mondást. Elismerjük, hogy sorsa tényleg regény lapjaira kívánczik, iskolapéldát nyújtva egy egész életet átszövő feladathalmaz felvállalására és megoldására, arra, hogy mit jelent a kötelességtudat, hogyan lehet és kell megfelelni az elvárásoknak és követelményeknek. És, hogy mindezek teljesítése mivel jár. A jól végzett munka bizony nem mindig öröm.

Fiatalabb korában Klára (mi Klári néaninek szólítottuk) az öcsémnek és nekem nagyon keveset mesélt az életéről. Rokonságát, néhány unokatestvért eltekintve nem nagyon ismertük. Nehezen és kelletlenül válaszolt ilyen irányú érdeklődésünkre. Idős korában érezhetően engedett benne ez a feszültséggel, félelemmel és bizalmatlansággal kevert lelkiállapot. Azt hiszem, végül kedvét lelte kérdéseimben, az érdeklődésemre feltámadt visszaemlékezésben. Ekkor tudtam meg végre néhány adatot a családjáról. Mesélt a még élő rokonságáról, de legszívesebben a tanítónőként falun töltött évekről, az egyszerű emberekről, a természetről és az állatokról. Ezekből a kis történetekből sikerült egy kicsit megismernem őt. Jó sok időnek kellett eltelnie, míg megértettem, miből adódik bizalmatlansága, félelme attól, hogy megnyíljon, kiadja érzéseit és gondolatait. Túl sokan és sokszor zaklatták származása, családja miatt. Túl sokszor volt jóhiszemű. Túl sokszor csalódott. Vágyott szeretetre, ugyanakkor félt is tőle. Vágyott tartozni valakihez, de igényelte a teljes függetlenséget. Szüksége volt a jó tanácsra, de túl büszke volt azt megfogadni. Egyetlen bizalmasa, élete minden mozzanatának ismerője apám volt, de Klára hirtelen elhatározásaiba és azok véghezvitelébe még neki sem volt sok beleszólása.

Apai nagyapja, Dubsky von Wittenau lengyel főúri családból származott, egyetemi évei alatt ismerkedett és barátkozott meg az egyik magyarországi Pallavicini gróffal. Együtt tanultak, együtt szórakoztak. Egy bálon Dubsky megismerkedett egy magas rangú német, Graessel Johann Cajetan és felesége, Török Thirsa Maria Theresia 16 éves, Graessel Kamilla Katarina Theresia nevű lányával. Egymásba szerettek, megkérte a kezét. Sem a lengyel, sem a német familia nem egyezett bele a frigyebe. Dubsky, barátja, Pallavicini gróf tanácsára hallgatva, kivárta szerelme hivatalos nagykorúságát, akkor megszöktette a lányt, és barátjának Szeged melletti birtokán lévő Levelény-majorba költöztek. A közeli Mindszenten esküdtek meg 1881. október 29-én. Az újdonsült Dubsky házaspár azt hitte, ha a szülőket már kész tények elé állítják, megbocsátanak, és utólag áldásukat adják házasságukhoz. Nem így történt. Rendre születtek a gyerekek, ez sem lágyította meg a makacs szülők szívét. Dubsky intező lett barátja birtokán. Később anyai örökségéből ő is birtokot vásárolt, azon gazdálkodott, és ellátta a Pallavicini Uradalom pénztárosi teendőit. Házasságukból sok gyerek született.

A Dubsky család történetét nem Klárától tudom. Apám mesélgetett erről néha, többnyire olyankor, ha meg akarta magyarázni nekünk a Klára ereiben csörgedező lengyel, német és székely vérkeveredés miatti ellentmondásokat.

Klára nekünk a legtöbbet a német eredetű Kamilla nagymamáról mesélt.

Kamilla fiatal korában Svájcban tanult egy katolikus leánynevelő intézetben, gyönyörűen zongorázott, festegetett, kézimunkázott. Férjhez menése után is csak ezeknek a tevékenységeknek hódolt, háztartásuk vezetésében egyáltalán nem jeleskedett. Egy télen disznóvágáskor bevonult a szalonba, és zongorázással tette kellemsé az idő múlását. Férje hallva a zeneszót, berontott a szalonba:

– De kérem, kedves Kamilla! Nem tudja, hogy ma disznóvágás van?

– Óh, igen, igen, tudok róla – válaszolt Kamilla teljes lelki nyugalommal tovább zongorázva –, és mi a baj, talán nincs aki levágja őket?

A kellemes, jó társalkodó, mindig elegáns Kamilla felülemelkedett a hétköznapiakon. Egyáltalán nem érdekelte a háztartás, gyerekekrevelés, hiszen helyette minden ilyesmit elvégeztek a fizetett

alkalmazottak. Úgy érezte, teljesen fölösleges ilyen prózai dolgokkal gyötörnie magát. Nagyon szeretett a kúria kertjében, a falu utcáin kötögetve sétálgatni. Ilyenkor se nem látott, se nem hallott. Egy kellemes nyári alkonyatkor a kúria előtt megállt egy bérkocsi, és mindenki meglepetésére Kamilla szállt ki belőle. Az ámuló férjnek odaszólt:

- Ferenc kérem, legyen szíves, fizesse ki a bérkocsit.
- De hát honnan jön Maga bérkocsival? – kérdezte a férje.
- Szegedről – hangzott a válasz.
- Szegedről??? Hogy került Maga Szegedre?
- Bekötöttem.

Csak hosszas faggatózás árán derült ki, hogy Kamilla úgy bele talált jönni a sétába, és persze a kötésbe, hogy egyszer csak arra figyelt fel, hogy túl zajossá vált a környezete. Felnézett és akkor vette észre, hogy ő bizony *bekötött* a Sándorfalvától jó pár kilométerre levő Szegedre.

(Alapítója után elnevezett Sándorfalva akkor még teljesen új falunak számított. Pallavicini Sándor őrgrof 1879. június 12-én alapította a települést, 597 házhelyet parcellázott birtoka ármentes területén, nagyjából az annak idején, a törökök által elpusztított középkori falu, Sövénylaka helyén, a nagy tiszai árvíz által romba döntött Algyő lakosainak részére. 1882-ben már temploma, iskolája és csendőrorse is volt a rendezett, szabályosan épített településnek. Pallavicini az Uradalom székhelyét is Sándorfalvára helyeztette át.

Sándorfalvának ma már városi rangja van, a Pallavicini család a magyarországi 1989-ben történt rendszerváltást követően visszatért szülőhelyére, sokat ügködnek a város felvirágoztatása érdekében).

Az 1892 szeptember 29-én született Dubsky von Wittenau László Tibor Géza, a lengyel-német eredetű, magyarrá vált család ötödik fiúgyermeke volt. (A család a Wittenau előnevet a mindennapi életben nem használta, csak a vizitkártyájukon tüntették fel). A családban még mindig élő lengyel főúri hagyomány szerint ez a gyerek már mentes lehetett volna a kötelező pályaválasztástól, mely szerint az első fiúnak az örökölt birtokon kellett gazdálkodnia, a másodiknak diplomáciai-, harmadiknak katonai-, a negyediknek a papi hivatást kellett választania. Azonban az első világháborúban meghalt azonban egyik fiú, így Lászlón volt a papi hivatás választásának sora. Lászlóban erre sok hajlandóság nem mutatkozott, ezért

a család kompromisszumra kényszerült. László kedve szerint elvégezhetette a latin-görög szakot Rómában, de a Katolikus Főiskolán, olyan módon, hogy a későbbiekben választhatott, tanítani fog, vagy katolikus pap lesz.

Klára anyja, Gaal Rozália az erdélyi Csíkdánfalván született. Szülei Gaal Márton, a helyi katolikus iskola tanítója és Trohán Rozália, Trohán János tímár leánya. Jellemző Klárára, hogy azt is csak elejtett szavaiból tudtuk meg, hogy anyja révén egészen közeli rokona volt a sokat szenvedett, meghurcolt Márton Áron katolikus püspöknek. Klára apai nagyapja birtokán, a Csongrád megyei Sándorfalván született, 1919. november elsején. Kisgyermekkorra nagy részét is ott töltötte.

Klára szülei úgy határoztak, önállósítják magukat. Budapesten szándékoztak letelepedni, ezért édesanyja eladta apai nagyapjától örökölt erdélyi birtokait. A birtok eladása a lehető legrosszabb időpontban történt, a nagy gazdasági világválság mélypontján. A birtokokért kapott pénz pillanatok alatt elértéktelenedett, szülei terve megsemmisült. Szamosújvárra költöztek, apja ott kapott görög-latin szakos tanári állást, anyja divatszalonot nyitott. A rossz üzleti érzéssel *megáldott* szülők – különösen az anya – drákói szigorral terelgették gyermeküket a szerintük anyagi biztonságot jelentő takarékos életvitel felé. Klára nem kaphatott semmit *csak úgy!* Óvodásként is meg kellett dolgoznia mindenért. Megkapta az anyja üzletében készült kalapok, kiegészítők anyagmaradékát, cérnát. Varrhatott belőlük babaruhát, kalapot, amit csak akart. Az elkészült darabok a szalon kirakatába kerültek, eladásuk után következett az elszámolás: a mama nem csak az alapanyagul kapott rongyokat, de a tű és gyűszű használatát is felszámolta. Klára a tiszta nyereséggel sem rendelkezhetett kedve szerint, a szamosújvári takarékbankban a saját nevére nyitott bankszámlára kellett azt befizetnie. Elbeszélése szerint bankszámlájának hízlalása tortúrát jelentett számára, annyira rettegett a hetente ismétlődő találkozástól a bozontos szemöldökű, recsegő hangú, egy kisgyermek szemében valószínűtlenül nagy óriásemberrel, a Bank igazgatójával.

A trianoni döntés sok gondot, problémát okozott, Erdélyben senki nem boldogult román nyelvtudás nélkül. Szülei sem. Ez volt az oka, hogy Klára megkapta első feladatát: megtanulni románul, s emellett, magánúton természetesen magyarul is elsajátítani az iskolai

tananyagot. Édesanyja román óvodába, elemi iskolába íratta, majd a román tanítóképzőbe.

Apja kereste, de nem nagyon találta meg helyét abban a társadalomban. Mikor román nyelvtudásának hiánya miatt elvesztette az állását, néhány tétlenségben eltöltött hónap után búcsú nélkül elhagyta otthonát, családját. Senki nem tudta, hova került, mi lett vele. Felesége két évi várakozás után beadta a válókeresetet. Hogy Dubsky László hogyan értesült erről, nem tudni, csak azt, hogy felesége és a törvényszéki tisztviselők legnagyobb döbbenetére a válóperi tárgyaláson megjelent, TELJES KATOLIKUS PAPI ORNÁTUSBAN (katolikus papi díszöltözet)

Kiderült, hogy – elmondása szerint – azért hagyta el családját, mert hirtelen feltámadt benne a vágy a papi hivatás után, és egyetemi bizonyítványaival a kezében jelentkezett a máramarosi katolikus püspökségen. Mivel természetesen egy szót sem szólt arról, hogy ő nős és egy kislány apja, felvették a papi állományba, kihelyezték valamelyik faluba.

– Hogy milyen botrány kerekedett a katolikus egyházban a válóperi tárgyalás kapcsán, arról jobb nem beszélni! – mesélte apámnak Klára, akit fájdalmasan érintett, hogy papi karrierjének tönkretételével apja őt és anyját vádolta. Mert Dubsky Lászlót természetesen azonnal kirúgták, nemcsak a papi állásából, de a katolikus egyházból is. A katolikus egyház vezetősége annyira szívére vette megtevédt paptársuk tettét, hogy a büntetést kiterjesztették ártatlan gyermekére is. Egész valóját megrázó sokkoló élmény volt Klára számára, mikor a plébános, a püspöki rendeletre hivatkozva eltanácsolta a húsvéti körmenetre készülő elsőáldozók közül. A megszegyenüléstől zokogó gyermeket anyja otthon kézen fogta, és azonnal elment vele a szamosújvári örmény katolikus plébániára. Kedvesen, szeretettel fogadták őket, és Klára tökéletes elégtételt kapott azzal, hogy nemcsak hogy részt vehetett a körmenetben, hanem fontos feladatot is kapott: ő ment legelől, egy gyönyörű bársonypárnán vihette az szentségtartó kulcsát!

(Ezért a szép gesztusért haláláig hálás maradt az örmény katolikus egyháznak, anyját az örmény temetőben, örmény katolikus szertartás szerint temettette el, a templomnak szép összegű adományt juttatott).

Dubsky László válása után nevét Tölgyessyre magyarosította, (a lengyel Dubsky-tölgyesit jelent) miután rengeteg viszontagság után visszaköltözött Magyarországra. Szegeden élt, újránősült. Dubsky László életútjának másik, érdekes és eddig meg nem erősített pikantériája, hogy Magyarországon állítólag ÁVOS tisztként vonult nyugalomba. Klára a 70-es években találkozott vele. Találkozásukkor így fogadta a 7 éves korában elhagyott lányát:

– Ön a lányom? Hogy van?

Klára anyja is párra talált, Laár Ferenc banktisztviselővel kötötte össze életét.

A román tanítónőképző elvégzése után Klára, romantikus hajlamának, és szenvedélyes természetszeretetének engedve Emberfőn és Négerfalván, két teljesen román hegyi faluban vállalt katedrát. Ezen falvak megközelíthetőségére nagyon ráillik a mondás, úttalan utakon, ott, ahol a madár sem jár. Az *országút* a patakmeder volt, ha esett az eső, akkor csak gyalog lehetett megtenni a 40 kilométeres utat a bethleni vasútállomásig. Telente a farkasok uralták a környéket, az emberek hetekig el voltak zárva a külvilágtól. Klára nagyon jól érezte magát az itt élő egyszerű emberek között. Nem csak a gyerekeket, de a felnőtteket is tanította, főleg az asszonyokat oktatta, mesélve a világ dolgairól, hiszen a katonaköteles férfiak még tudtak valamennyit a falun kívüli életről, de a nők legtöbbször soha sem hagyták el szülőhelyét. Klára eléggé gyakran látogatott haza anyjához, Szamosújvárra. Egyik alkalommal meghívta az iskolaszolgát is, Lele Ancuta-t (Ankuca néni), tartson vele. Szamosújvár abban az időben (1930 és 1940 között) területileg alig nagyobb, mint egy népesebb falu, városjellegét a díszesebb középületek, a több templom jelenléte, a hírhedt börtön – ahol annak idején az elfogott híres betyár, Rózsa Sándor is raboskodott (a kommunista időkben magyarságuk miatt sok erdélyi fiatal is sínylődött a falai között) – és az örmény származású lakosság élénk kereskedelmet folytató rétege adta.

Gaál Rózsika

Dubsy László

Klárka

Klára szüleivel

Klára
a szüleivel és a
Gaál nagymamával

Elsőáldozás

Igazolványkép

Klára a harmincas éveiben

Szamosújváron

Sátorlakók

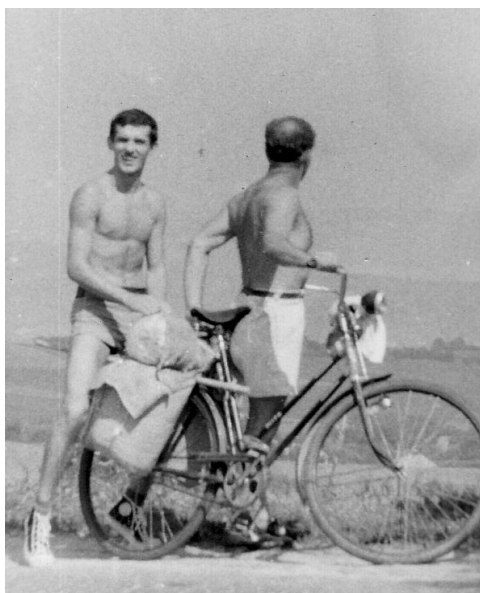

Sátorlakók

Úton

Közép Ázsiában

Utazásuk csupa kaland! Kezdődött azzal, hogy Bethlenben rendre lemaradtak a vonatokról, Klára hiába készítette fel, a mozdony és az általa vontatott kocsisor látványa Ankucát visítózó menekülésre készítette. Végül négy markos férfi ragadta meg a rettegő asszonyt, és rakta fel az aznapi utolsó vonatra. Klára anyja a szamosújvári vasútállomástól ötperces kényelmes sétaútnyira lakott, Ankucával ez több mint órás, ámulásokkal, csodákkal teli út! Minden épület, az aszfaltos út, a járda, az üzletek kirakatai, mind-mind újdonság! Ankuca mindent látni akart, nem győzött ámuldozni azon, hogy az ivóvíz a falból jön, az illemhely használatára sem volt könnyű őt megtanítani. Hogy a fürdőszobában az urak hatalmas kádban tisztálkodnak, és vizet nem a kályhán kell melegíteni ehhez, elképesztően furcsa dolog! De mindennek a teteje, a mozi, az aztán volt csak csoda! Megtörtént az a rettentő dolog, hogy az életében először a bethleni vasútállomáson látott füstökádó szörny, a vonat, a film vásznáról egyenesen feléje robogott! Szegény Ankuca felvisított, felugrott, majd erejét veszítve visszazuhan. Csakhogy a lehajtható ülés, mikor Ankuca felugrott, felcsapódott, s a természetes asszonyosság beleesett a lyukba, melybe alaposan beszorult. A film vetítését meg kellett szakítani, hogy kirántgathassák a kétségbeesetten jajveszékélőt. A faluba hazatérve Ankucából *valaki* lett! A *világlátott* nő egyre-másra kapta a meghívást a fonókba, összejövetelekre! Ezzel az egy látogatással a falu lakossága hosszú évekre el volt látva megbeszélni, ámuldozni való beszédtemával.

Észak-Erdély visszacsatolása után nagy szükség volt Klára tökéletes magyar-román nyelvtudására, ezért egy ideig tisztviselőként dolgozott a tanügynél. Nyarait Magyarországon, különböző gyermektáborokat szervezve, és vezetve töltötte. Ezeket a táborokat Vitéz Horthy Miklósné patronálta. Vele, és még sok más vezető beosztású politikus feleségével, például vitéz Bodorné Czákó Vilmával nagyon összebarátkozott, még öreg korában is szeretettel emlegette őket.

Laár Ferencné Gaal Rozália, Klára anyja, hosszantartó súlyos betegség után nagyon fiatalon, 45 évesen elhunyt, a boncolási jegyzőkönyv szerint tüdőgümőkórban. Elvesztése fájdalmas, és soha nem gyógyuló sebként égette Klára lelkét még késő öregkorában is.

Laár Ferencné Gaal Rozália a szamosújvári örmény katolikus temető sírjainak egyikében nyugszik.

Klára különbözeti vizsgákat tett le, és magyar tanítónő lett. Drág, Csomafája, Macskamező, Kide voltak immár magyar nyelvű tanítóskodásának állomásai. E falvak közül Kidét szerette legjobban. Késő öregkorában is szeretettel emlékezett a kidei tájra, és az ott élő emberekre. Nagyon tisztelte jó humorukat, becsületességüket, munkabírásvukat, kitartásukat, mellyel művelték a sovány, köves kidei földet úgy, olyan ügyességgel, és szakértelemmel, hogy a falu mezőgazdászainak háromnegyede elnyerte az *Aranykalászos gazda* címet. Ez a pezsgő, minden újra nyitott közösség hatott Klárára, kijárta a méhésztanfolyamot, hogy tudását továbbadhassa a falu lakosságának. Kidei szerzemény volt kedvenc kiskutyája, Cuki is. Róla napokig elmesélgetett.

Kidei tartózkodása alatt férjhez ment Békés István nevű kollegájához. Házasságuk nem volt sem békés, sem boldog, elváltak, újra összeházasodtak, aztán 1957-ben véglegesen szakítottak egymással. Még Kidén tanított, mikor felsőbb utasításra úgymond *önként* egyik napról a másikra kezdett el orosz nyelvet tanulni és tanítani. Tanítványaival szemben mindössze egy-két leckényi előnnyel nem volt könnyű eredményt is elérni. 1951-ben beiratkozott a kolozsvári Bolyai Egyetem Filológia Karának orosz szakára, jelesen el is végezte azt, és olyan tökéletesen megtanult oroszul, hogy az egyik szovjetunióbeli látogatása alkalmával kémkedéssel gyanúsították, mondván, hogy aki ilyen tökéletesen beszél oroszul, az csak imperialista bérenc lehet.

Kidéből Kolozsvárra került, először a Pap (Párizs) utcai általános, majd az Ipar utcai líceumba. Ezekben az iskolákban egy nagyon jó tanári gárda verődött össze, mely igazi, meleg baráti közösséggé vált az évek során. Jól érezte magát közöttük, végre igaz barátokra lelt, s az itt kialakult barátságok élete végéig megmaradtak. 1958-ban férjhez ment kollegájához, a kétgyerekes, elvált Tóth Imre Józsefhez, édesapámhoz. Öcsém 14, én 17 éves voltam akkor. Kénytelen volt elfogadni minket, de sajnos, csak plusz gondot, újabb kihívást, megoldásra váró feladatot jelentettünk számára. Ráadásul apámnak az 1956-os forradalmat követő romániai tisztogatási akció általi meghurcolása, tanügyből való eltávolítása életünket még nehezebbé, bonyolultabbá tette. Klára becsületére legyen mondván,

teljes szívvel és odaadással, mindent vállalva állt apám mellé a nehéz időkben.

Házasságuk boldog volt. Egymásban ráleltek az igazi társra, partnerek lehettek végtelen természet-imádatukban. Szinte naponta járták a Kolozsvár-környéki erdőket, minden szabadidejüket kirándulással töltötték. Klára apám kedvéért megtanult kerékpározni, s alig kéthónapos gyakorlás után nekivágtak a nagy kalandnak: Kolozsvárról lekerékpároztak a Fekete-tengerig. Első alkalommal majdnem két hétig tartott az út. Sátorban aludtak, szabadtűzhelyen készítettek el ételüket, igazi nomád életet éltek. Három hétig élvezték a tenger nyújtotta örömeit, a visszaúton Hargitafürdőn gyógykezeltették elkopott izületeiket. És ezt tették 16 éven keresztül. Első útjukon velük tartott az öcsém is, később csak kettesben mentek, a cél ugyanaz maradt: a tenger, utána a Hargita, de mindig más útvonalon, így lassan bebarangolták az egész országot.

Sokat utaztak, többször jártak a hajdani Szovjetunióban. Tervezték, nyugdíjas korukban kerékpáron bejárják Ázsiát. Nem rajtuk múlt, hogy ez nem valósult meg, hanem a szovjet hatóságok merev elzárkózásán az ilyen *rebellis* akciótól.

Klára – de úgy éreztem, apám is – nagyon szerette volna, ha közös gyerekük születik. Ez a vágyuk nem teljesülhetett, hiszen Klárát egy gyermekkori betegség szövődménye meddővé tette. Ez a tény újabb terhet rótt a lelkére, nehezen viselte el fizikai fogyatékoságát.

Mikor a Román Tanügyi minisztérium elhatározta, hogy nyelvi szakgimnáziumokat hoz létre, mint rendesen, mindenféle előfelkészülés nélkül született meg a határozat. Kolozsváron a Horea utcai, 10-es számú liceum lett az orosz nyelv-szakiskola. Ide nevezték ki orosz meg még két tantárgy tanárának Klárát is. Ez újabb kihívást, újabb *versenyt az idővel* jelentett, hisz tanterv, orosz nyelvű tananyag, könyv nem volt. Majdnem beleroppant a feladat teljesítésébe, de becsülettel elvégezte. 58 évesen boldogan ment nyugdíjba.

Munkabírása határtalan volt. Ha feladatot kapott, annak akkor is megfelelt, ha olyan beteg volt, hogy munkája végeztével egyenesen a kórházban kötött ki! Egy ilyen, az iskolai órarend készítése miatt elhanyagolt nőgyógyászati problémával utalták be sürgősséggel a Mikó utcai Klinikára. Azonnal kapott kórházi felszerelést, befektették. A *kincstári* hálórúha nem volt az a kimondottan elegáns

darab, Klára ráadásul egy gézdarabbal lekötötte a haját is. A vizitet Caprioara, egy európai híró professzor vezette, a szokásos, orvosokból és egyetemistákból álló *slepp* kíséretében. Az ajtóhoz legközelebbi ágyban Klára feküdt. A professzor úr éppen *népieskedő* kedvében volt, odalépett Klárához, és kedvesen megkérdezte:

– Ce mai faci Lelito? (Mit csinálsz anyóka?) Erre a kérdésre Klárában is felébredt a kisördög:

– Mulțumesc, bine, bădie profesor! (Köszönöm, jól vagyok, professzor bátyó) – válaszolt Klára ugyanolyan modorban. A professzor kicsit meghökkent, közelebb lépett, lehajolt és kedveskedve megpaskolta Klára kezét.

– Apoi lucrezi undeva? (Aztán dolgozol valahol?)

– Da. (Igen)

– Unde? (Hol?)

– La o școală (Egy iskolában)

– În ce calitate? (Milyen minőségben?)

– Ca profesoară (Tanárként.)

A beszélgetés alatt a *slepp* minden egyes tagja egyre vörösebb lett a visszafojtott kárörvendő nevetéstől. A professzornak, dicséretére legyen mondva, egyetlen arcizma sem rezdült. Kedvesen elbúcsúzott, továbblépett a következő beteghez. De azon túl minden nap felkereste Klárát, és tökéletes magyarsággal, udvariasan meghajolva üdvözölte:

– Kezeit csókolom, kedves Nagyságos asszony!

A hetvenes éveibe lépő apám egyre súlyosbodó betegsége miatt már csak vonattal vagy gyalog járták a világot. Klára 71 évesen az idős emberekre oly veszélyes combnyaktörést szenvedett. Törése, minden riasztó prognózis ellenére röpke két év alatt tökéletesen meggyógyult.

1987-ben én Svédországra kerültem, az öcsém 1989-ben Magyarországra. Apámék 1993-ban feladták addigi életüket, felszármolták kolozsvári otthonukat, és kiköltöztek Svédországra. Az én lakásomhoz közel kaptak egy szép kétszobás lakást, eltartásukról a svéd állam, gondozásukról én gondoskodtam. Félelmem, hogy nehezen fognak beilleszkedni a svédországi életbe, csak abban bizonyult valósnak, hogy Klára, nemcsak az egész család, de saját maga döbbenetére is, képtelen volt a svéd nyelvet megtanulni. Hogy

kemény munkával megpróbálta, arra teleírt füzetek, könyvek a tanúk. Édesapám elboldogult megmaradt angoltudásával, Klárát haláláig zavarta, hogy nem tud értekezni a svéd emberekkel, hivatalos dolgait nem tudja segítség nélkül elintézni. Édesapám halála (1996) után évente hazautazott Erdélybe, baráti látogatásra, osztálytalálkozókra, vagy Magyarországra, különböző gyógyfürdőkre. Honvagy ellen pedig itt volt a szép kolozsvári kirándulások emlékét idéző, Sölvesborgot körülölelő bükkös. Gombászott, gyógynövényeket szedgetett és szárított, szóval folytatta az Erdélyben megszokott szabadidős tevékenységét. A lakásukhoz tartozott egy kis kertecske is, amíg bírta erővel, megművelte. Rengeteget olvasott, az elhatalmasodó szürkehályog miatt szemüveggel és nagyítóval. Ezen a betegségen aztán segített az orvostudomány, 2004 őszén az egyik szemét, 2005 tavaszán a másikat sikeresen megműtötték. 2005-ben vérző gyomorfekéllyel kezelték, gyorsan meggyógyult, utána semmi problémája nem volt az étkezéssel. Ízületi bántalmakról panaszkodott. A Duna, majd a Magyar 2-es TV adásai által megvolt a szórakozása, nem nagyon igényelte a társaságot. A neki kedves emberekkel telefonon, levélben tartott kapcsolatot. Tele volt tervekkel, csak az bosszantotta, hogy a teste már nem engedelmeskedik friss tettekre kész terveinek. A dereka fájt, elment az étvágya, ezért kértem a háziorvosát, vizsgálja ki alaposan. Pár nappal a kivizsgálás előtt rosszul lett. Vastagbél-daganattal műtötték.

A jó Isten kegyes volt Hozzá: alig pár napig tartó betegség után, egy hajnali órában, álmában szólította magához. 2006 november elsején töltötte volna a 87. évét.

ANEKDOTÁK

Csak a keresztnév...

Klárát orosz nyelvtanárként katonai feladattal is ellátták a HIVATALOK. Tartalékos tiszti rangban tolmácsnak nevezték ki. Ez azt jelentette, hogy háború esetén kötelessége lett volna bevonulni. Kinevezéséhez vették fel az adatait:

- Neve?
- Tóth Klára.
- Leányneve?
- Dubsky Klára.
- Volt még férjnél?
- Igen.
- Akkori neve?
- Békés Klára.
- Apja neve?
- Tölgyessy László.

A kérdező hivatalnok arcán kis kaján mosoly jelent meg. Aha, gondolta, íme egy törvénytelen gyerek! Mely állapot az akkori, még úgy-ahogy erkölcsös világban eléggé elítélendő volt.

- Anyja neve?
- Gaal Rozália

Erre a válaszra nem számított a kérdező. Kicsit elgondolkozott, majd, mint aki rájött a dolog nyitjára kérdezte:

- Az anyjának volt második férje is?
- Igen.
- Neve?
- Laár Ferenc.

A hivatalnok ahelyett, hogy megkérdezte volna, mi a magyarázat, ugyanezeket a kérdéseket még feltette Klárának néhányszor, aztán abbahagyta a kérdezősködést, *csak a keresztnév biztos* megjegyzéssel lezárta az aktát. Pedig a magyarázat egyszerű volt: apja, Dubsky László válása után magyarosította nevét Tölgyessy-re, Klára megmaradt Dubskynak.

Tígyó

Klára egyik unokatestvére látott egy kígyót. A nagy élményt megosztotta a családdal. A gyerek nem tudta kimondani a k betűt, helyette t-t mondott.

- Láttam egy tígyót – jelentette be.
- És milyen volt az a kígyó? – érdeklődtek a családtagok.
- Olyan volt, mint a tutya farta. Csak nem volt rajta a tutya. (Olyan volt, mint a kutya farka, csak nem volt rajta a kutya).

Kamilla

Kamilla nagymama nagyon hosszú életet élt. Észak-Erdély visszacsatolását követően Klára, egyik unokatestvérével (a tígyóssal) megbeszélte, szabadságuk alatt meglátogatják a gyerekkoruk óta nem látott, már valóságos múmiának képzelt nagymamájukat. Megérkeztek Szegedre, nagymamájuk akkori lakhelyére, és legnagyobb meglepetésükre a nagymamát nem találták otthon. Kétségbeesetten kérdezősködtek a szomszédoktól, melyik kórházban, hol keressék idős rokonukat.

– A Nagyságos Asszony lement a Tiszára – világosította fel őket az egyik szomszédasszony.

– A Tiszára? – értetlenkedett a két unoka. – De hát mit keres nagymama a Tiszánál?

– Hogyhogy mit? Hát úszik!

– Úszik?! – ámult el a két ifjú.

– Hát persze, mióta meleg az idő naponta lejár a Tiszára, igaz, alkalmanként csak egy-két órát úszik, mert már nagyon megöregedett!

Gaal nagymama

Míg a Dubsky család Sándorfalván élt, Klára sokszor nyaralt Csíkdánfalván, anyai nagyanyjánál. Nagyon szerette ezt a nagymamáját, felnőtt korában is, amint csak tehetett, meglátogatta. Észak-Erdély visszacsatolása után sok anyaországi lakos volt kíváncsi a Székelyföldre. Egy vadásztársaság járta a Dánfalva körüli erdőt, szép számmal ejtettek vadat. A fáradt, éhes csapat Dánfalván bekopogtatott egy házba, és megkérték a ház asszonyát, a vadhúsból készítenie nekik egy jó ebédet. Az asszony ráállt, el is készítette az

ételt, de nem volt elég tányérja, evőeszköze a tálaláshoz. Átment Klára nagyanyjához, kölcsön kérni. Klára nagyanyja megkérdezte:

– Aztán tudja-e, kik azok az emberek, és honnan jöttek?

A néni, akinek nem lehetett valami nagy véleménye a turizmusról, megvonta a vállát:

– Hát, tudja a fene. Ahogy elnézem őket, ezek vagy nagy urak, vagy cigányok.

Őrangyal

Apám az 1970-es években Klarával elég gyakran utazott a Szovjetunió különböző országaiba. Klára félig-meddig kötelességből úgymond, miután a kolozsvári orosznyelvű gimnázium tanárának nevezték ki, ily módon próbálta tökéletesíteni orosz nyelvtudását. Ami sikerült is. Olyannyira, hogy a legtöbb helyen kémnek nézték tökéletes kiejtése és választékos mondatszerkesztése miatt. Apám meg imádott utazni, világot látni. Amikor a romániai utazási iroda (ONT) néhány nap híján egy egész hónapos Szovjetunióbeli körutat hirdetett meg, azon nyomban jelentkeztek. Az úti cél kilenc tagország fővárosának érintésével a Pamír hegység volt.

A hatalmas, mammut országban többnyire repülővel utaztak, de néhány déli útszakaszon a kiránduló társaságot autóbusz szállította egyik helységről a másikba. Az autóbuszos utazás kellemes is lehetett volna, ha a vidék nem olyan lapos, egyhangú. Ameddig a szem ellátott csak néhány satnya facsoport törte meg a füves pusztaság egyhangúságát. A puszta síkjából alig észrevehetően emelkedett ki az országutat keresztező vasúti töltés. A vasúti átjárót sehol nem zárta sorompó, csak egy-egy tábla figyelmeztetett a kereszteződő forgalomra.

A busz egy ilyen táblához közeledett, jobbról a távolban feltűnt egy gyorsan közeledő vonat mozdonyának füstje. A sofőr lassított. Beértek egy helyi viseletbe öltözött, turbános muzulmán embert, aki az országút másik oldalán bandukolt csendesen. Amint a vonat utolsó vagonjai kezdték elhagyni a kereszteződést, az autóbusz vezetője máris sebességbe kapcsolott. Az addig békésen bandukoló ember egyszeriben hevesen integetni kezdett. A sofőr vidáman visszaintegetett neki, és az ülésen kényelmesen hátradőlve várta a pillanatot, hogy az elhaladó vonat utolsó kocsija után azonnal gázt adva az autót átvezesse a síneken. A turbános ember elkezdett hado-

nászni, majdnem toporzékolva integetni, a sofőr lassított egy kicsit, kíváncsi lett, mi történt az emberrel. Az ember egyszer csak lekapta a fejéről a turbánt és földhöz csapta. A sofőr ilyesmiről, hogy egy hithű muzulmán a szent fejedőjét földhöz vágja, még csak nem is hallott, és a sokkoló látványra azonnal megállt.

Abban a pillanatban a busz orrától mintegy fél méterre elvágatott az ellenvonat.

Az utazó közönség a meglepetéstől, majd a helyzet felismerésétől dermedten ült. A sofőr, amint magához tért, lassan elindította az autóbust. Jó pár kilométert haladtak, mikor megkönnyebbült mosollyal annyit mondott:

– Hát... ami azt illeti, sokszor furcsa alakban találkozunk a mentőangyalunkkal!

Szeparatizmus

A Román Turista Iroda, az ONT kolozsvári kirendeltsége által szervezett kirándulásokra jelentkezők között általában több volt a magyar ajkú. A hosszabb, s ezáltal drágább kirándulások résztvevői természetesen az egész országból verbuválódtak. Így történt ez az előző történetben leírt, 30 naposra tervezett, kilenc szovjet tagállam fővárosát érintő körutazás csoportjával is, melynek Klára és apám is tagjai voltak. Mivel a tolmács román volt, és a nyelvet mindenki értette, eleinte nem is merült fel semmiféle nemzetiségi probléma. A csoportvezető és kisegítői (az éber elvtársak) csak akkor figyeltek fel a *magyarok elkülönülésére*, mikor a meghirdetett napi városnézési program szerint múzeumokba látogattak. A jelentkezők többnyire magyarok voltak, a többiek valahogy rendszeresen kimaradtak ebből a programból. A csoport vezetője többször is példálózott, hogy jó lenne, ha többen is részt vennének a kultúrtevékenységekben, de példálózásának kevés eredménye volt.

A tájékozottabbak (érdeklődőbbek) már elutazásuk előtt megtudták, hogy a szovjet tagországok fő- és nagyobb városai közelében az ivóvíz tárolására, legtöbbször *lelkes* közmunkával, mesterséges tavakat létesítettek. A tavak elnevezése utalt a közmunkában részt vevő szervezetekre, így volt Úttörő, Ifjúmunkás, vagy Ifjú Kommunista nevű tó. A tavakat strandolásra is használhatták a lakosok. A romániai mércével túl meleg nyárban a kirándulók alig várták, hogy

megérkezzenek egy-egy ilyen tóval rendelkező városba, a lelkes szervezők megérkezésük előtt, még a járművön toborozták a fürdőzésre jelentkezőket. A strandolás kellemességét csak az árnyékolta be némiképpen, hogy a fürdőzők felfedezték, csoportjuk ismét csak magyarokból áll. Egyik alkalommal Klára a fürdőzők között boldogan fedezett fel egy nem magyar férfit, s odaszólt apámnak:

– Hála Istennek most nem vádolhatnak minket elkülönüléssel, hiszen van köztünk egy román is!

– Csakhogy az nem román, hanem szász! – hűtötte le egyik társuk Klára lelkesedését.

Nyelvtudás

A bulgáriai Aranypart, Várna, meg a többi látnivaló nem csak a romániai, hanem a többi szocialista országok turistáinak is kedvelt utazási célja volt. A Romániához tartozó Fekete-tengeri üdülőhelyekből az ONT turistairoda szervezte a buszos utakat. A legtöbb résztvevő nem is a látni való kedvéért, hanem a Bulgáriában olcsóbban, illetve az egyáltalán kapható árucikkekért fizetett be az kirándulásra. Zseb vagy táskarádió, különböző műszaki cikkek, teklagyöngy, élelem, no meg egy-egy jó, kiadós vendéglői étkezés volt az egynapos látogatás hajtómotorja.

Klára és apám üdülésüket gyakran tarkították bulgáriai kiruccanásokkal. Egyik kirándulásuk alkalmával éppen a tengerpart-ról sétáltak vissza a buszhoz, mikor egy zavart, tanácstalan arckifejezésű középkorú párral találkoztak, akikről lerítt, hogy eltévedtek. A nő megszólította őket:

– Madam, plíz, ggye iz das vagzal?

Apám megnyugtató mosollyal kezdte magyarázni – magyarul:

– Tessék csak itt egyenesen menni, a sarkon forduljanak balra, és ott van az állomás.

A házaspár dermedten hallgatta. Eltelt egy kis idő, mire a nő kinyögte:

– De hát Ön honnan tudja, hogy mi magyarok vagyunk?

– Kedves Asszonyom! Csak magyar embertől telik ki az, hogy külföldön, egy rövid kérdést négy idegen nyelv felhasználásával tegyen fel, és arra választ is várjon!

VÍZIMALOM

Édesapánk szenvedélyes kiránduló volt. Kolozsvár környéke nagyon alkalmas volt szenvedélye kielégítésére, elérhető közelségben volt sok olyan nagyszerű túrázó hely, mint a Bükk, Hólya, Feleki tető, stb. Legtöbbször egyedül ment, de sokszor engem is elvitt célirányos kirándulásaira. Mindig szedegetett valamit: gombát, csipkerózsabogyót, vadsóskát, galagonyát, vackort, gyógynövényeket vagy csak egyszerűen szép köveket. Amolyan alibi-gyűjtésnek éreztem ezeket a beszerző kirándulásokat, *ami nem haszontalan, az hasznos* alapon. Kisebb koromban, ha kettesben kimentünk a *zöldbe*, nem cipelt magával mindenfelé. Keresett egy jól belátható dombocskát, erdőszéli tisztást, otthagytam, ő pedig időnként kiáltott, halihózzott nekem, bizonyára, hogy ne féljek egyedül. Jól elvoltunk.

Mikor az öcsém, Pisti is akkorára nőtt, hármasban jártuk az erdőt. Jártunkban-keltünkben, ha egy patakocska került elénk, apánknak felcsillant a szeme, és rögtön nekilátott vízimalmot készíteni nekünk: a patak partján kis árkot mélyített, abba terelte a patakvizet, ágacskákból, fadarabokból malomkereket faragott. Az erecske két partjára megfelelő méretű villás ágacskát szúrt, abba fektette a kis kerék tengelyét. Mikor készen volt, boldogan leguggolt a kis mű elé, magáról és rólunk is megfélemlítve elégedetten figyelte, bámulta a kerekecske működését. Ez sokszor megismétlődött, számunkra az volt érdekes, hogy soha nem kérte a segítségünket, sőt hiába ajánlkoztunk, nem fogadta el. Csak munkája eredményének, a kis kerék működésének illetett örvendeznünk. Tettük is, de ahogy telt az idő fölöttünk, egyre unalmasabbá vált számunkra ez a program. Mikor már nagyobbak lettünk, néha enyhe kajánsággal összemosolyogtunk apánk háta mögött, látva soha nem lankadó boldog, vízimalom-készítő lelkesedését.

Felnőttünk, mindketten családot alapítottunk, három-három gyermekünk született. A mi legkedvesebb szórakozásunk, kikapcsolódásunk magától érthetően szintén a kirándulás, természetjárás lett.

Hétvégeken gyakran, de néha hétköznapiokon is kimentünk a Bükkbe, ha túrázásra nem jutott elég idő, akkor csak egy-két órára. Egy szép helyen letelepedtünk, öcsém faragott, én kötöttem, beszélgettünk, a gyerekek rohangáltak, játszottak.

Egyik alkalommal egész napos kirándulást terveztünk. Elég sokat és messzire gyalogoltunk. A gyerekek kezdtek fáradni, éhesek is lettek, lassan pihenőhelyet kellett keresni. – Legyen az a Békás patak partja – tűztük ki a közeli célt. Hamar odaértünk a patakhoz. Hogy, hogy nem, a patak, a környezet látványa szinte egyszerre ébresztette fel bennünk a régi emléket. Ledobtuk a hátizsákunkat, lelkendezve ígértünk a gyermekeknek valami nagyszerű meglepetést. Én elkezdtem ásni a kis malomároknak való erecske medrét, az öcsém lapocskákat faragott, megfelelő méretű ágacskákat tördelt. Nagy gonddal kiválogattam a tartóoszlopul szolgáló villás ágakat, beszúrtam a partba, öcsém rátette a kis kereket és mindenről, mindenkiről megfélelkezve merültünk el a kis kerék forgásának bámulásába. Magyaráztunk egymásnak, mit kellene még javítani mesterművünkön, amúgy nagyon elégedettek voltunk magunkkal.

Egy idő után ráébredtünk, hogy túl nagy a csend. Felnéztünk a körülöttünk álló gyerekeinkre, és arcukon megláttuk valamikori önmagunk határtalan unalmát. Öcsémrel egymásra néztünk, és kitört belőlünk a kacagás. A kacagásunktól meglepett, értetlenül bámuló gyerekeinknek aztán elmeséltük az egész történetet, hogy mi hányszor néztük végig tétlenül apánk mesterkedését. És, hogy most azért vagyunk ilyen vidámak, elégedettek és boldogak, hiszen ez volt az első alkalom, hogy végre mi is megalkothattuk a magunk saját kis vízikerekét.

AZ OLVASÁS GYÖNYÖRŰSÉGE

Gyerek- és ifjúkori olvasmányaim

Keveset olvasnak a mai gyerekek, hallom innen-onnan. A gyerekek, ifjak meg azzal érvelnek, a könyv már nem *menő*. Minden megtalálható az interneten! És ülnek meredten a képernyők előtt belefedkezve egy-egy számítógépes játékba. Időnként felbukkan valamilyen divathullám hátán néhány könyv, melyet lelkesen elolvas még a leglustább gyerek is: a Harry Potter-sorozat, újabban a Tolkien-könyvek. Az emberek ízlése változik, kétségen kívül. Magam is megmosolyogtam annak idején édesanyám kedvenc olvasmányainak zömét és újraolvasva – kevés kivétellel – ifjúkori olvasmányaim sem tetszenek annyira, mint annak idején. De jó felidézni, újraélni felnőtt olvasóvá válásom stációt. Szeretném elmondani mindenkinek, milyen csodálatos érzés megfogni egy könyvet, érezni nyomdavagy enyhe porillatát, belesüppedni egy kényelmes fotelbe és olvasni, olvasni...

Mikor én kisgyerek voltam, a pedagógusok azt vallották, nem szabad a gyereket időnap előtt olvasni tanítani. Ez az *időnap előtt* azt jelentette, hogy 7 éves kora előtt. Az óvodában sem folyt olyan jellegű tanítás, mint amilyen most divat. Rengeteget játszottunk, énekeltünk, mesét hallgattunk, de semmiféle *iskolás dolog* nem volt.

Otthon is ugyanígy ment: szüleink, nagyszüleink rendszeresen olvastak, de a gyerekeknek, kevés kivételtől eltekintve, egyik sem olvasta, hanem szabadon, *fejből* mondta a meséket, így első *betű-élményem* nem a mese*olvasáshoz* kapcsolódik. A kivétel Petőfi Sándor *János vitéze* és Vörösmarty Mihály örökszép meséje, a *Csongor és Tünde* volt. Ezekből gyakran olvastattunk fel részleteket, szerettük hallgatni. Apai nagymamám, Ilonka volt kisgyermekkorom legkedvesebb mesélője. Rengeteg mesét és nagyon-nagyon sok verset tudott. Ő volt versszeretetem megalapozója. Gyakran találkoztunk, kérésre mindegyre elmondta a meséket, kedvenceimet le is írta egy piroskockás borítójú füzetbe. Sajnos, nagyon korán, 54 éves

korában örökre elhagyott bennünket. Én még hatéves sem voltam, de azt, hogy ő már nincsen közöttünk felfogtam, vigasztalódásul esti mesének az általa leírt meséket, verseket kértem. Mikor iskolás lettem, szerettem volna magam elolvasni a nagy becsben tartott piros kockás füzet tartalmát, de rá kellett jönnöm, hogy számomra a kézzel írott betű olvasása egyelőre nehezen megoldható feladat, továbbra is valamelyik felnőtt segítségére voltam utalva. Mire annyira fejlődött olvasótudományom, hogy elolvashattam volna, a füzet kézen-közön eltűnt. Sokszor költöztünk, a vékonyka füzet bizony elveszett. Fájdalmas veszteség volt, főleg, mert én sokáig azt hittem, hogy, mivel nagymama írta le a verseket, ő is szerezte azokat. Sok időnek kellett eltelnie, hogy rájöjjenek, ez nem így van, de ez a tény egy csöppet sem homályosította el nagymamám érdemeit, sőt boldog reménységgel töltött el, hogy valamikor csak rátalálhatok a sokszor hallott, szeretett versekre és azok íróira. Ez a kutatás a vártnál sokkal nehezebbnek bizonyult, mert a töredékes emlékszövegeket senki sem tudta beazonosítani. Hosszú idő után jutottam hozzá egy Pósa Lajos verseskötethez. Unokáimnak vásároltam meg, beleolvastam, és ott voltak a sokáig keresett, eltűntnek hitt gyermekkori meséim. *A Gömböc*, a *Váratlan vendég*, *A kiszurkált kecske*, a *Három szép pillangó*, a *Kacor király* és a kedvencem, a *Kis gidó*. Mikor a vers első sorát elolvastam, mint egy varázsütésre kisgyermekké lettem újra, és a nagymamám kedves, szelíd hangját felidézve mondtam az emlékezetem mélyéből felbukkanó sorokat:

*Egy öreg kecskének volt egy kis gidója, drága szemefénye,
aranyos bimbója. Harmatban fürdette, szélről is féltette, patak
partján szedett fűvel etetgette...*

Kevésbé kellemes emlékeket idéznek az édesanyámtól hallott versek, melyek szomorú témája, hangulata örök időkre belevésődtek a lelkembe. Gyulai Páltól a *Három árva sír magában* és Eötvös Józseftől a *Megfagyott gyermek* annyira rossz érzéseket ébresztettek bennem, hogy még most is beleborzongok. Ez utóbbi költeményt valaki meg is zenésítette, a monoton, bús dallam még nyomasztóbbá tette.

Óvodás koromban már sok meséskönyvem volt. Kévszöveggel, gyönyörű színes képekkel. Kedvencem, a *Furulyás Pisti Cukor országban* annyira szép volt, hogy eszembe sem jutott, hogy

szöveg is tartozhat hozzá. Nekem úgy volt tökéletes, ahogy volt. Szerettem nézegetni, s minden lapjára külön mesét találtam ki magamnak. Sok szép képpel illusztrált volt másik kedvencem, Z. Tábori Piroska könyvsorozata, a *Dugó Dani*. Címe úgy él emlékezetemben, mint *Dugó Dani kalandjai*, de utánanéztem, és az igazi cím: *Dugó Dani világgá megy*. (*Dugó Dani a nagyvárosban*, *Dugó Dani viszontagságai*, stb. gondolom ebből ered tévedésem: ez a sok világgá menés már kész kaland.) A gyönyörű illusztráció D. Róna Emy munkája. Szintén Z. Tábori Piroska írta a *Saláta Sára* című könyvet, erre nemrég sikerült rálelnem egy antikváriumban, Fittler Vilma *Mese Marci vándorol* című, verses kitalálós könyvével egyetemben. Ez utóbbit Györgyfi György illusztrálta. Lehet, a modern könyvillusztrációk jobbak, de nekem most is felmelegítik a lelkemet ezeknek a régi könyveknek a rajzai. Nagyon vigyáztam minden könyvemre, sajnos édesanyám nem vette figyelembe könyveim iránti ragaszkodásomat, és rendre odaadta a testvéreimnek, ha kérték. Persze, ők nem vigyáztak, széttépték, vagy eldobták, egyszóval kisgyerekkori könyveim zömmel tönkre mentek. Azóta néhány kedvencemre sikerült ráakadnom egy-egy Antikvárium polcain. A Furulyás Pistire sajnos, már csak nagyon kevesen emlékeznek, de én azért még reménykedem.

Első osztályos koromból sok érdekes emlékem maradt. Mivel anyám ragaszkodott ahhoz, hogy – bár öcsém születésétől nem tanított – az ő iskolájába járjak, így a Monostor úti – akkor még – református elemi iskolába íratott be. Mivel nem ebben a kerületben jártam óvodába, így a gyerekeket nem, csak a tanító nénit ismertem. Szerettem volna nagyon imponálni neki, és persze az osztálytársaimnak is, ezért már az első órán bemutattam olvasó tudományomat, melyről szüleim sem tudtak. Tudásomat azáltal szereztem, hogy szerettem nézni édesapámat, mikor íróasztalánál ülve készült egy-egy prédikációra, később a földrajz, természetrajz órákra. Szembekönyölköltem vele, és a felkészüléséhez előkészített könyveket nézve időnként megkérdeztem:

– Az milyen betű?

Mindig válaszolt, s én lassan-lassan megismertem a betűket, és megpróbáltam elolvasni egy-egy szót. Első iskolai napon ezzel a tudományommal dicsekedtem el. A tanító néni elém tett egy könyvet. Én megfordítottam azt, fejjel lefelé, ahogy az apám íróasztalára

könyökölve láttam az írást, és úgy silabizáltam a sorokat. A tanító néni megdicsért:

– Nagyon ügyes vagy, kislányom, érdekesen olvasol. Itt az iskolában majd megtanuljuk, hogyan lehet könnyebben elolvasni, ami a könyvekben áll, úgy, hogy te sem fogsz unatkozni, mert velünk együtt tanulod meg ezt a másikkal az olvasást.

Örömmel láttam a tanuláshoz, bár kissé lassúnak találtam az osztály haladását a betűk megismerésében, hiszen a karácsonyi szünetig csak húsz betűt tanultunk meg, és szótagolva olvastunk. Nem szerettem így olvasni, mert nehezen értettem meg az amúgy is kissé bárgyú szövegeket, melyek hivatottak voltak minket bevezetni az olvasás tudományába. Egyik-másik szövegrész, mint kis versike maradt meg bennem: *Itt a tó. Ott a ló. Itt a ló-i-ta-tó. Ot-tó, hol a tó? Hol a ló-i-ta-tó?*

Karácsonyra kaptam egy könyvet, a *Kuttykurutty Hercegnő* címűt. Addig kérdezgettem a még ismeretlen betűk felől szüleimet, de inkább Évit, a velünk lakó unokatestvéreimet, míg az én számomra kissé hosszúra nyúlt téli szünet végére tökéletesen megtanultam olvasni. A meghosszabbított téli szünetet egy betegség okozta, melynek fertőző volta miatt nem mehettem iskolába. (A háború utáni években, az üzletekben sem ruhaanyagot, sem készruhát nem lehetett kapni. Édesanyám egyik kabátját feláldozta, és csináltatott nekem egy gyönyörű, kapucnis télikabátot. Az új kabátomat az egész osztály felpróbálta, így történt, hogy az egyik gyerek ótvarral fertőzött meg néhányunkat.)

Az olvasás nem okozott nekem gondot, annál inkább az írás. Más módszerrel tanítottak akkor. Csak egy-két hétig rajzoltunk szabadon, majd kisvonalas füzetet kellett használnunk. Unottan huzigáltam a vonalakat, nem értettem, minek kell ezt csinálni, lassan meg is utáltam ezt a tevékenységet, mert édesanyám, ha nem volt elég szép a füzetem külalakja, rendre kitepegette a lapokat, és nekem újra kellett csinálnom a dögunalmas feladatot.

Eleinte nem értettem, milyen összefüggés van az olvasás és írás között. Az írás fogalma bennem függetlenítette magát az olvasástól. Megfigyeltem, hogy a környezetemben élő felnőttek mindenike ír, de mindenki másképpen: apám nagyon apró kis gömbölyű betűi sokban különböztek anyám szemre is tetszetős dőlt szálkás

betűitől. Úgy véltem, az írás annyira egyéni dolog, hogy mindenkinek meg kell tanulnia olvasni a másik ember írását.

Koedukációs rendszerben tanultunk, és bár elég kevés fiú járt a mi osztályunkba, én csak egy fiúra emlékszem: Horváth Istvánra. Szép szőke hajú, szelíd kisfiú volt, minden lány kedvence. Őh, Istvánka, sóhajtozott az osztály nőnemű csapata. A lányok megtárgyalták egymás közt, ki mennyire szerelmes Istvánkába, kinek vannak nagyobb esélyei a viszonzásra. Én eléggé furcsállottam rajongásukat, kissé éretlenebb lehettem kortársaimnál, fogalmam sem volt a szerelem mibenlétéről, bizonyára ezért maradtam ki az Istvánkát csapatosan kísérők közül. Nagyon meglepődtem, mikor egyik nap a szünetben Istvánka odajött hozzám, a markomba nyomott egy papírt és azt súgta:

– Írtam egy levelet neked. – Ez titok.

Annyira megilletődtem a váratlan fordulattól, hogy csak otthon mertem kibontani az eléggé szorosan összehajtogatott, *teleírt* papírt. Boldogan mutattam meg édesanyámnak az irkafirkát:

– Horváth Istvánka írt nekem egy titkos levelet. Kérlek, olvasd el.

És édesanyám volt olyan jó pedagógus, hogy *elolvasta*:

– Kedves Ildikó! Te nagyon kedves kislány vagy, tetszel nekem. Szeretném, ha te lennél a legjobb tanuló, hogy én büszke lehessenek rád. Nem kell válaszolnod a levelemre, elég, ha jól tanulsz.

Ilyen kérdésnek ki tudott volna ellenállni? Tanultam bizony szorgalmasan, a legjobb tanuló lettem, hitem szerint Istvánka öröme. Az évvárón, mint első tanulót, a tanító néni engem bízott meg egy vers elmondásával, a *Szeretném, ha vadalmafa lennék!* című József Attila-verset választotta ki. Szép, böszöknység ruháskám szélét kissé felcsippentve pukedliztem, majd előre-hátra hajlongva elmondtam a verset. Édesapám dicsérete egyúttal kritikája is volt nyilvános szereplésemnek:

– Ügyes voltál, szépen elénekelted a verset – mondta.

Az első osztály végzése utáni nyáron adta kölcsön Tamás nagytatám, majd tetszésemet látva örökre is, Benedek Elek *Honszerző Árpád* című könyvét. Kertjünkben, unokatestvéreimtől félrehúzódva, a nagy diófa fotelszerűen összefonódott ágain ülve olvastam el áhítatos figyelemmel. Úgy érzem, ez volt az első olyan olvasmányom, mely felkeltette nemzetiségem iránti érdeklődésemet.

Elemistakori további olvasmányaim közül legjobban a *Magyar mese- és mondavilágból* a rettenthetetlen Pihári hősiességére emlékezem, erre talán azért, mert a gyerekkori rémületemet, a szellemektől való félelmemet segített oldani. Idővel a nálam két évvel idősebb unokatestvéremnek, Zoltánnak teljesen más, igazi *fiú* könyvtárát is végigolvastam. Kedvencem Gaal Mózes *Marci* című könyve volt. Csak felnőtt koromban jöttem rá, hogy a könyv témáját Spyri *Heidi* című könyvéből vette az író, de nekem a mai napig jobban tetszik a *Marci*, mint az eredeti. (Így vagyok Burnett: *Titkos kert* című könyvével is. Ezt is átírta valaki magyarra, és *A vörösbegy* címmel adták ki. A magyar átírás határozottan javított az eléggé szirupos, kissé nehézkes eredetin.) Zolitól kölcsönöztem Cooper *Nagy indián-könyvét* is. Andersen- meg a Grimm-meséket is, de ezeket csak felnőtt koromban szerettem meg, gyerekkoromban mindig szomorú lettem tőlük. Még volt egy könyve, melyet valamiért nem sikerült elolvasnom, de még reménykedem, valahol megtalálom. Radó Vilmos *Újvári Miklós, a magyar Robinson*, vélemények szerint az író Hány János a javából! Tetszett nagyon, többszöri elolvasás után is Tábori Pál *A mafekingi fiúk* című könyve, melyben Baden Powell vezette lelkes és bátor fiúcsapat részvételét a búr háborúban, és az ifjú hősök emlékére megalakult cserkészmozgalom kezdeteit írja le.

A múlt század elején a kiadók nemes egyszerűséggel magyarították a legtöbb külföldi író nevét. Karl Mayt *May Károlyra*, Jules Vernét *Verne Gyulára*, így minden gyerek azt hihette róluk, magyarok. Kivált Vernét – kit Jókaival egy időben olvastam – hittem tősgyökeres magyarnak. A sok idegen név meg kifejezés sem oszlatta el ebbe vetett hitemet, hiszen a sok latin szó miatt Jókait sem volt könnyű gyerekfejjel megérteni. (A magyarítási hullám eredményei közül egyik kedvencem *Sekszpír Vilmos* neve).

Szerettem mindenkitől félrehúzódva olvasni, átadni magam a regénybeli történeteknek, magamban mindig tovább bonyolítottam az amúgy sem egyszerű történeteket. Jókai-korszakom alatt hol Tímea, hol Evilaként bolyongtam fantáziám-szötte álomvilágomban.

Benedek Elek *Az én újságom* című lapjával évfolyamonként bekötöttet formájában találkoztam. Ez a forma nagyon tetszett nekem, így a remek folytatásos ifjúsági regényeket, tájleírásokat, meséket, cserkészetről szóló írásokat folyamatosan olvashattam, nem kellett izgatottan várnom, mint szüleim tették annak idején, a

soron következő folytatásra. A lapnak Pósa Lajos is szerkesztője volt, megszerettem gyerekverseit, de ezek között nem szerepeltek azok a verses mesék, melyeket Ilona nagymamám mondogatott volt.

Tutsek Anna *Cilike könyvei* kedves, könnyű olvasmány volt, de gyerekként is túlzásnak éreztem Cilike kisasszony butusságát, azon meg végképpen elcsodálkoztam, mit szerethetett egy fiú egy ilyen ügyefogyott leányszón.

Gyakran olvastam a *Színházi élet* című lapot. Ma is csodálkozom, pedáns, szigorú anyám hogy engedte meg ezek olvasását. *Maga csak tudja, Intim Pista* volt a pletykarovat mottója, és tartalma igazán nem gyereknek való olvasmány volt. Majdnem mindenik számban volt egy-egy színdarab is. Az *Angyalt vettem feleségül* címűből, érdekes módon, eléggé pikáns tartalma ellenére (vagy azért) sokat tanultam. A mondanivalója az én értelmezésemben az volt, hogy nem jó, ha az ember lánya túl tapasztalatlan, jóhiszemű. Jobb nem elhinni mindent mindenkinek, használjuk gyakrabban józan eszünket.

Hogy szüleimnek külön könyvtára van, csak akkor jöttem rá, miután elváltak, és a könyveket elosztották. Anyámé volt az Erdélyi Szépmíves Céh minden kiadványa, lévén egyik alapító tagja a társaságnak, mely tényről díszoklevél is tanúskodik. A szép posztókötéses sorozatból csak néhány maradt meg – mutatóban.

Marosludasi diákkoromban magyartanárnőm és osztályfőnököm, Mann Irén ismerte fel, és buzdította olvasási szenvedélyemet. Tőle kaptam az úgynevezett ifjúsági kiadványokat, melyekben lerövidített formában jelentették meg a klasszikusokat. Mekkora volt a meglepetésem, mikor az általam elolvasott elég karcsú könyvet, Thomas Mann *A Buddenbrook-házát* felfedeztem apám könyvtárában. Nem értettem, az övé miért olyan terjedelmes. Akkor magyarázta el nekem, hogy milyen kiadványokat olvastam, és azt tanácsolta, később olvassam el az eredeti könyveket is. Harriet Beecher Stowe *Tamás bátya kunyhója* című, sok-sok – a könyv alapján készült filmből kölcsönzött – képpel tarkított könyve nagyon megnyerte tetszésemet, sokkal jobban, mint az eredeti, melyet csak felnőttkoromban olvastam el.

Elég fiatalon olvastam el Gárdonyi Géza könyveit, az *Egri csillagokat* és *A láthatatlan embert*. Gárdonyi, Móra könyveivel egy időben kezdtem olvasni Makkai Sándor romantikus történelmi

regénytrilógiáját. A *Táltos király*, *Ördögsekér*, *Sárga vihar* után apám Kodolányi János, *Julianus barátját* ajánlotta. Ez a könyv mind témájában, mind stílusában mintegy folytatása volt a Makkai könyveknek, de Kodolányit felnőtt koromban szerettem meg.

Mark Twain ifjúsági kalandregényei, a *Tom Sawyer*- és a *Huckleberry Finn kalandjai* meg a *Koldus és Királyfi* természetesen hozzátartoztak egy magára valamit is adó kamasz olvasmányaihoz. Mark Twain stílusa olyannyira megnyerte tetszésemet, hogy a kolozsvári nagy városi könyvtárban fellelhető minden művét elolvastam. Jack London *A vadon szava*, *Az éneklő kutya* és *A beszélő kutya* című regényeit a Kodolányi írásaihoz hasonlóan felnőtt koromban tudtam értékelni igazán.

Érettebb kamaszlány koromban szabadultam rá édesanyám könyvtárára, és először természetesen azokat a könyveket olvastam el, amelyekből anyám többször is idézett, részleteket olvasott fel nekem. Gvadányi József két könyve, az *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* (a könyv címét csak most ellenőriztem, emlékeimben csak *Egy falusi nótáriusként* él) és a *Pöstyéni fürödés*. Jókat nevetünk a régies humorú írásokon, de nagyon szerettük Gárdonyi Géza könyvsorozatát, (melyet érettebb író korában megtagadott), a *Göre Gábor bíró úr kalandjait*. Göre bíró Durbints sógorral és Kátsa cigánnyal mindenféle kalandokba keveredik, maga meséli el viszonytagságaikat ízesen túlzott szögedi tájszólásban, számtalan *ögve mög a főné*-vel fűszerezve.

Harsányi Zsolt életrajzi regényei, a Madách Imre életéről írott *Ember küzdj*, Munkácsy Mihályról az *Ecce Homo*, és Liszt Ferenc életregénye, a *Magyar rapszódia*. Stílusbeli hasonlósága miatt úgy rögződött bennem, hogy a Madách Imre feleségének, Fráter Erzsinek életregénye, az *Erzsi tekintetes asszony* is Harsányi munkája. Tévedtem, ezt a könyvet L Kiss Ibolya írta. Munkácsy Mihály életéről 1957-ben két kötetben kiadott újabb regények, Dallos Sándor tollából *A nap szerelmese* és az *Aranyecset* már csak felnőtt koromban került a kezembe. Nyíró Józseftől az *Úz Bence* és az *Isten igájában*, majd Tamási Áron *Ábel* könyvei után következett a tömény romantikus korszakom: Daphne du Maurier *A Manderley-ház asszonya*, Margaret Mitchell *Elfújta a szél*, John Knittel *Via Mala*, Henryk Sienkiewicz *Quo vadis*, és Bulwer *Pompeji végnapjai* után természetesen Axel Munthe *San Michele regénye*. Egy, mára

már eléggé elfelejtett író, Alexandra Rachmanova könyvei a *Szerelem, cseka, halál*, a *Házasság a vörös viharban* és a *Bécsi tejesasszony* azért keltették fel a figyelmemet, mert anyám nagyon dugdosta őket, lévén az író a tiltott könyvek fekete listáján. Talán túl fiatal voltam ezek olvasásához, a címen kívül nem sok maradt meg emlékezetemben a könyvek tartalmából. Anyám egyik kedvenc írója, Lin Yutang *Egy múltó pillanat* című könyvét nem olvastam, mert anyám kölcsönadta valakinek, nem kapta vissza, de sokszor elmesélte, idézett belőle, párhuzamot vonva a regénybeli és a mi családunk tagjai között. Talán e miatt rögződött bennem hibásan a regény címe, én *Szétzüllött család*-ként kerestem megvételre, most már nem csodálkozom, hogy senki sem hallott ilyen című könyvről. Anyám egyik sokszor elmondott Lin Yutang idézete: *A nők szerint, a titok vagy túlságosan nagy ahhoz, hogy egyedül hordozzák, vagy túlságosan kicsi ahhoz, hogy érdemes lenne megőrizni.*

Anyám másik kedvencét, Helen Mathers *Jön a rozson át* című könyvét én is nagy odaadással olvastam. Ebből az *Angyalt vettem feleségül*-ben szerzett ismereteimet kiegészíthettem azzal a tanulsággal, hogy túl tapasztaltnak sem jó lenni az ember lányának! De a főhős prüdségét hülyeségnek tartottam. Testvéreimmel édesanyánk halála után, hagyatéka rendezése közben a feltett kézimunkái között találtunk rá egy dobozban, a rongyosra olvasott könyvre. A doboz fedelén ez állt:

Életem gyönyörű regénye. Halálom után legyen a könyv az én sokat szenvedett leánykámé, Ildikómé, ki az én emlékemért sokszor olvassa el, rám gondolva.

Szerencsére csak most, idősödő koromban olvastam el anyám másik kedvencét, melyről olyan sokat tudott mesélni. Ez Dr. Tornyai János *Gyere, kicsim, gyere* című könyve, mely a századközép nehéz politikai és gazdasági helyzete következtében lanyguló gyermekvállalási kedvet volt hivatott fellendíteni. Én ezt az unalmas, ellentmondásos, túlzásoktól terhes, túlfűtötten vallásos beállítottságú könyvet nem ajánlanám senkinek, de azért kíváncsi lennék arra, anyámnak vajon miért tetszett. Persze ezt már sohasem tudom meg. Anyám könyvtárából még Erdős Renée és Zsigray Julianna könyveire emlékszem, ezeket is nagyon tiltotta tőlem, de azért csak sikerült

beleolvasnom néhányba. Nem nagyon fogtam fel, tulajdonképpen miről szólnak. Felnőtt koromban értettem meg anyám tiltását.

A sok romantikus regény után irodalmi ízlésemet apám könyvtára volt hivatott csiszolni. Ezt így senki nem mondta nekem, de valahogy ráéreztem. Kezdtem Vitéz Somogyvári Gyula összes regényével. Végigolvastam, nagyon tetszett, főleg azért, mert azon felül, hogy legtöbb regénye az első világháborúról és katonákról szólt, mindenikben írt egy-egy szép szerelemről is, és ez a téma, bevallom, a sok romantikus regény után sokkal jobban foglalkoztatta fantáziámat, mint a zord háborús évek leírása. Kedvencem a *Rajna ködbe vész*. Témája igazi magyar család-eredet történet. Később a Somogyvári regények hangulatát felleltem Remarque *Nyugaton a helyzet változatlanjában*. A hasonló téma és hangulati egybeesésekre jó példa ugyancsak Remarque *A három bajtársa*, és Dymphna Cusack *Ketten a halál ellen* című könyve. Jack London éneklő és beszélő kutyája, *A vadon szava*, Mark Twain ifjúsági könyvei után lassan áttértem a valamivel nehezebb fajsúlyú könyvekre. A fiúk által oly nagyra tartott Zane Grey valahogy nem fogott meg. A két Dumas összes könyve, Viktor Hugo *A nevető embere* viszont sokkal jobban foglalkoztatott. Sokszor olvastam Sven Hedin svéd újságíró tibeti utazásáról írott könyvét. Nagyon érdekesnek találtam, régi, elmosódott fényképekkel, rézkarcokkal illusztrált vastag könyvre emlékszem. Kosáryné Réz Lola könyve, az *Ulrik inas* kicsit túlfűtött volt az én akkori ízlésemnek.

Hiába faltam a könyveket, bizony be kell vallanom, a kötelező iskolai olvasmányokkal meggyűlt a bajom. Valahogy nehezemre esett ezek olvasásának nekikezdeni. Szerencsére apám *Magyar Irodalmi Lexikonja* (Dr. Ványi Ferenc szerkesztette, de mint Pintér-féle lexikont emlegette mindenki, pedig Pintér Jenő csak egyik ellenőrzője volt) segített rajtam, kötelező olvasmányaim legtöbbjének tartalmát megtaláltam benne. Csak azon izgultam, hogy a magyar irodalom-tanárnőm nehogy rájöjjön a turpisságra. De nem vette észre, sőt többször is megdicsérte a könyvekről írott beszámolóimat. Azt hiszem, ő nem tudott a lexikon létezéséről. De hiába ügyeskedtem, a lelkiismeretem csak nem hagyott nyugodni, és lassan-lassan elolvastam az eredeti könyveket is. Voltak olyan kötelező olvasmányok is, melyeket nem lelhettem fel a Lexikonban, ilyen

volt például Nagy István *Réz Mihályék kóstolója* című regénye, ezt elolvastam, de semmire sem emlékszem belőle.

Az úgynevezett ponyvaregényekkel – furcsa módon – először az iskolában találkoztam, 14 éves koromban. Jobban mondva az iskola tanári szobájában. Ennek a találkozásnak a körülményei említésre méltók. Valahol már leírtam, hogy mikor szüleim válása után két év anyai felügyelet után apámhoz kerültem, abba az iskolába jártam, ahol ő is tanított. Ha délután is volt órája, én a tanáriban készítettem el leckéimet, a tanárok jöttek-mentek, nem törődtek velem, a szünetekben néma figyelője lehettem a tanárok *hétköznapi* arcának.

Nagyon fegyelmezett gyerek voltam, tudtam, órákon nem szabad mással foglalkozni. Ha ilyesmit észrevett egy tanár, azonnal elkobozta azt a tárgyat, amivel a diák figyelés helyett foglalkozott. Legtöbbször könyvet koboztak el, és természetesen egyúttal kiselőadást is tartottak a ponyvairodalom silányságáról, romboló hatásáról. Ez a rendszeres tiltás egészen kíváncsivá tett, milyen is ez a lenézett, ostorozott irodalom? Sokáig nem kellett várnom, mert a tanárok, amint a tanáriba léptek hangosan bejelentették, éppen milyen című könyvet koboztak el a diákoktól. És elképedésemre a kollegák egymással versengve igényelték az éppen aktuális *szennyirodalmat*. Nem irtóztak tőle, sőt olvasták, csereberélték egymás közt! Egyszer az egyik könyvet valaki letette az apám helye mellé. Félszemmel elolvastam a címet: *Kopogtass és lépj be*. Már becsengettek a következő órára, a könyv ott maradt. Apámnak lyukas órája volt, hát félénken megkérdeztem, elolvashatom-e én is az ott hagyott könyvet? – Miért ne – mondta apám –, de ne várj sokat tőle, ez ponyva. Talán ha tiltott volna, nagyobb figyelmet szentelek a könyvnek. Így viszont már eleve kritikusan láttam hozzá. Csak jóval később jöttem rá, hogy az a könyv, melyet én elolvastam, és megállapítottam róla hogy, hát ez tényleg hülyeség, mert nem lehet semmit megérteni, két kötetből áll, és én a második kötetet olvastam el. Mikor megkérdeztem apámat, ha a diákoknak tiltják az *ártalmas* ponyvairodalom olvasását, a felnőtteknek miért nem árt, megmagyarázta, hogy akinek már kialakult ízlése van, az nyugodtan olvashat bármit, az már könnyen szelektál, a ponyvairodalommal csak a könnyű, lazító szórakozás miatt rontja a szemét. Apám nekem soha nem tiltotta a ponyvák olvasását. A *Szívek harca*, a Courths-Mahler-sorozat, (ebből elég volt egyet elolvasnom) meg a

többi szirupos regény nyugodtan heverhetett tőlem bárkinek a könyvespolcán, nem voltam rá kíváncsi.

Nagyon szerettem Móra Ferenc írásait. És itt újra az írások hangulatáról kell beszélnem. Soha senkitől nem kérdeztem meg, mi a véleménye az írott szó hangulati elemzéséről, csak azt tudom, hogy én sokszor ilyen módon csoportosítok. Móra írásai nekem *angolosak*, és általuk szerettem meg az angol irodalmat. Dickens *A Pickwick Klubja* egyik kedvencem ma is.

Móricz Zsigmond összes könyvét elolvastam, jó könyvek, de én nem igazán kedveltem, azt hiszem ebben az is közrejátszott, hogy szerepeltek az iskolai kötelező olvasmányok listáján, de ettől függetlenül is túlzottan nyersnek, életszagúnak találtam regényeit. Jókai viszont elringatott. Bármilyen tragikus eseményt is úgy tudott megírni, hogy az olvasót nem sértette, inkább felébresztette empátiáját a sokszor esetlen pozitív hős iránt.

Mikor az egész család könyvtárát elolvastam, beiratkoztam a városi könyvtárba. Ott bukkantam rá a sci-fi irodalomra. Egy időre az űrutazás és az űrlények foglalkoztatták fantáziámat. Stanislaw Lem *Solaris*ának olvasása talán túlbecsülése volt befogadóképességemnek, furcsa, rossz érzéseket keltett bennem, nem volt igazán jó olvasni. Néhány könyv viszont nagyon is pozitív irányba fejlesztett. Ezek közül Zsoldos Imre *A Viking visszatér* címűt olvastam nagy érdeklődéssel többször is. De ebben a regényben nem a távoli bolygók és az azokon lehetséges élet felfedezése volt számomra megkapó, hanem a főhős röghöz kötöttsége, örök vágyakozása a talán véglegesen elhagyott Föld után. Bár kényszerű, de végül is önzetlen önfeláldozását nagyon átéreztem és méltányoltam.

Érettebb kamasz koromban olvastam Louis Bromfield *Árvíz Indiában* című regényét. Ez a könyv végigkísérte az életemet, amolyan *probléma megoldó* könyvemmé lett. Ha túlságosan sok gondom, bajom gyűlt össze, és nem találtam kiutat, megoldást, elővettem az *Árvizet*. Rendszertelenül, ahol kinyílt onnan olvastam, úgy figyelve a szövegre, mintha először látnám. És olvasás közben megoldódtak a bajok, helyükre tevődtek a dolgok. Megújult erővel tettem le a könyvet. Úgy látszik, apám észrevette öngyógyító módszeremet, mert egyszer, mikor meglátogatott, és az éjjeliszekrényemen meglátta a könyvet, azt kérdezte:

– Nos, most mi a gondod?

Édesapám húgai is elláttak jó könyvekkel, nagy könyvmoly volt az egész Tóth család. Sokszor hallottam őket viccelődni: – Te bozorgány. Melyre a válasz: Te ló, vagy Te Dörög Zultán volt. Rájöttem, valamilyen könyvből idézve derülnek olyan jókat. Láttam is, miből idéznek, de az akkori *sorok között is olvasni* világban azt hittem, valami titkolni való tiltott könyvet kérnek kölcsön egymástól, mikor azt hallottam: – Adj valami rejtőt! S a kapott könyvön ez állt: P. Howard. Csak mikor már kezdték Magyarországon újra kiadni a kalandos regényeket jöttem rá, hogy nem konspirációnak voltam fültanúja. Így lettem én is lelkes olvasója Rejtő Jenő, írói álnevén P. Howard könyveinek, és kedveltem meg Piszkos Fredet, Fülíg Jimmyt meg a többi érdekes figurát.

Nehezen tudom abbahagyni gyermekkori, és kamaszkori olvasmányaim felsorolását, egyre több könyvcím jut eszembe, viszont a könyvek íróinak neve vagy egyáltalán, vagy tévesen. Hiszen gyerekkorban ki figyel oda az ilyen *fölösleges* részletekre!

Könyv-szeretetem életem sok nehézségén átsegített. Szórakoztatott, tanított és vigasztalt. És nem csak az *Árvíz* volt rám stresszoldó hatással. Életem során újra és újra elővettem gyerek- és ifjúkorom kedves könyveit, ezek közül néhányat immár rongyosra olvasva őrzök a felnőttkori kedvenc könyveim között.

ÜZENET

Szerettem, szeretek énekelni. De ahogy teltek az évtizedek, a hajdan sokat dalolt énekek lassan feledésbe merültek. Életem során annyi minden történt velem, annyi új dallammal, eseménnyel találkoztam, hogy nem csoda, hogy csak nagyon ritkán merül fel a múltból egy-egy töredék. De ha felbukkan, hálásan emlékezem.

Már Svédországban éltem, sőt a már felnőtt gyerekeim is. Mint a legtöbb többgyerekes anya, ha gyerekei már felnőttek, unokái még nincsenek, csak úgy dőzsöltem a rengeteg szabadidőben! És mire fordítsa az ember a legjobban a szabad idejét, ha nem a köz szolgálatára? Segítettem, szerveztem, rendeztem, amit kellett, amit lehetett. Mondhatni én lettem a kis városka magyarjainak irgalmas szamaritánusa! Olyannyira, hogy egy idő után a legjobb úton haladtam a felé, hogy az önként és örömmel magamra vállalt feladataim lassan terhes köteleességemmé váljanak. Bár köszönetet nem vártam, de azt sem, hogy a jó cselekedeteimért szemrehányást és igazságtalan kritikát kapjak, mint ahogyan az nem egyszer megtörtént. Nagyon elkeseredtem, gyerekeim kórusban olvasták fejemre azt, hogy emlékezzem, hányszor óvtak a túlzott ügyködéstől, és én hányszor nem hallgattam rájuk, tovább rendeztem az emberek ügyes-bajos dolgait. Gondolkodjam el azon, miért kell nekem ezt csinálni? Ki érdemli meg? Ki köszöni meg?

Én csak hallgattam őket, és egy este, elalvás előtt kénytelen-kelletlen elgondolkoztam azon, tényleg, vajon miért, honnan van bennem ez a szinte égető segítségnyújtási kényszer? Miért is csinálom? Miért nem tudok elfordulni az elesettektől? Persze a sok miértre sehonnan sem jött válasz, és ezzel a megoldatlan problémával a gondolataimban aludtam el. Az éjszakának melyik felében kezdtem el álmodni, nem tudom.

Csodálatosan szép vidéken, egy erdő szélén, selymes zöld fűvű réten sétáltam. Nem egyedül. Társam ment az erdő felől, nem néztem rá, csak felé. Tudtam, hogy ismerem, de nem tudtam néven ne-

vezni őt. Az erdő fái olyanok voltak, amilyeneket a gyerekek rajzolnak, mint egy-egy hatalmas zöld csiperkegomba. Nagyon kellemes érzés volt bennem, végtelen nyugalom, megelégedettség és vidámság. Ahogy mentünk szótlanul, egyszerre csak felfigyeltem egy, a távolból hallatszó nagyon kellemes zenére, mely halk volt ugyan, de nagyon ismerős. Elkezdtem dúdolni a dalt, egyre ismerősebbé vált, mikor egyszerre csak eszembe jutott, hogy van ennek a zenének szövege is. És álmomban elkezdtem memorizálni a szöveget addig, míg el nem tudtam énekelni az első szakaszt. Akkor felébredtem. Tudtam, hogy felébredtem és azt is tudtam, hogy álmodtam. Csukott szemmel felkeltem az ágyamból, odatapogatóztam az íróasztalomhoz, papírt, ceruzát szedtem elő, és úgy, még mindig csukott szemmel leírtam a dal szövegét, aztán megnyugodva visszafeküdtem, és álomtalanul aludtam reggelig. Reggel elég volt ránézni a papírra, máris eszembe jutott az egész álmom, mely tulajdonképpen válasz volt az elalvás előtti töprengésemre. Álmomban a dalnak csak az első szakaszára emlékeztem vissza, a folytatását kérésemre már barátnőm, Erdély Magda írta meg nekem:

„Jézus szól, világíts szép ékesen, mint a kicsi lámpa, tisztán, fényesen. E bűnös világnak sötét éjjelén ki-ki világítson a maga helyén.

Jézus szól, világíts, érettem égj, világosságomnak a visszfénye légy. Tudja Ő a földnek sötét éjjelén, ki világít híven a maga helyén.

Jézus szól, világíts magad körül, lásd a bűnbe, éjbe, mennyi szív merül. Boldog az a lámpa, mely kicsinyke kört, hova Isten tette, fényével betölt.”

Pislákolva, gyengén, de még világítok. Akinek szüksége van a fényemre, megtalál.

TARTALOM

Előszó /	7
Apám (1913-1996) /	9
A székeljudvarhelyi tanítóképző /	37
A kakasos templom /	52
Kisgyerekkorom /	60
A befogadott családtag /	66
Rendszerváltás után /	70
Töhötöm utca /	79
Öcsém, Imre István /	90
Mesemondó nagymamám, bagosi Fodor Ilona /	96
Kecsketartás /	105
Sárgaság /	107
Hargita fürdő /	109
Csendkirálynő Birodalma /	114
Angyaljárás /	117
Szeretetvendégség /	121
Szentjánosbogarak /	124
Úttörők /	129
Sztánai nyarak (1948-1954) /	134
Sószentmárton (Gligorești) /	137
Első zilahi nyaralásom /	148
Újra Kolozsváron /	154
Alsórépa (Ripa de Jos) /	164
Konfirmáció /	171
Kolozsbós (Boju) /	176
Zilahi élmények /	178
Dubsky Klára (1919-2006) /	182
Anekdóták /	200
Vízimalom /	205
Az olvasás gyönyörűsége /	207
Üzenet /	220